

Rusreformen

En studie av reformen som skal redde liv og sikre verdighet

Kristin Faleide

Masteroppgave i retts sosiologi
Institutt for kriminologi og retts sosiologi
Juridisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

22.05.2020

Rusreformen

En studie av reformen som skal redde liv og sikre verdighet

© Kristin Faleide

2020

Rusreformen: En studie av reformen som skal redde liv og sikre verdighet

Kristin Faleide

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: Rusreformen. En studie av reformen som skal redde liv og sikre verdighet

Av: Kristin Faleide

Veil.: Peter Scharff Smith

Ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi,
Det juridiske fakultet,
Universitetet i Oslo

Våren 2020

Temaet i denne oppgaven er den pågående rusreformen. Dette er en reform som har fått stor oppmerksomhet i den offentlige debatten, og det florerer med meninger om hvordan en skal håndtere bruk av ulovlige rusmidler. Reformen tar sikte på å flytte samfunnets reaksjon på bruk og besittelse av illegale rusmidler fra justissektoren til helsesektoren, og det følger dermed av dette en avkriminalisering. En slik lovendring har blitt kalt en sosialpolitisk revolusjon, og målet med oppgaven har vært å se en slik endring fra et rettssosiologisk perspektiv.

Avhandlingens hovedproblemstilling spør etter hvordan reformen legitimeres og kritiseres av bakkebyråkrater og stemmer i rusfeltet. Bakkebyråkrater forstås som ansatte i yrker med direkte kontakt i befolkningen, og som er underlagt byråkratiet. Stemmer i rusfeltet er en samlebetegnelse for dem som arbeider i ulike interesseorganisasjoner i rusfeltet. En viktig del av analysen er hvilke holdninger informantene har til retten og dens legitimitet, samt hvordan begrepene straff, behandling og stigmatisering har blitt benyttet. Oppgaven er basert på utsagn fra sju informanter, gjennom kvalitative intervjuer, i tillegg til en dokumentanalyse av følgende fire dokumenter: utdrag fra den relevante politiske plattformen og tre høringsvar fra ulike organisasjoner. Empirien har blitt analysert og diskutert i lys av flere teoretiske perspektiver, blant annet opinions- og normperspektivet, straffepopulisme og rettsfølelse.

Mine funn tyder på at informantene og organisasjonene bak dokumentene på generelt grunnlag er positive til en lovendring når det gjelder tunge rusavhengige, og legitimerer reformen ved å hen vise til forskning, mediepåvirkning og en endret rettsfølelse. Kritikken

som foreligger knytter seg stort sett til ungdom, og det er her et tydelig skille mellom personene som arbeider med ungdom og tyngre rusavhengige. De som har ungdom i fokus i sin arbeidshverdag er bekymret for økt bruk som følge av lovgivningens signaleffekt, mens de som har tyngre rusavhengige som fokus hevder ungdommer ikke påvirkes i stor grad av myndighetenes bestemmelser. Begrepene straff og behandling er en viktig del av oppgavens analyse, og det fremgår av analysen at de to motsetningsfylte begrepene ikke er så motsetningsfylte i praksis. Straff anses som en behandlingsmetode med rehabilitering i spissen, samtidig som ulike behandlingsformer argumenteres for å inneholde kontrolltiltak som fører til opplevelse av straff og tvang. Kontrollformene i velferdstjenestene knyttes til den sterke velferdsstaten som hevdes å bygge på et likhetsideal. Begge reaksjonsformene kan i tillegg holde liv i stigmatiseringen av rusavhengige. Redusert stigma er ett av hovedmålene med reformen, og et viktig nøkkelbegrep både i min empiri spesielt og i debatten generelt.

En tydelig likhet hos mine informanter og dokumenter er at det argumenteres for at problematisk bruk av illegale rusmidler som regel er et resultat av dårlige sosioøkonomiske forhold. Christie og Bruun sitt begrep om «den gode fiende» diskuteres i denne sammenheng, og på bakgrunn av mine funn argumenteres det for at krigen mot narkotika ikke lengre er en velegnet fiende i vårt samfunn. Reformen forstås som et uttrykk for et endret bilde av rusavhengige – fra lovbrudd og kriminalitet til sykdom og nød. Denne endringen synes å ha blitt til gjennom en kombinasjon av en lang utvikling med tilhørende normendringer og et nytt og endret opinionsklima. Til slutt i avhandlingen diskuteres også forholdet mellom rett og moral, hvor det trekkes en parallell til Durkheims analyse om selvmordet.

Takk!

Denne prosessen har vært lærerik på mange måter. Jeg har fått utforske et felt som jeg personlig har vært veldig engasjert i, og jeg vil først og fremst takke alle som både frivillig og ufrivillig har lytta til meg og diskutert med meg!

Jeg vil takke alle informantene mine som stilte opp uten å nøle!

Tusen takk til veilederen min, Peter, for alle gode råd, kommentarer og litteraturtips. Uten deg hadde dette blitt et kaos av en oppgave! Takk for at du hele veien har vært tilgjengelig og engasjert.

Tusen takk til Carine, verdens beste sjef, som har kommet med gode tips gjennom hele prosessen, og for at du brukte flere timer på å lese oppgaven underveis!

Tusen takk til hele den fine familien min! Tusen takk til mamma og pappa for all støtte. De siste månedene ble annerledes enn planlagt for oss alle, og jeg er så takknemlig for at jeg fikk flykte hjem til dere! Takk for tålmodigheten og engasjementet deres, og ikke minst korrekturlesingen. En stor takk til tante Gunn og onkel Frode som stilte opp som testinformanter, og som generelt stiller opp med mat og kos når jeg trenger det.

Tusen takk til alle vennene mine! Takk til alle i kollektivet som har tålt mitt svingende humør. En stor takk til Ingrid som også har lest korrektur. Takk til Ingrid kusine for alle samtaler og besøk. Så glad for at vi har gått gjennom dette samtidig! Spesielt takk til Katja for at du har vært min klippe gjennom hele livet. Ingen gjør meg så rar som du.

Tusen takk til min kjære Øyvind. Takk for at du alltid heier på meg og har troa når jeg ikke har det selv, og for at du får meg til å le selv når jeg er sint og lei.

Takk til alle medstudenter på instituttet! Sist, og aller størst, tusen takk til Dina og Thea. Dere har gjort disse to årene hundre ganger bedre enn forventa. Jeg er så takknemlig for all latter og frustrasjon jeg har fått dele med dere under altfor lange lunsjpauser og forsøk på å hviske på lesesalen. Gleder meg stort til å feire et avslutta kapittel i livet med dere!

Oslo, 20. mai 2020

Kristin Faleide

Innholdsfortegnelse

Rusreformen	III
Sammendrag	V
Takk!	VIII
1 Innledning.....	1
1.1 Problemstillinger	2
1.2 Oppgavens oppbygging.....	3
1.3 Begrepsavklaringer.....	4
1.4 Rusreformen	5
2 Bakgrunn	8
2.1 Historiske linjer i norsk ruspolitikk.....	8
2.2 Gjeldende rett	11
2.3 Tidligere forskning	12
2.3.1 Rusreform i Portugal	12
2.3.2 “The war on drugs”	13
2.3.3 Straffepopulisme	15
2.3.4 Rettsfølelse	16
3 Teoretiske perspektiver	19
3.1 Demokrati, rett og makt	19
3.2 Samfunnets innvirkning på retten	21
3.3 Rettsfølelse	23
3.4 Straffepopulisme	24
3.5 Stigmatisering.....	26
4 Metode.....	29
4.1 Intervju	29
4.1.1 Planlegging.....	30
4.1.2 Rekruttering og utvalg.....	31
4.1.3 Gjennomføring	32
4.1.4 Fra tale til tekst.....	33
4.1.5 Førforståelser og min rolle	34
4.1.6 Refleksjoner	36
4.2 Dokumentanalyse	37
4.2.1 Avgrensning og utvalg	37

4.2.2 Refleksjoner	38
4.3 Etikk	39
4.4 Analysemetode	40
5 Analyse og diskusjon	42
5.1 Rettens og lovendringers legitimitet	43
5.1.1 Den rasjonelle rett	43
5.1.2 Opinionsklimaet – raskt skifte eller trege normendringer?	45
5.1.3 Rettsfølelse	48
5.2 Behandling og straff – det gode mot det onde	52
5.2.1 En brytning med straffepopulismen?	57
5.2.2 Rolleavklaring – omsorgsbyråkrater eller regelbyråkrater?	61
5.3 De unge lovende	65
5.3.1 Grensesetting hos ungdom	65
5.3.2 Rus som den store fienden?	68
5.4 Stigmatisering og stempeling– syk eller kriminell?	73
5.5 Det moralske samfunn?	77
6 Avslutning	81
6.1 Videre forskning og oppgavens bidrag	84
Litteraturliste	88
Vedlegg	97

1 Innledning

“Spørsmålet blir hele tiden; hvilket bilde blir det vi, ikke de, velger å gi dominans; lovbrudd, sykdom, bostedsløshet, eller rett og slett nød” (Christie, 2004, s. 306).

Norge har lenge ført en streng narkotikapolitikk med dertil harde strafferammer, i likhet med andre land som USA og Canada (Mallea, 2014). Bildet av rusbrukere har til nå vært dominert av lovbrudd og kriminalitet, men i nåværende regjering ønskes et annet bilde som i større grad er preget av humanitet og hjelp. I den politiske plattformen kalt Jeløya-plattformen skrev regjeringspartiene følgende: «Å redde liv og å sikre verdighet må alltid ligge i bunn for en human rusomsorg. De tiltakene som har størst effekt skal prioriteres» (2018). Mye forskning viser at en hard forbudslinje verken har ført til reduksjon i bruk eller bedret livskvalitet hos brukere (Baum, 1996; Buchanan & Young, 2000; Kreit, 2009; Robertson et al., 2014). For å redde liv og sikre verdighet, vil regjeringen gjennomføre en rusreform, og denne rusreformen er oppgavens tema. Jeg vil gjennom denne avhandlingen undersøke hvordan mennesker som på ulike vis arbeider i rusfeltet, samt et utvalg offentlige dokumenter, legitimerer og kritiserer den pågående rusreformen. Gjennom ulike temaer og teoretiske perspektiver diskuteres blant annet behandling, straff og stigmatisering med utgangspunkt i utsagn fra informantene og dokumentene.

Rusreformen har pågått samtidig som prosjektet har blitt gjennomført, og det er derfor en reform som ikke har rukket å bli gjenstand for mye forskning. Det dagsaktuelle aspektet gjør at prosjektet tilfører noe nytt i samfunnsforskningen, og kan markere starten på studiet av det mange vil kalle en revolusjon i norsk ruspolitikk. Oppgaven bidrar med kunnskap og innsikt i relevante aktørers holdninger til ruspolitikk, og med empirisk bredde vil nyansene i debatten komme godt frem. Lovendringene som foreslås i utredningen til utvalget har skapt stort engasjement i mange samfunnslag, og jeg anser derfor reformen som svært retts sosiologisk interessant, og relevant i samfunnet for øvrig.

1.1 Problemstillinger

Rusreformen, slik den fremgår av det nåværende forslaget, vil berøre mange både på samfunns- og individnivå. Rusbrukere vil ikke lengre bli straffet for bruk og besittelse, noe som vil føre til store endringer både for dem selv og pårørende, og yrker som politi og helsepersonell vil oppleve endringer i sin arbeidshverdag. I utformingen av problemstillinger har avgrensning dermed vært essensielt, da det er mange ulike vinklinger som er relevante og interessante å forske på. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på mennesker som på ulike vis jobber med rusbrukere. Empirien favner bredt når det gjelder yrker for å belyse debattens nyanser, men hovedproblemstillingen avgrenser seg til to grupper som i oppgaven omtales som bakkebyråkrater og stemmer i rusfeltet. Bakkebyråkrater brukes her om politibetjenter, SLT-koordinator (Samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak), ansatte i Utekontakten og høringsvar fra Statens helsetilsyn. Stemmer i rusfeltet er førsteamanuensis ved Politihøgskolen og leder av Skyggeutvalget, en ansatt i organisasjonen Blå Kors, samt høringsvar fra Actis og Foreningen tryggere ruspolitikk. Det understrekes at det er mange andre mennesker og organisasjoner som kunne gitt nyttig innsikt og bidrag i en slik oppgave, men med omfanget av denne avhandlingen har avgrensning vært nødvendig.

Problemstillingen lyder som følger:

Hvordan legitimeres og kritiseres den pågående rusreformen av bakkebyråkrater og stemmer i rusfeltet?

En slik omveltning i norsk ruspolitikk vil følgelig motta både ros og kritikk. Det er derfor av interesse å undersøke hvordan individer i de nevnte yrkesgrupper legitimerer og/eller kritiserer forslaget, og hva som er grunnlaget for de ulike synene. Rettens legitimitet blir i dette henseende relevant å undersøke, samt hvordan ulike begreper som preger debatten blir benyttet av mine informanter og organisasjonene bak dokumentene. For disse perspektivene har jeg formulert to underproblemstillinger.

- Hvilke holdninger til retten og dens legitimitet legges til grunn for en slik reform?
- På hvilke måter blir begrepene straff, behandling og stigmatisering brukt i debatten?

1.2 Oppgavens oppbygging

Målet med denne oppgaven er å se på holdninger til fjerning av straff for bruk og besittelse av illegale rusmidler, samt å undersøke hvordan holdningsendringer i samfunnet oppstår og videre kan føre til lovendring. Det er flere begreper og forkortelser som benyttes gjennom avhandlingen, og jeg begynner derfor først med noen korte begrepsavklaringer. Deretter beskrives reformens formål slik den forklares fra det offentlige, og følgelig en kort gjennomgang av Rusreformutvalgets lovforslag.

I kapittel 2 gis det en beskrivelse av bakgrunnen for oppgaven, med fokus på ruspolitikken historie i Norge, samt en kort presentasjon av gjeldende rett. Deretter presenteres eksisterende forskning, inkludert forskning fra andre lands rusreformer og narkotikapolitikk, og forskning på fenomenet rettsfølelse og straffepopulisme. Portugal er den største inspirasjonen til den norske modellen, som gjør forskning gjort etter Portugals reform høyst relevant.

Kriminaliseringen av rusmidler anses å ha røtter fra «the war on drugs», som startet i USA under president Nixon. Forskning gjort på krigen mot narkotika føres videre til nordisk forskning på det som kalles straffepopulisme. Til slutt presenteres en studie av fenomenet rettsfølelse, som er relevant for oppgavens diskusjon om rettens legitimitet.

I kapittel 3 vil de utvalgte teoretiske perspektivene legges frem. Først presenteres Habermas' demokratiteori for å legge grunnlaget for forståelsen av rettsstatens formelle legitimitet, da denne teorien anses som en god inngang til å undersøke lovendringsprosesser. Deretter beskrives begrepene straffepopulisme og rettsfølelse mer inngående, i tillegg til Mathiesens perspektiver på samfunnets innvirkning på retten, med opinionsperspektivet og normperspektivet som de mest relevante. Kapittelet avsluttes med en beskrivelse av begrepet stigmatisering, som er et nøkkelbegrep i rusreformdebatten.

I kapittel 4 presenteres metoden. Jeg har valgt å gjøre kvalitative intervjuer av syv personer, og dokumentanalyse av fire offentlige dokumenter. Dokumentene består av regjeringens beskrivelse av hva reformen skal ta sikte på, i tillegg til tre høringssvar fra henholdsvis Actis, Foreningen tryggere ruspolitikk og Statens helsetilsyn. Ulike valg som førte til det innhentede datamaterialet diskuteres i kapittelet, samt en refleksjon rundt etiske dilemmaer og utfordringer i gjennomføringen.

I kapittel 5 analyseres empirien i lys av de teoretiske perspektivene. Analysen følger den tematiske inndelingen gjort i teorikapittelet, men inneholder i tillegg en analyse av ungdommers forhold til rusmidler og konsekvensene av lovendring for denne gruppen. Analysen avsluttes med en diskusjon av rett og moral, for å forsøke å løfte diskusjonen opp fra de spesifikke temaene. Avslutningsvis vil oppgaven i sin helhet oppsummeres i kapittel 6 for å tydeliggjøre svaret på problemstillingene, samt forslag til hva som kunne være interessant å forske videre på etter denne reformen.

1.3 Begrepsavklaringer

Avkriminalisering og *legalisering* er begreper som kan være vanskelig å skille, noe jeg har fått erfare gjennom mitt arbeid med empirien. Jeg anser det derfor som nødvendig å definere dem tidlig, slik at leseren forstår hva som er gjenstand for diskusjon gjennom avhandlingen. Avkriminalisering betyr at noe fortsatt er rettslig sett ulovlig, men at rettsvirkningene av brudd på forholdet ikke medfører straffereaksjoner. Legalisering er derimot at forbudet fjernes helt, og medfører ofte statlig regulering og salg (Joffe & Yancy, 2004).

Rettsfølelse er et begrep som brukes mye gjennom oppgaven. Det er et begrep som brukes om folks meninger og kunnskap om retten og dens lovgivning, og hvordan lovgivningen har legitimitet hos folket (Wandall, 2016, s. 77). Dette anses som et viktig demokratisk prinsipp. Begrepet blir mer inngående presentert i kapittel 3 *Teoretiske perspektiver*. Noen forfattere benytter andre begreper enn rettsfølelse, som rettsbevissthet og rettsoppfatning. Jeg har valgt å bruke rettsfølelse, men der jeg henviser til litteratur som skriver om fenomenet, brukes begrepet som forfatteren selv benytter.

SLT-koordinator: Forkortelsen SLT står for Samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak. I Oslo kalles denne modellen SaLT_o, som er akronym for Sammen lager vi et trygt Oslo. For enkelhets skyld vil jeg kun bruke forkortelsen SLT. En av mine informanter er SLT-koordinator i en av bydelene i Oslo.

Blå Kors: Blå Kors er en paraplyorganisasjon for 22 medlemsorganisasjoner på rusfeltet, og arbeider med forbyggende, behandlende og oppfølgende tiltak for folk med rusavhengighet

og spillavhengighet. De arbeider ut ifra en kristen, diakonal tilnærming (BlåKors, 2020). En av mine informanter er ansatt i Blå Kors.

1.4 Rusreformen

I Regjeringens politiske plattformer den 14. januar 2018, kalt Jeløya-plattformen (2018), og 17. januar 2019, kalt Granavolden-plattformen (2019), ble det fastslått at det skulle gjennomføres en rusreform. Etersom at det først ble vedtatt i Jeløya-plattformen i 2018, er det dette mandatet jeg vil referere til i resten av oppgaven. Daværende regjeringspartier var Høyre, Venstre og Fremskrittspartiet, og nåværende regjering består Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti. Fremskrittspartiet gikk ut av regjering i januar 2020. Denne utgangen vil kort diskuteres i analysen.

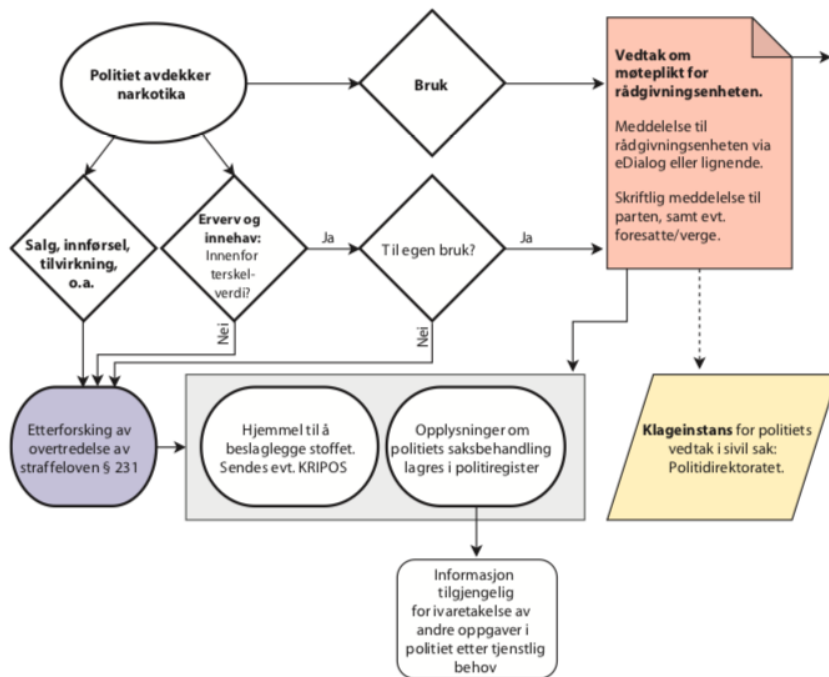
Reformen skal gjøre at samfunnets reaksjoner på bruk og besittelse av narkotika flyttes fra justissektoren til helsesektoren for å sikre et bedre tilbud til rusavhengige. Samtidig vil Regjeringen beholde et forbud, og det er dermed en reform som sikter seg inn på en avkriminalisering. I mandatet benyttes ikke begrepet avkriminalisering (Jeløya-plattformen, 2018), men i utvalgets NOU 2019: 26 (Norges offentlige utredninger) brukes avkriminalisering konsekvent på bakgrunn av at straffereaksjonene for bruk og besittelse til egen bruk ønskes fjernet, samtidig som forbudet skal opprettholdes (2019, s. 20-21). Greenwald definerer avkriminalisering slik:

Thus, drug possession for personal use and drug usage itself are still legally prohibited, but violations of those prohibitions are deemed to be exclusively administrative violations and are removed completely from the criminal realm. Drug trafficking continues to be prosecuted as a criminal offense (Greenwald, 2009, s. 1).

Greenwald beskriver reaksjonen på overtredelse som utelukkende administrative, noe som også uttrykkes i definisjonen benyttet i NOU 2019: 26, hvor følgende definisjon er beskrevet: «Med avkriminalisering menes i denne utredningen at visse handlinger ikke lenger er straffbare. Likevel kan de aktuelle handlingene forbli ulovlige. Utvalgets forslag gjelder altså kun rettsvirkningen av å overtre forbudet mot befatning med narkotika» (2019, s. 21). Med deres modell, som illustreres nedenfor, vil det kun være administrative reaksjoner dersom en holder seg innenfor en gitt terskelverdi.

Regjeringen oppnevnte i 2018 et offentlig utvalg som fikk ansvar for å utrede og foreslå en modell for lovendringen. Utvalget består av ulike forskere og spesialister på rusfeltet, samt en politiinspektør og informasjonsansvarlig i Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (Rusreformutvalget, 2019). I løpet av 2018 og 2019 har utvalgets sekretariat reist rundt i landet for å ha høringer hvor ulike yrkesgrupper, interesseorganisasjoner og andre i befolkningen har fått komme med innspill til utvalget om hvordan de mener modellen burde se ut. Høringssvar er en del av dokumentene som er samlet inn, og vil bli sett på nærmere i metode og analyse. I tillegg til møter, høringer og konferanser i Norge, har deler av utvalget vært på studietur til Portugal og konferanse i New York og Wien (Rusreformutvalget, 2019).

I desember 2019 ble Rusreformutvalgets NOU offentliggjort, med tittelen “Rusreform - fra straff til hjelp” (NOU 2019: 26, 2019). I mandatet fra Regjeringen ble utvalget gitt i oppgave å foreslå hvilke tilbud og eventuelle sanksjoner brukere skulle få under en gitt terskelverdi av de illegale rusmidlene (Rusreformutvalget, 2019). Forslaget til Rusreformutvalget er i korte trekk at det opprettes en rådgivningsenhet i alle kommuner som får ansvar for å kartlegge personens behov for behandling. Det er fortsatt politiet som skal avdekke bruk og besittelse til egen bruk, men i stedet for en anmeldelse og/eller registrering av forholdet i strafferegisteret, sendes opplysningene til rådgivningsenheten som deretter følger opp med innkallelse med møteplikt til samtale. For personer under 18 år innkalles også de foresatte. Utvalget foreslår at personen ikke skal tilbakeføres til straffesaksjeden dersom vedkommende ikke møter til samtalen (NOU 2019: 26, 2019). Den foreslåtte modellen illustreres nedenfor. Portugal sin rusreform har lagt mye av grunnlaget for den norske modellen, og beskrives i neste kapittel om tidligere forskning.

Figur 1:” Flytskjema for utvalgets foreslåtte modell “ (NOU 2019: 26, 2019)

I tillegg til det offentlige utvalget, har det blitt opprettet noe som kalles for «Skyggeutvalget». Dette beskrives av Nicolay B. Johansen, lederen av utvalget og en av mine informanter, som et supplement til det offentlige utvalget, og beskrives på nettsiden deres som «Rapporten som skal sette Rusreformutvalget i skyggen» (Skyggeutvalget, 2018). Det består for det meste av brukerstemmer, noe det offentlige utvalget er kritisert for ikke å representere (Renland, 2018). Dette vil diskuteres i analysen, under 5.1 «Retten og lovendringers legitimitet».

2 Bakgrunn

Denne avhandlingen handler om en stor lovendring i norsk ruspolitikk, og jeg anser det derfor som nødvendig å gi en kort presentasjon av ruspolitikken historie fra og med første offisielle narkotikalovgivning. I tillegg presenteres gjeldende rett for narkotikalovbrudd, for å vise hva som eventuelt vil endres om reformen blir vedtatt etter utvalgets forslag og modell. Deretter følger en presentasjon av tidligere forskning på feltet.

2.1 Historiske linjer i norsk ruspolitikk

Narkotikalovgivningen er, til forskjell fra mange andre nasjonale lover, i stor grad regulert og bestemt av internasjonale lover som Norge er forpliktet til å følge (Hauge, 2009, s. 33). Fram til begynnelsen av 1900-tallet sto landene fritt til å bestemme om ulike stoffer skulle begrenses eller fritt omsettes, men gjennom Haag-konvensjonen i 1912 ble det bestemt at opium ikke skulle eksporteres til land som ikke ønsket det. Dette førte til den norske opiumsloven av 1913, men i praksis førte ikke dette til straffebestemmelser før det ble vedtatt ny opiumslov i 1928. Denne loven ga en strafferamme på inntil seks måneder fengsel (Hauge, 2009, s. 34). Helgesen (2020) benytter i sin doktorgradsavhandling seks faser i sitt tilbakeblikk på norsk ruspolitikk. Fasen frem mot loven i 1928 kalles her beredskaps- og normdannende fase.

Fra 1928 og mot slutten av 1960-tallet skjedde det en stor endring i kontrollen av narkotiske stoffer, som før dette hadde blitt sett på som primært medisinsk anliggende (Ervik, 2006, s. 230). Alkohol hadde vært fokuset, men utover 50-tallet spredte det seg en større bekymring for bruk av andre rusmidler, og behandlingsideologien sto sterkt. Denne fasen kalles den helsedominerte fasen (Helgesen, 2020). Etter hvert ble rusproblemer og kriminalitet ansett som et truende samfunnsproblem (Christie & Bruun, 2003), og det fulgte en fase som kalles kampen mot narkotikaepidemien (Helgesen, 2020). Den øvre strafferammen for narkotikalovbrudd ble hevet fra seks måneder fengsel til 21 år i perioden 1964-1984, og i 1972 ble bruk og besittelse også forbudt gjennom legemiddelloven (Ervik, 2006, s. 230). I 1968 ble narkotikaforbrytelser en egen kategori i kriminalstatistikken (Hauge, 2009, s. 205). Kriminaliseringen av narkotiske stoffer sees som et resultat av økt rekreasjonsbruk, i tillegg til økt bruk hos ungdommer. Dette gjorde at det etter hvert ble sett på som et større sosialt

problem mer enn et helseproblem. Denne utviklingen ble sett på som en epidemi med høy smittefare og store skadevirkninger både på individ- og samfunnsnivå (NOU 2019: 26, 2019, s. 45). Intensiveringen av kampen mot narkotika tolkes også som en konsekvens av krigen som ble erklært i USA i 1971, kalt «the war on drugs». Denne beskrives ytterligere i kapittel 2.3. Den fjerde fasen er dermed en forlengelse av fase tre, og kalles krigen mot narkotika (Helgesen, 2020).

Metadonbehandling, også kalt LAR (legemiddelassistert rehabilitering), er ett av tiltakene norske myndigheter har innført for å bedre både helsetilstand og generell livskvalitet hos tunge rusmisbrukere, fortrinnsvis opiatavhengige. Denne typen behandling ble først forsøkt brukt i offentlig regi i Norge på starten av 70-tallet, og fant dermed sted i kampen mot narkotika-fasen. I 1976 ble metadonforskrivningen stanset av Helsedirektoratet (Frantzsen, 2001, s. 30). Vedtaket fikk, ifølge Frantzsen (2001, s. 30) store følger for all norsk narkotikapolitikk i ettertid. Boken *Metadonmakt* (Frantzsen, 2001) er en studie av norske opiatavhengige og deres forhold til metadonbehandling. Metadon er et stoff som først ble framstilt for bruk mot sterke smerter, og er et kunstig framstilt stoff som er avhengighetsskapende (Frantzsen, 2001, s. 21). Stoffet har særegne egenskaper som gjør at det er velegnet i behandling, eksempelvis langsom virkning og god blokkerings effekt i forhold til andre opiater som heroin og morfin. Metadonbehandling av opiatavhengige har vist seg å være en virkningsfull vedlikeholdsbehandling, som har hjulpet pasienter til et mer velordnet liv (Frantzsen, 2001, s. 23).

I tiden etter at metadonforskrivningen ble vedtatt stanset, var det mange meninger for og imot behandlingstypen. Ett av argumentene mot begrunnes med tanken om et narkotikafritt samfunn, samt at slik behandling vil kunne hindre stoffbrukere i å være motivert for et liv uten avhengighetsskapende stoffer (Frantzsen, 2001, s. 35). Etter hvert ble det opprettet et forsøksprosjekt for metadonbehandling i Norge hvor bare noen få skulle få plass (Frantzsen, 2001, s. 37). Et av spørsmålene Frantzsen stiller til myndighetenes krav til metadonbehandlingen, er hvorfor en såpass anerkjent og virkningsfull behandling behøver et forsøksprosjekt før det kan tas inn som en vanlig metode. Dette sammenligner hun med implementeringen av andre typer medisin og behandling, og trekker frem et utsagn fra en overlege som argumenterer for hvorfor en hiv-medisin som ikke var godkjent i Norge likevel skulle bli innført. Argumentet handlet om at de ikke kunne holde tilbake medisiner som de visste fungerte i andre land. Frantzsen skriver følgende: «Altså foreligger

det en medisinsk vurdering til grunn for behandlingen, ikke, som tilfellet er for stoffbrukere, at grunnlaget for behandling er politisk forankret» (2001, s. 40). I 1997 ble likevel LAR-behandling et landsdekkende tilbud, og i 2017 var det om lag 7600 personer i LAR-behandling (NOU 2019: 26, 2019, s. 66-67). Skadereduksjonsfasen dateres til rundt 1985 til 2000 (Helgesen, 2020), hvor sykdommer som HIV og AIDS spredte seg i rusmiljøene. LAR var ett av tiltakene som ble satt inn, sammen med andre typer tiltak som sprøytebusser med helseinformasjon og utdeling av kondomer og rene sprøyter (Skretting, Bye, Vedøy, & Lund, 2015).

En av utfordringene i rusfeltet på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet, var at det var store variasjoner nasjonalt, da kommunene og fylkeskommunene hadde et delt ansvar for rusbehandling (NOU 2019: 26, 2019, s. 61). Det fulgte dermed to reformer, én i 2003 og én i 2004. Fasen fra 2000 og frem til i dag kalles re-medikalisering, empowerment og samarbeid (Helgesen, 2020). Rusreformen av 2003 la spesialiserte helsetjenester for rusmisbrukere på statlig nivå, mens sosialtjeneste og omsorgsinstitusjoner fortsatte å være fylkeskommunenes ansvar. Rusreformen i 2004 trekkes særlig frem i litteraturen og i utredningen til Rusreformutvalget (NOU 2019: 26, 2019, s. 61) som viktig for utviklingen av ruspolitikken i Norge. Denne ga rusavhengige pasientrettigheter og rett til behandling under TSB (tverrfaglig spesialisert rusbehandling), fordi de regionale helseforetakene overtok hele ansvaret fra fylkeskommunene (NOU 2019: 26, 2019, s. 62). Reformen av 2004 kan sees som et uttrykk for de siste tiårenes endring i forståelse av rusmiddelbruk- og misbruk, hvor medisinske perspektiver igjen har fått større betydning for diskusjonen (Lundeberg, Søvig, & Mjåland, 2014, s. 139).

De skadereduserende tiltakene som LAR-behandling og rett til behandling med pasientrettigheter har blitt tolket som at visjonen om det narkotikafrie samfunn i praksis ble forlatt (Helgesen, 2020), men kriminalstatistikken som viser en økning i narkotikalovbrudd som hovedlovbrudd (SSB, 2017a) tyder likevel på at dette ikke er tilfelle. Dette kan også henge sammen med politiets innsats og økt registrering, men det er liten tvil om at de skandinaviske landene har straffet hardt for narkotikalovbrudd. I 2015 sonet 29 prosent av alle innsatte i Norge for rusmiddellovbrudd som hovedlovbrudd (SSB, 2017b). Hva slags rusmiddellovbrudd det er snakk om fremgår ikke av statistikken, men studier viser at omlag 60 prosent av innsatte i norske fengsler har et rusproblem ved innsettelse (Kriminalomsorgen, 2020). Fra 2001 til 2008 reduserte mange europeiske land straffene for de milde

rusmiddellovbruddene, mens Danmark økte straffen (EMCDDA, 2008). Straffenivåene har blitt høyere i de skandinaviske landene på mange områder (Pratt, 2007b), og reformen vil kunne anses som en revolusjon i den norske ruspolitikken med et tydelig standpunkt i hvordan samfunnet skal reagere på bruk og besittelse av illegale rusmidler.

2.2 Gjeldende rett

Narkotikalovbrudd straffes både etter Straffeloven og Legemiddeloven. Straffeloven (2009, § 231-232) dekker tilvirkning, innførsel og oppbevaring av stoffene som inngår i narkotikabegrepet, beskrevet i Legemiddeloven § 22. I denne oppgaven er det Legemiddeloven som er relevant, da bruk og besittelse inngår i denne, og det er denne loven utvalget foreslår å endre. Legemiddeloven sier følgende:

«Det er forbudt uten lovlig adkomst å være i besittelse av eller å bruke narkotika og å skaffe seg adgang til å få kjøpt slike varer under falske opplysninger, f.eks. om navn, bosted, sykdom eller sykdomstegn» (Legemiddeloven, 2011)

Videre er strafferammene for overtredelse av § 24 beskrevet slik:

«Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne lov, eller forskrifter, forbud eller påbud som er gitt med hjemmel i loven, straffes med bøter eller med fengsel i inntil 3 måneder, eller med begge deler» (Legemiddeloven, 2011)

Utvalget skriver i sin utredning (NOU 2019: 26, 2019, s. 355) at avkriminaliseringen vil gjelde enhver overtredelse av Legemiddeloven § 24, og kun noen overtredelser av Straffeloven § 231 – det vil si erverv (å skaffe), som utvalget mener må inngå i avkriminaliseringen.

2.3 Tidligere forskning

Fokuset i denne oppgaven vil være både rusreformens innhold spesielt, men også om holdninger til rettssystemet og legitimering av retten generelt. Jeg vil derfor først se på forskning fra andre land som har gjennomgått store rusreformer de siste årene, og særlig fokusere på forskning gjort om Portugal. Deretter presenteres en undersøkelse som omhandler fenomenet rettsfølelse, samt en gjennomgang av studier om straffepopulisme i skandinaviske land. Både rettsfølelse og straffepopulisme er sentrale temaer i analysen, og det anses derfor som nyttig å redegjøre for et utvalg av forskning på disse fenomenene. Rettsfølelsen benyttes som perspektiv under rettens legitimitet, og straffepopulisme er et gjennomgående tema når det gjelder utviklingen av ruspolitikken. Forskningen det vises til her vil også benyttes i oppgavens analyse.

2.3.1 Rusreform i Portugal

Det er flere land som har gjennomført en form for avkriminalisering av rusmidler, men Portugal hevdes å være landet det er forsket mest på etter reform (Robertson et al., 2014). I tillegg er dette ett av få land som har avkriminalisert alle rusmidler, hvor andre land kun har avkriminalisert eller legalisert cannabis. Rusreformutvalget skriver på sine sider at utvalget særskilt skal vurdere erfaringer fra Portugalmodellen, og se på hvordan den kan egne seg i Norge. Portugal gjennomførte i 2001 en rusreform som innebar at den rettslige reaksjonen på narkotikabruk og -besittelse ble flyttet fra straffelovgivningen til helsesektoren (Rusreformutvalget, 2019). Reformen i Portugal avkriminaliserte bruk, besittelse og erverv av alle illegale rusmidler opptil en gitt terskelverdi, og det ble opprettet nemder bestående av sosialarbeidere, jurister og helsepersonell. Politiet avdekker fremdeles bruk, besittelse og erverv, men sender nå informasjon til nemden, hvor personen må møte opp innen 72 timer. I Portugal skilles det mellom avhengige og rekreasjonsbrukere, hvor rekreasjonsbrukere som ikke behøver behandling fortsatt kan få bøter (Hughes & Stevens, 2007). Reformen tar sikte på å kunne forebygge videre rusbruk hos rekreasjonsbrukere og bedre helsehjelp til de rusavhengige.

Et interessant aspekt ved Portugal som Greenwald (2009, s. 1) diskuterer, er hvordan avkriminalisering i Portugal har blitt så «selvfølgelig», at det ikke lenger er en debatt i det politiske feltet om denne loven skal endres i form av å kriminalisere rusmidler igjen. Dette

sier noe om hvordan en slik reform noen år etter den er innført har ført til en stor holdningsendring, hvor det er bred politisk enighet i hvordan en skal håndtere rusbrukere. I en annen artikkel om rusreformen i Portugal skriver Hughes og Stevens (2007) at det er vanskelig å gi entydige svar på hvordan utviklingen i bruk og konsekvenser av rus henger sammen med loven fra 2001. Kultur og økonomi er eksempel på faktorer som kan spille inn på slike endringer. I tillegg hevder Laqueur (2015) at endringen hadde begynt i praksis lenge før reformen trådte i kraft, som gjør det vanskelig å sammenligne tiden før og etter reformen. Det er viktig å ha dette i bakhodet når en leser forskning, og å være kritisk til hvordan de har kommet fram til resultatene sine. Samtidig understreker de viktigheten av å forske på slike reformer for å se effekten av dem, med tanke på eventuelle endringer og overførbarhet til andre land (Hughes & Stevens, 2007).

I noe forskning, gjort etter at Portugal avkriminaliserte alle rusmidler, vises det til at det ikke har skjedd store endringer i antallet som bruker de ulike stoffene. Derimot har smittsomme sykdommer og dødsfall knyttet til rus gått kraftig ned (Greenwald, 2009, s. 1). Hughes og Stevens (2007) hevder at bruken av cannabis har gått opp, mens bruk av heroin har gått ned. Det er vanskelig å vite hva som er årsakene til at bruken av cannabis har gått opp etter reformen. Det pekes på årsaker som redusert stigma og dermed høyere aksept for å rapportere bruk, faktisk høyere bruk som følge av fraværet av straffereaksjoner, og en generell økning i hele Europa (Hughes & Stevens, 2007). Selv om artiklene viser til ulike tall og ulike svar, viser både forskningen omtalt i Greenwald (2009) og Hughes og Stevens (2007), en klar nedgang av sykdommer og overdosedødsfall blant rusavhengige.

2.3.2 “The war on drugs”

President Nixon erklærte «war on drugs» i USA i 1971 (Sirin, 2011). Krigen ble ført med kampanjer og tilhørende sterke reaksjoner på bruk av narkotika, og har kostet landet flere milliarder dollar. I USA hevdes denne krigen å ha utviklet seg fra å være en kamp mot narkotika, til å bli en krig mot minoriteter og immigranter (Sirin, 2011). I tillegg hevdes følgende: “Law enforcement and policing activities that typically accompany drug control initiatives also result in the criminalization and stigmatization of drug users” (Ahern, Stuber & Galea, 2007, referert i Robertson et al., 2014, s. 2). Stigmatiseringen har videre ført til dårlig helse og livskvalitet, og har både gått utover individene og samfunnet for øvrig (Kreit, 2009; Robertson et al., 2014). Krigen mot narkotika i Storbritannia hevdes å ha utviklet seg til

en krig mot rusbrukere, og ikke selve stoffene (Buchanan & Young, 2000). Kreit (2009) viser til forskning gjort av Verdens Helseorganisasjon som kom fram til at USA, som hadde den strengeste narkotikapolitikken, også var landet med mest ulovlig rusbruk av 17 land inkludert i studien. Både Kreit (2009) og Mallea (2014) kaller “the war on drugs” for et feilet eksperiment. Sistnevnte skriver følgende:

Today, we are outliers, denying the science and research that show the criminal justice model to counterproductive to public safety, to our fiscal health, and to the health of our communities. We are cracking down on illegal drugs, increasing prison sentences, and reducing funding to the many treatment and prevention programs that we know work (Mallea, 2014, s. 18).

Hun hevder videre at Canada har vært et av de strengeste landene når det gjelder rusmidler, og mener dette er på grunn av deres nærhet til USA. Det har også vært en bekymring at forholdet til USA skulle blitt påvirket negativt hvis Canada skulle avkriminalisere eller legalisere narkotika (Mallea, 2014, s. 19). Robertson et.al (2014) hevder at flere politikere har begynt å forstå at harde straffemetoder ikke har gitt nedgang i bruk og tilhørende konsekvenser ved bruk, og at dette har ført til en bølge av utvikling i narkotikalovgivning flere steder i verden. Mexico har gjennomført en lignende reform som Portugal (Robertson et al., 2014), og Canada legaliserte cannabis i 2018 (Watson & Erickson, 2019).

Reformer gjennomført i andre land kan, som nevnt, være vanskelig å overføre til eget land, da det er store internasjonale forskjeller. I USA er det vanskelig å lage felles nasjonale lover som følge av statenes autonomi, og myndighetene har ikke evne til å gjennomføre ensidig legalisering og avkriminalisering av kontrollerte substanser (Kreit, 2009). Likevel har krigen som begynte i USA spredt seg. Etter 40 år hevder Kreit (2009) at Nixons “war on drugs” har kommet til en ende i USA, men i andre land som Filippinene ser en at krigen mot narkotika fortsetter i stor grad. På Filippinene har narkotikalovgivning vært så streng at tusenvis av mennesker har blitt henrettet på grunn av bruk og besittelse (Johnson & Fernquest, 2018). I de skandinaviske landene ble strafferammene for bruk og besittelse av narkotika betydelig skjerpet på 1990-tallet (Lappi-Seppälä, 2016), noe som vil diskuteres ytterligere under temaet straffepopulisme i kapittel 3 og 5.

2.3.3 Straffepopulisme

Straffepopulisme er et begrep som stort sett henviser til måten politikere bruker straff på for å vinne stemmer ved valg, heller enn å fokusere på tiltak som reduserer kriminalitet eller fremmer rettferdighet (Pratt, 2007a, s. 3). Pratt (2007a, s. 25) hevder videre at folks rettsfølelse har fått så stor plass at det nå kan overskride forskningsekspertise og straffeinstitusjonenes rasjonaliteter. Begrepet benyttes i analysen for å undersøke om rusreformen er et uttrykk for en brytning med straffepopulismen, som hevdes å ha preget ruspolitikken i mange land, særlig vestlige, siden 60-70-tallet. I dette kapittelet vises det til studier som er gjort om straffepopulisme i skandinaviske land, men fenomenet beskrives ytterligere i kapittel 3.

Mye av litteraturen om straff og fengsel i Skandinavia fokuserer på hvordan det skandinaviske straffesystemet og fengselssystemet anses som helt unikt og av en human art sammenlignet med andre land. Pratt benytter seg av begrepet «scandinavian exceptionalism» (2007b), som også har blitt brukt av forskere i ettertid. Smith (2011) ville utfordre denne utbredte ideen om de skandinaviske landene som særlig humane i artikkelen «A critical look at the scandinavian exceptionalism». Han hevder at det har vært tydelige tendenser til straffepopulisme i Danmark de siste 10-15 årene og viser til både generelle uttalelser om å være tøffere og hardere i straffen, men også konkrete forslag til endringer fra justisministrene gjennom årene (Smith, 2011). Hardere og lengre fengselsstraffer, og straff for yngre individer, går imot anbefalingene fra både forskere fra kriminologien og ulike menneskerettigheter, noe som bygger opp under Pratts (2007a) antakelse om at rettsfølelsen får større plass enn forskningsekspertise. Ifølge Smith (2011) er det i liten grad gjort store forskningsarbeid som går spesifikt på hvor mye straffepopulisme har hatt å si for straffepolitikken i eksempelvis Danmark, men at det ikke er noen tvil om at dette er noe som har hatt konkret og målbar innflytelse. Dette illustreres i artikkelen med en studie av jussprofessor Vagn Greve som har sett på konkrete lover og lovendringer som har brutt med menneskerettigheter og gjeldende straffelov på tidspunktet. Lappi-Seppälä (2016, s. 26-27) viser også til forskning fra de nordiske landene, som viser at alle fire land skjerpet straffene mot slutten av 1900-tallet, både for alvorlig narkotikakriminalitet og for bruk og besittelse av mindre mengder. Todd-Kvam (2019) fant i sin studie tydelige tendenser til straffepopulisme hos Fremskrittspartiet når det gjaldt individer med annen nasjonalitet, men mindre tydelige tendenser i saker omhandlende

norske statsborgere. Det partipolitiske aspektet vil beskrives ytterligere i teorikapittelet og analysen.

2.3.4 Rettsfølelse

Begrepet rettsfølelse har blitt mye diskutert i både media og litteraturen. Begrepet viser til en følelse, eller oppfatning av rettferdighet i rettssystemet, og henvises som oftest til når det er snakk om straffers strenghet (Wandall, 2016, s. 77). Det er imidlertid delte meninger om hva slags betydning rettsfølelsen skal ha i lovbestemmelser, og det foreligger vitenskapelig forskning og kritikk av bruken av det som kalles den allmenne rettsfølelse. I det følgende vil en undersøkelse gjort av Olaussen i boken *Hva syns folk om straffenivået? En empirisk undersøkelse* (2013) bli presentert, samt en distinksjon mellom den allmenne og den informerte rettsfølelse.

Bakgrunnen for undersøkelsen til Olaussen var at Stortinget i 2009 vedtok at voldspreget kriminalitet skulle skjerpes i straffeloven (Olaussen, 2013, s. 1). Stortinget brukte den alminnelige rettsbevisstheten som argument for å skjerpe straffenivået, men Olaussen hevder at det ikke finnes noen undersøkelser av folks holdninger til straff i forarbeidene til lovendringene (2013, s. 1). Olaussen, i likhet med andre skandinaviske forskere, gjorde en empirisk undersøkelse for å se om lovendringene faktisk var i overenstemmelse med folks rettsoppfatninger. Undersøkelsen var todelt, hvor den ene delen var telefonintervjuer med formål om å se på folks generelle oppfatninger om straffenivået, og den andre delen var publikumsundersøkelser med postsurvey og fokusgrupper hvor formålet var å se på folks konkrete oppfatning av straffenivået (Olaussen, 2013, s. 29).

Forskjellen på de to typene av rettsoppfatning er at den allmenne og generelle rettsoppfatningen ikke er knyttet til en spesifikk kriminell handling, og det er ofte denne typen folk gir spontant uttrykk for i korte samtaler, med politikere eller i media (Olaussen, 2013, s. 29). Den informerte og konkrete rettsfølelsen er derimot følelsen folk har som følge av å ha fått konkret og korrekt informasjon om den spesifikke saken. Svarene på telefonintervjuene viser at svært mange gir uttrykk for at straffenivået er for lavt på generelt grunnlag (Olaussen, 2013, s. 32), mens svarene fra publikumsundersøkelsene viser at de fleste ville gitt straffer som stemmer godt overens med det faktiske straffenivået (Olaussen, 2013, s. 111). Den

enkleste forklaringen på dette finner Olaussen i Balvig sin undersøkelse fra 2006, der svaret er at mange tror at straffenivået er lavere enn det faktisk er, noe som følgelig gjør at det er rimelig at mange også ønsker strengere straffer, og at dette kommer til uttrykk i den generelle rettsoppfatningen (2013, s. 111). I publikumsundersøkelsen til Olaussen bekreftes Balvigs forklaring, nemlig at deltakerne trodde domstolen ville straffet mildere enn de faktisk gjorde (2013, s. 114). Media trekkes fram som en av grunnene til at folk tror straffenivået for ulike saker er lavere enn det egentlig er, da det bare er et fåtall saker som blir omtalt, og dette er gjerne saker som er sterkt opprørende og omdiskuterte (Olaussen, 2013, s. 122). I tillegg til at deltakerne i undersøkelsen antok at dommerne straffet lavere enn de selv ville gjort, viser svarene deres også at de tror andre folk ville gitt samme straff som en selv. Både undervurderingen av straffenivået og denne antatte enigheten blant folk, kan ifølge Olaussen (2013, s. 124) være et ekko av argumentet om at straffenivået er for lavt, som følgelig gjør at påstanden kan feste seg som opplagt og udiskutabel. Flere studier har kommet frem til de samme svarene som Olaussen, og undersøkelsene har vist seg å være gyldige i land som fra før har relativt liberal straffepolitikk (Balvig, Gunnlaugsson, Jerre, Tham, & Kinnunen, 2015)

Frøseth (2016, s. 254) mener at allmenn rettsfølelse må komme til uttrykk dokumentert og autorativt for at beslutninger tatt på grunnlag av en slik allmenn rettsfølelse skal ha demokratisk legitimitet. Som Olaussen (2013) sin undersøkelse viser, er det sjeldent at en har slik dokumentert forskning å vise til. Flere ulike perspektiver på rettsfølelse vil presenteres i kapittel 3, og benyttes i oppgavens kapittel 5: Analyse.

3 Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet skal jeg presentere teorigrunnlaget for oppgaven. Denne oppgaven handler i stor grad om lovgivning og rettspolitikk. Det anses derfor som nyttig å beskrive Habermas' teori om kommunikativ handling og deliberativt demokrati, for å se på den moderne rett og grunnlaget for hvorfor lovgivningen foregår som den gjør. En slik gjennomgang av Habermas' perspektiv på demokratiet brukes kun for å legge et grunnlag for forståelsen av de teoretiske perspektivene som brukes i analysen. En rettslig utvikling som rusreformen, kan i sosiologien forsøkes å forklares ved noen generelle perspektiver, og jeg vil her beskrive de tre perspektivene til Mathiesen (2011), nemlig normperspektivet, opinionsperspektivet og materialitetsperspektivet. Begrepene brukes i analysen for å undersøke hvilke mekanismer som har ført til forslag om lovendring. Oppgavens hovedproblemstilling handler om rusreformens legitimitet blant informantene, og jeg vil derfor benytte begrepet rettsfølelse i en diskusjon av informantenes holdninger til retten og dens mulighet for å påvirke lovverket. Deretter vil jeg presentere begrepet straffepopulisme som er en tendens mange hevder har slått rot i store deler av verden, og jeg vil i analysen bruke denne teorien til å se på om rusreformen er en utvikling i motsatt retning. Til slutt presenteres begrepet stigmatisering, med Goffmans (1991) perspektiv i spissen. Stigmatisering er et gjennomgående begrep i rusdebatten, og det benyttes derfor i en diskusjon av betydningen en slik sosial prosess har både for rusavhengige og yrker knyttet til dem.

3.1 Demokrati, rett og makt

Denne oppgaven handler i stor grad om rettspolitikk, og dermed også om hvordan demokratiet fungerer og tilrettelegger for deltakelse av samfunnsborgerne. Deltakelsen foregår stort sett i offentligheten, og begrepet offentlighet knyttes i samfunnsvitenskapen ofte til Habermas (Aalberg, Elvestad, & Skogerbø, 2015, s. 25). I boken *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati: Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn* slår Eriksen og Weigård fast at Habermas står bak «ett av de mest omfattende, ambisiøse og diskuterte samfunnsteoretiske prosjekter i det tjuende århundre» (1999, forord). Det finnes mange ulike demokratiteorier, men jeg har valgt å benytte Habermas' teori fordi den anses å være verdifull å måle offentlighetens kvaliteter og demokratiske funksjoner etter (Aalberg et al., 2015, s.

26). Den bidrar med et ideal om hvilken rolle offentligheten har i et demokrati (Aalberg et al., 2015, s. 26). Jeg vil i det følgende kort presentere Habermas' teori om det moderne samfunn og rettens legitimitet, samt hans syn på offentligheten.

Borgerlig offentlighet forstås som sfæren hvor privatfolk samles (Habermas, 2002, s. 25). I den demokratiske rettsstat trer lover kun i kraft hvis de uttrykker en allmenn interesse, og denne prosessen binder lovgivningen til parlamentarisk viljedannelse og offentlig diskusjon (Habermas, 1981, s. 323). Ifølge Habermas må fornuftig meningsdannelse gjøres til politiske beslutninger gjennom autorative organer (E. O. Eriksen & Weigård, 1999, s. 173). I førmoderne tid handlet legitimering av retten om en forestilling om makten som overlevert fra enten Gud eller naturen – makten ble legitimert ovenfra. Det moderne samfunn har derimot en makt som er legitimert nedenfra – det moderne demokratibegrepet handler om at det er frie og like individer som gir seg selv lover (E. O. Eriksen & Weigård, 1999, s. 179).

Et vesentlig spørsmål ved rettens legitimitet handler om borgernes lydighet. Følger de fleste loven fordi de blir straffet hvis de ikke gjør det, eller fordi det er en moralsk plikt? Moderne rett er positiv, skriver Eriksen og Weigård (1999, s. 174), som betyr at det er mennesker som har satt den, og den kan tvinges gjennom, men den kan også endres. Habermas diskuterer her forholdet mellom begrepene faktisitet og gyldighet, fordi «lover er faktisk gyldige i kraft av at de kan tvinges gjennom, men ifølge den demokratiske rettsstats selvforståelse skal de samtidig være legitime» (E. O. Eriksen & Weigård, 1999, s. 174). Spenningen mellom faktisiteten og gyldigheten i retten reflekterer spenningen mellom realitet og ideal som finnes i alle sosiale relasjoner, og Eriksen og Weigård skriver videre at løsningen i Habermas' syn «må søkes i samspillet mellom rett og kommunikativ handling» (1999, s. 175).

Kommunikativ handling betyr at det er minst to språk- og handlingskompetente individer som søker å oppnå en gjensidig forståelse av en handlingssituasjon slik at man kan koordinere handlingsplaner og dermed også handlinger. Premisset for en slik kommunikativ handling er at begge parter skal ha mulighet til å legge fram sine perspektiver og tolkninger med et mål om å komme til en felles situasjonsdefinisjon (E. O. Eriksen & Weigård, 1999, s. 54).

For Habermas er det to forhold som gjør at retten får en så sentral rolle i et moderne samfunn. For det første gir den verdimeslige pluralisme og sosiale kompleksitet, som kjennetegner et moderne samfunn, opphav til konflikter. For det andre er retten et medium for kollektiv handling – moralske normer i seg selv kan ikke forventes å styre handlinger (E. O. Eriksen & Weigård, 1999, s. 184). Habermas diskuterer i tillegg begrepet «opinion», og særlig bruken av

«public opinion». Han hevder at det som fører til allmennvilje ikke alltid har blitt til ved opplyste vurderinger (Habermas, 2002, s. 92). Kollektiv handling og opinionsbegrepet fører meg videre til Mathiesens generelle perspektiver, og deretter til begrepet rettsfølelse, da disse i stor grad er knyttet til hverandre.

3.2 Samfunnets innvirkning på retten

I boken *Retten i samfunnet: en innføring i retts sosiologi* (2011) skriver Mathiesen om ulike perspektiver på hvordan samfunnets utvikling bidrar til rettslig utvikling. Mathiesen (2011) deler inn retts sosiologiens kjerne i tre; rettens innvirkning på samfunnet, samfunnsforholdenes innvirkning på retten, og vekselvirkningen mellom samfunnet og retten. Under samfunnsforholdenes innvirkning på retten diskuterer Mathiesen (2011, s. 103) tre ulike perspektiver på slik innvirkning, nemlig normperspektivet, opinionsperspektivet og materialitetsperspektivet. I analysen vil jeg bruke disse teoriene til å undersøke hva som har bidratt til endring av narkotikapolitikken, og i så fall hvilke perspektiver som synes å ha hatt størst innvirkning.

Normperspektivet forklares som en oppfatning av at de øvrige normene i samfunnet påvirker rettens utvikling, og når disse normene endrer seg, endres også rettsnormene (Mathiesen, 2011, s. 103). Mange eksempler på rettsendringer kan tyde på at endring av normene har stor påvirkningskraft, som for eksempel synet på homofili. I 1981 ble det innført endringer i straffeloven som gir homofile strafferettslig vern mot nedsettende omtale og diskriminering (Mathiesen, 2011, s. 104), og dette kan tyde på en lang normativ utvikling, da slike strafferettslige bestemmelser ville vært utenkelig bare noen tiår tidligere.

Opinionsperspektivet handler om det som kalles opinionsklimaet i samfunnet (Mathiesen, 2011, s. 104). Mathiesen skriver følgende: “Det dreier seg om en oppfatning som hevder at samfunnsmedlemmenes subjektive opplevelse av, eller bevissthet om samfunnet og verden også påvirker rettens utvikling” (2011, s. 104). Det handler om kollektive måter å forstå verden på, hos hele eller deler av befolkningen, og er delvis styrt av samfunnsnormene. Ifølge Mathiesen er det vanskelig å lage et klart skille på normperspektivet og opinionsperspektivet, men “opinionsklimaet har typisk sitt utgangspunkt i en kollektiv fornemmelse av en faktisk og stor, kanskje (men ikke nødvendigvis) truende, endring i samfunnsforhold eller omgivelser” (2011, s. 104). Dette fører til at opinionsklimaet ofte endrer seg brått. Flere

enkeltsaker blir skrevet mye om i massemedia, og de lager en fremstilling av hvordan for eksempel kriminalitetsbildet ser ut. Dette gjør at befolkningen får et feil inntrykk av virkeligheten (Mathiesen, 2011, s. 105). Dette kan videre føre til noe som Cohen (2003, referert i Mathiesen, 2011, s. 105) kaller moralsk panikk, som igjen virker inn på fengsels- og straffelovgivningen. Moralsk panikk beskrives som at et substansielt antall medlemmer i et samfunn får en intens bekymringsfølelse for noe som ikke er en så betydelig trussel som det virker som (Goode & Ben-Yehuda, 1994, s. 149). Normperspektivet skilles fra opinionsperspektivet, på grunn av at normer endrer seg mer langsomt enn opinionen.

Materialitetsperspektivet er en oppfatning som hevder at samfunnets materielle forhold påvirker rettens utvikling. Disse materielle forholdene kan være redskaper og andre fysiske ting, og generelt organiseringen av produksjon og produksjonsforholdene i samfunnet – følgelig et marxistisk perspektiv (Mathiesen, 2011, s. 106). De materielle forholdene i et samfunn kan sees som en bakenforliggende drivkraft til både normendringer og opinionsendringer, og Mathiesen (Mathiesen, 2011, s. 106) poengterer at det er en vekselvirkning mellom alle de tre perspektivene og retten. I oppgavens analyse fokuseres det på opinions- og normperspektivet, da disse har størst relevans til empiri og forskningsspørsmål.

Mathiesen (2011, s. 108) ser nærmere på ordet påvirkning, og hvordan beslutninger tas som følge av en type påvirkning. For å undersøke dette ser han det som fruktbart å se på spørsmålet om påvirkning fra beslutningsfatterens synspunkt, og beskriver fire ulike momenter av hva som er viktige premisser for beslutningene. Den første handler om at premissene fra omgivelsene kan være mer eller mindre “vridd” i måten de presenterer seg på, eksempelvis å presentere premissene som normative påbud. Det andre er premisser fra omgivelsene som kan oppfattes tvingende, og beslutningsfatteren får problemer med rollen dersom det ikke følges. Om dette premisset skriver Mathiesen følgende:

Men ikke sjelden er kanskje opplevelsen av tvang større enn den faktiske tvangen, i hvert fall i vårt samfunn. Ofte er kanskje handlefriheten for eksempel i forvaltningen større enn de som arbeider i forvaltningen, tror. Dette er viktig, for det betyr at forvaltningens tjenestemenn og kvinner i tilfelle ikke uten videre kan forsvare seg med å si at de har vært “tvunget” til eller “nødt” til å beslutte slik eller sånn (2011, s. 108).

Det tredje momentet handler om hvilke premisser beslutningsfatteren vektlegger, og om det gjøres bevisst eller ubevisst. Hva avgjør prioriteringen av premissene? Det fjerde handler om hvordan beslutninger ofte treffes gjennom lange kjeder, for eksempel innen et departement, som er tilfelle i denne reformen. Beslutningskjedene kan gjøre at premissenes vektlegging endrer seg gjennom de ulike stadiene (Mathiesen, 2011, s. 108). Har noen av disse påvirkningsmåtene hatt større betydning for beslutningsfatterne enn andre i utarbeidelsen av den pågående rusreformen? I analysen vil jeg bruke disse perspektivene til å undersøke hvilke samfunnsforhold som kan synes å ha spilt størst rolle i begynnelsen av denne lovendringen. I lys av intervjuene og dokumentene vil jeg forsøke å belyse hvordan slike innvirkninger kan ha betydning for både rettens legitimitet, straffepopulismen og rettsfølelsen.

3.3 Rettsfølelse

«Det er alminnelig anerkjent at befolkningens antatte følelser omkring rettens rimelighet og rettferdighet har betydning for hvordan retten utformes og praktiseres av strafferettssystemets ulike aktører», skriver Frøseth, Grønning og Wandall i boken *Rettsfølelsen i strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis* (2016, s. 15). En av årsakene til at det anses som rimelig å snakke om rettsfølelse og dets relevans i kriminalpolitikken, er at vi lever i et demokrati hvor lovene som føres skal avspeile befolkningens holdninger. Bruk av rettsfølelsen som argument og rettesnor er dermed et uttrykk for et ideal om at politikken skal reflektere og representere de holdningene (Ryberg, 2016, s. 33).

Begrepet rettsfølelse kan ha mange betydninger og dermed være vanskelig å definere. Wandall (2016, s. 77) henviser til Anders Ryssdal som sier at rettsfølelse peker til hva som er den rettferdige løsningen ut fra en følelse, verdimeessig oppfatning eller bevissthet – det er således et normativt begrep som følge av spørsmålet om det er sånn det bør være. Det handler om menneskers vurderinger av hva som er rimelig og ikke. Ryberg (2016, s. 31-33) mener at en må presisere hva som legges i begrepet når det brukes, fordi det er stor forskjell på om en henviser til sin personlige rettsfølelse eller en gruppes rettsfølelse, og om en har informasjon om en konkret sak eller ikke.

Det skilles mellom den allmenne eller generelle rettsfølelse og den informerte eller konkrete rettsfølelse. Den allmenne rettsfølelse viser til rettsfølelsen hos et utsnitt av eller hele

befolkningen (Ryberg, 2016, s. 31), og det er denne det som oftest henvises til når det er snakk om eksempelvis straffens strenghet (Wandall, 2016, s. 78). Lite bakgrunnsinformasjon om selve saken er et kjennetegn på den allmenne rettsfølelse. Den konkrete eller informerte rettsfølelsen viser derimot til rettsfølelsen når en part har korrekt informasjon om saken de tar stilling til (Ryberg, 2016, s. 33). Ryberg (2016, s. 33) hevder videre at det ikke er et problem i seg selv at det er ulike betydninger av ordet, men at problemet dukker opp når det i den kriminalpolitiske debatt ikke presiseres hvilken informasjonsgrad det er snakk om. Olaussen sin undersøkelse, beskrevet i kapittel 2, er ett av eksemplene på undersøkelser gjort angående folks rettsfølelse og tanker om straffenivå, hvor informasjonsgraden kritiseres for å være lav.

Blymke (2016, s. 111) hevder at rettsfølelsen både er diffus og vanskelig håndterbar, men at dette ikke gjør betydningen av begrepet mindre. Politikere er gjennomgående interessert i at lovgivningen skal ha bred oppslutning, og at bestemmelsen skal “føles” rettferdig blant folk flest – dette gjør at lovendringsinitiativ fra politikere ofte inneholder følelsesrelatert argumentasjon (Blymke, 2016, s. 113). I oppgavens analyse vil begrepet benyttes for å undersøke om mine informanter bruker rettsfølelsen til enten å kritisere eller legitimere reformen, og om forskjellen på den allmenne og informerte rettsfølelsen spiller en rolle i en slik legitimeringsprosess.

3.4 Straffepopulisme

Som nevnt er straffepopulisme et begrep som brukes om hvordan enkelte politikere fokuserer på hardere straffer fremfor å fokusere på hva som reduserer kriminalitet eller fremmer rettferdighet (Pratt, 2007a, s. 3). John Pratt argumenterer imidlertid i boken *Penal Populism* (2007a) at det også er viktig å forstå begrepet som noe mer enn det, da dette er et fenomen som har fått rot i samfunnet etter flere endringer i mange vestlige land siden 1970-tallet. Forskningen på Filippinene, beskrevet i kapittel 2, viser derimot at dette ikke bare har preget det som kalles utviklede land, men også utviklingsland (Johnson & Fernquest, 2018). Pratt beskriver straffepopulismen som en følge av større samfunnsendringer, og skriver følgende: «The rise of penal populism is the reflection of a fundamental shift in the axis of contemporary penal power brought about by these changes, even if the extent of the shift differs from society to society [...]» (2007a, s. 3). En av endringene som Pratt trekker fram er

hvordan spørsmål om lov og orden har gått fra å være noe som politikerne og institusjonene rundt har tatt seg av, til å være diskusjonstemaer i offentligheten. Pratt hevder videre at folks rettsfølelse har fått så stor plass at det nå kan overskride forskningsekspertise og straffeinstitusjonenes rasjonaliteter (2007a, s. 25).

For å kunne diskutere begrepet straffepopulisme, er det ifølge Pratt viktig å se på ordet populisme i seg selv for å kunne se hva som faktisk er populistisk ved straffen. Populismen representerer, ifølge Pratt (2007a), en gruppe i samfunnet som føler de har blitt utelatt og ignorert av myndighetene. Det er et segment av samfunnet som er signifikant og distinkt, og populismen reflekterer denne gruppens følelse av fremmedgjøring og misnøye (Pratt, 2007a, s. 9). Straffepopulisme viser til misnøye av hvordan kriminelle og fengslede har blitt tatt bedre vare på i samfunnet enn ofrene for kriminaliteten og de lovlidige (Pratt, 2007a, s. 12). Populistiske talere hevder som regel at de snakker for majoriteten og rettighetene til den generelle befolkning. Pratt skriver følgende:

When rights are referred to in penal populist discourse, it is usually the rights of the public at large to safety and security, and the withdrawal of rights from those very groups (immigrants, asylum seekers, criminals, prisoners) on whose behalf other social movements are campaigning for (Pratt, 2007a, s. 21).

I store deler av verden har det vært en utvikling i form av nye politiske partier, som Pratt sier er spesifikt populistiske, og med det mener han at de eksempelvis bruker temaer som innvandring og asylsøkere som grunnlag for valgkampanjer (2007a, s. 10). Fremskrittspartiet trekkes fram som det populistiske partiet i Norge, og på sine egne nettsider skriver de følgende: «Partiets utgangspunkt var en protest mot staten, politikerne og monopolets makt» (Fremskrittspartiet, 2020), noe som bekrefter deres status som populistisk ifølge Pratts definisjon. Et av kjennetegnene ved de fleste nye populistiske partiene er at de har oppnådd stor suksess og flere har til og med blitt en del av de styrende partiene (Pratt, 2007a, s. 11).

Mot slutten av 1900-tallet var det et tydelig mønster av økt kriminalitetskontroll i moderne samfunn, ifølge Pratt (2007a, s. 94). Videre hevder han at forskjeller i straffepopulismen i ulike land henger sammen med andre og historiske forskjeller. Den politiske historien i USA, Storbritannia og New Zealand hadde ikke bygd opp en toleranse som straffepopulismen kunne være en reaksjon på. Om straffepopulismen og krigen mot narkotika i USA skriver Pratt:

The 'war on drugs' in the United States has been a reflection not so much of clear, voluble voices from the public characteristic of penal populism, but instead of that earlier populism where politicians alone spoke on behalf of 'the silent majority'. The whole point about penal populism is that this 'majority' is no longer silent (2007a, s. 95).

Dette kan være en av forskjellene som gjør at straffepopulismen viser seg tydeligere i land som USA enn i de skandinaviske landene. Likevel argumenteres det for tendenser til straffepopulisme i Skandinavia (Lappi-Seppälä, 2016; Smith, 2011; Todd-Kvam, 2019) og jeg vil derfor benytte teorien til å undersøke om rusreformen kan være en brytning med straffepopulismen på rusfeltet.

3.5 Stigmatisering

Gjennomgående i rusreformdebatten brukes begrepet stigmatisering, både som en forklaring på hvordan rusavhengige har blitt ansett i samfunnet, og som et argument for at en reform er viktig å gjennomføre. Goffman blir ansett som en viktig mann i teoretiseringen av begrepet, og blir hevdet å ha hatt: «([...] an immense influence on our understanding of stigma and the process of stigmatization" (Lloyd, 2013, s. 85). Goffman beskriver et stigma som et forhold mellom et attributt eller personlig egenskap og et mønster eller stereotypi (1991, s. 13). Det handler om at et individ har en egenskap som avviker fra det "normale" i den sosiale settingen en opptrer i, og de som møter dette individet ser denne egenskapen tydeligere enn alle de andre egenskapene. En ofte utilsiktet konsekvens av dette er at vi reduserer livsmulighetene til menneskene som besitter et stigma (Goffman, 1991, s. 14). Ifølge Goffman (1991, s. 14-15) bygger vi opp en teori eller ideologi om at individets egenskaper utgjør en fare, for å overtale oss selv og andre om personens underlegenhet. Samtidig forsøker vi å rasjonalisere motviljen vi har til personen ved å peke på flere andre forskjeller mellom oss og dem (Goffman, 1991, s. 14).

Når Goffman beskriver egenskaper kan dette være fysiske kjennetegn, som for eksempel ulike funksjonsnedsettelse, eller det kan være at personen er en del av en marginal gruppe. Denne marginale gruppen kan være religiøse grupper, yrkesgrupper eller rusavhengige. Goffman (1991, s. 14) skisserer tre ulike typer stigma, hvor den ene handler om kroppslige misdannelser, den andre handler om den personlige karakteren til et individ, og den tredje handler om kjennetegn som rase, nasjonalitet eller religion. I denne oppgaven anses den personlige karakteren til et individ som den mest relevante typen stigma. De ulike typer

stigma fører til en distinksjon mellom den diskrediterte og den diskreditable. Den diskrediterte tar for gitt at han skiller seg fra andre, fordi det er åpenbare og synlige tegn, mens den diskreditable har usynlige tegn, som eksempelvis en mental sykdom (Goffman, 1991, s. 13). Stigmatisering av både den diskrediterte og diskreditable kan føre til at individene får et internalisert stigma – i møte med andre forventer de å bli stigmatisert (Goffman, 1991, s. 16).

Det er mye kritikk av Goffman og hans teori om stigmatisering. Han har eksempelvis blitt kritisert for å skissere en teori som gjør at de stigmatiserte er i en håpløs rolle, og i flere studier av stigmatisering av funksjonshemmede har det blitt vist til flere former for motstand fra den som selv er funksjonshemmet, ikke bare fra samfunnet for øvrig (Fine & Asch, 1998; Gill, 2001, referert i Carnevale, 2007). Goffman blir også kritisert for å fokusere mer på det individualistiske, uten å gjøre tilstrekkelig rede for de sosiale prosessene (Das, 2001). Likevel har Goffman med denne teorien blitt en anerkjent og høyt respektert teoretiker, som har blitt anvendt av mange forskere (Carnevale, 2007), og teorien anses som en god inngang til å forstå sosiale forskjeller og utstøtelse på.

4 Metode

I dette kapittelet vil jeg presentere min empiri og hvordan jeg har gått fram i innhenting av datamaterialet. Ulike utfordringer ved metoden diskuteres også underveis, eksempelvis min rolle som forsker og vanskeligheter med rekruttering og avgrensning. Lovendringsprosess i Norge og rusproblematikk er store temaer som kunne blitt skrevet om på mange ulike måter, og det er derfor mange valg jeg har måttet ta i denne prosessen. Dette vil beskrives og diskuteres i det følgende.

Problemstillingens karakter har vært sentral i valg av metode. For å avdekke hvilke holdninger som finnes blant folk som jobber innen rusfeltet eller tett på ungdom, i tillegg til å se på ord, uttrykk og meningsinnhold hos det offentlige, anser jeg kvalitativ metode som den beste metoden til dette forskningsprosjektet. Grønmo (2016, s. 144) skriver at den kvalitative metoden egner seg best til å gi analytiske beskrivelser, mens det på den andre siden er kvantitativ metode som egner seg best til statistiske generaliseringer. Med mitt forskningsspørsmål som går ut på å finne ut *hvordan* og *hvorfor* endringer som en rusreform skjer, er det dermed analytiske beskrivelser som er nødvendige å gi. Det samme temaet for oppgaven kunne likevel vært gjort ved kvantitativ spørreundersøkelse, men jeg er interessert i å se på nyanser som ikke like enkelt kommer frem av korte spørsmål og svar, og har derfor valgt kvalitative metoder. Valget falt på å kombinere intervju og dokumentanalyse. Først presenteres og diskuteres intervjuene, deretter dokumentanalysen, og til slutt følger en etikkdel og en analysedel som angår begge metodeformene.

4.1 Intervju

Under kvalitative metoder finnes det mange ulike måter å kunne gi analytiske beskrivelser på, hvor intervju er en av de store. Semistrukturerte, også kalt uformelle intervjuer, er intervjuformen jeg har brukt, og det beskrives som datainnsamling hvor forskeren har samtaler med utvalgte informanter som kan gi svar på forskningsspørsmålet i studien (Grønmo, 2016, s. 167). Semistrukturerte intervjuer er en intervjuform som tar sikte på at informanten kan snakke fritt til en viss grad, men at det er spørsmål og temaer som skal gjennomgås. Det ligner en dagligdags samtale, men har samtidig et formål (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46). Intervjuer er en unik måte å avdekke personlige historier og

holdninger på (Weiss, 1995), men Fangen (2010) understreker også at det må behandles som folks selvrepresentasjoner, da folk gjerne fremstiller seg slik de ønsker å være. Det er derfor mye en må reflektere rundt før, under og etter et intervju, noe jeg vil gå nærmere inn på i det følgende. Først vil jeg beskrive de ulike fasene med planlegging, rekruttering og gjennomføring, før jeg diskuterer min rolle som forsker og andre viktige refleksjoner.

4.1.1 Planlegging

I planleggingsfasen startet jeg med å finne ut hvem som kunne være interessant å intervju for mitt forskningsspørsmål. I begynnelsen var jeg inne på tanken om å intervju folk fra de mest relevante departementene, nemlig Justis- og beredskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Dette ville derimot ikke fungert til mitt forskningsspørsmål, da det er holdninger hos de som jobber direkte med rusproblematikk jeg ville frem til. Etter forslag fra veileder kom jeg derfor fram til at jeg heller skulle intervju folk i yrker som enten vil bli påvirket direkte av rusreformen, eller folk som påvirker mennesker i rusmiljø. Jeg fant raskt ut at jeg ville ha et delt utvalg med informanter med forskjellig bakgrunn, slik at jeg fikk en bredde i utvalget, fordi dette er en reform som får ringvirkninger hos flere yrkesgrupper.

For å finne ut mer spesifikt hvem som kunne være interessant å intervju, forsøkte jeg å finne ut hvem som har noe å gjøre med ruspolitikk eller direkte rusmiljø i sin arbeidshverdag. Det var ønskelig å intervju noen som er nødt til å sette seg inn i eller tenke gjennom denne lovendringen, enten fordi det påvirker dem selv direkte, eller fordi den påvirker gruppen de jobber med. Jeg endte med å dele utvalget mitt i tre: politibetjenter, fordi de møter rusproblematikk direkte på patrulje og i forebyggende arbeid, SLT (Samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak) og Utekontakten som jobber tett på ungdom og med forebygging av rus og kriminalitet. Den siste gruppen er en type samlegruppe som jeg har valgt å kalle rusfeltet. Rusfeltet består av én fra Blå Kors, som er en organisasjon som jobber med forebygging og behandling av mennesker med rus- og spillavhengighet, og leder av Skyggeutvalget, Nicolay B. Johansen. I problemstillingen er utvalget todelt med bakkebyråkrater på den ene siden, og stemmer i rusfeltet på den andre siden, men dette vil jeg komme tilbake til i oppgavens analysedel.

En intervjuguide ble laget for de tre utvalgene hvor de fleste spørsmålene er like for alle utvalgsgruppene, men noen av spørsmålene er spesielt tilpasset yrkesgruppen. Dette har jeg valgt å gjøre for å spesifisere noen av spørsmålene, da de ulike gruppene har en arbeidshverdag som på ulike vis vil påvirkes av denne reformen. Intervjuguiden er tenkt som en rettesnor for å være sikker på at jeg får stilt alle spørsmålene som er viktige, men tanken i et semistrukturert intervju er at det skal være rom for å snakke fritt og la informanten styre litt retning selv. Likevel er guiden viktig som et utgangspunkt og som en sjekklister.

Seks av sju informanter er holdt anonyme i oppgaven, mens Nicolay B. Johansen omtales ved navn. Dette er gjort på grunn av hans posisjon i rusreformdebatten som leder av det som kalles Skyggeutvalget. Samtykke til dette er gitt.

4.1.2 Rekruttering og utvalg

For å få informanter til å stille, har det vært viktig å gjøre informasjonsskriv så interessant som mulig, og å understreke at prosjektet er viktig i det større bildet. Det kan være flere utfordringer knyttet til å få informanter og å få gjennomført intervjuer. Det kan for eksempel hende at noen av informantene trekker seg, som gjør at jeg må finne nye på kort tid, samt vanskeligheter med å finne tid for intervju. Selve rekrutteringen kan også føre med seg noen utfordringer, da det ikke er gitt at folk i disse yrkene vil være interessert i å stille. Det har derfor vært viktig for meg å ha god tid til å rekruttere, og i tillegg være forberedt på at ting ikke skjer i den rekkefølgen jeg har planlagt. Rekrutteringen av informanter i mitt prosjekt har på generelt grunnlag gått ganske smertefritt, med unntak av et par utsatte avtaler.

For å få tak i informanter har jeg brukt e-post som hovedverktøy. En av professorene på universitetet ga meg en kontaktperson i politiet som deretter spurte sine betjenter om de ville stille på bakgrunn av informasjonsskrivet som ble sendt per e-post til kontaktpersonen. To av betjentene tok så kontakt med meg via telefon for å avtale intervjutidspunkt. Tre av de andre informantene kontaktet jeg direkte per e-post. Nicolay B. Johansen er førsteamanuensis i kriminologi og leder av Skyggeutvalget, noe som gjorde at jeg anså han som en viktig aktør i rusreformen, og han takket raskt ja til å stille opp til intervju. Informanten fra Blå Kors tok selv kontakt med meg via telefon etter at jeg sendte e-post med informasjonsskriv til Blå Kors sitt hovedkontor. SLT-koordinatoren ble kontaktet ut fra en liste med navn over de ulike

koordinatorene i bydelene i Oslo, og ble tilfeldig valgt. Dette førte til at hun takket ja til intervju, og i tillegg sendte hun e-post til en av HAP-veilederne (hasjavvenningsprogram) i Utekontakten på vegne av meg som også takket ja. Intervjuet med Utekontakten ble holdt med to personer til stedet.

Totalt sett har dette resultert i sju informanter, hvorav to av de ble intervjuet samtidig. Dataene fra intervjuene utgjør den største delen av datamaterialet med to politibetjenter, to personer i rusfeltet, hvor den ene er leder av Skyggeutvalget og den andre jobber i organisasjonen Blå Kors, og tre personer fra SLT, hvorav ei er koordinator i en bydel i Oslo og to er veiledere i Utekontakten. Nicolay B. Johansen omtales ved navn, mens de andre har fått de fiktive navnene Morten og Elise fra politiet, SLT-koordinator Karoline, Ola og Rikke fra Utekontakten, og Jens fra Blå Kors. Yrke eller tittel brukes konsekvent sammen med navnene for å tydeliggjøre hvem sitatet kommer fra.

4.1.3 Gjennomføring

Alle intervjuene fant sted på informantens arbeidsplass, og de varte imellom 45 minutter og 1 time. Jeg innledet intervjuene med å fortelle kort om min egen bakgrunn og bakgrunnen for prosjektet, før informanten fortalte om egen arbeidsplass og yrkesbakgrunn. For å sikre anonymiteten ble dette gjort før båndopptakeren ble satt på. Intervjuguiden besto av ulike temaer. Dette gjorde jeg for å holde en struktur på spørsmålene. Temaene var straff, rettsfølelse, ungdom og samfunn. Å dele inn i temaer fungerte godt på noen av intervjuene, men på et par av de snakket informanten såpass mye om den gruppen i samfunnet som engasjerte de mest slik at de andre temaene kom litt i skyggen av dette. I tillegg startet jeg intervjuene med å fortelle kort om rusreformen, for deretter å stille spørsmål om tanker rundt rusreformen generelt. Dette gjorde at informantene svarte på mange av spørsmålene som kom senere, som jo er veldig bra, men som også førte til at strukturen på intervjuguiden ble annerledes enn tenkt. Likevel er det slik frihet en semistrukturert intervjuform skal tilrettelegge for (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46), og jeg fikk som regel informantene inn på sporet av temaene igjen, da det var viktig for meg å få stilt noenlunde samme spørsmål til alle. Hvert intervju ble avsluttet ved at jeg spurte om de hadde noe de ville legge til. På dette spørsmålet var det sjeldent noe nytt de ville legge til, men heller en understreking av det de anså som de viktigste poengene deres.

Det var stor variasjon i hvor mye informantene svarte på de ulike spørsmålene. I noen av intervjuene snakket informantene veldig fritt, og jeg stilte få spørsmål, da informanten svarte på mange av dem uten at jeg stilte dem direkte, mens i noen av de andre intervjuene måtte jeg stille flere oppfølgingsspørsmål. I de sistnevnte kom intervjuguiden spesielt godt med. Etter at jeg hadde gjennomført et par av intervjuene, gjorde jeg om litt på både rekkefølge og innhold i spørsmålene, fordi jeg fant ut at et par av spørsmålene var vanskelig formulert og kom i en rekkefølge som ikke fungerte slik jeg hadde tenkt. Dette gjorde at jeg vinklet de neste intervjuene litt annerledes fra starten, men de viktigste spørsmålene kom like godt fram i alle intervjuene. Både politibetjentene, SLT-koordinator og Utekontakten forholder seg mest til ungdommer i sin arbeidshverdag, som følgelig gjør at dette er gruppen de følte de kunne snakke mest om og på vegne av. Nicolay B. Johansen og Jens fra Blå Kors fokuserte derimot mer på de eldre og tunge rusavhengige. Dette kommer tydelig frem i analysen.

I tillegg til variasjonen i hvor mye de snakket og hva de fokuserte mest på, var det store forskjeller på hvor mye kjennskap de ulike informantene hadde om rusreformen fra før. SLT-koordinator, Utekontaktene og politibetjentene hadde minst kunnskap om reformen, noe som gjorde at jeg startet disse intervjuene med å forklare hva som sto i rusreformens mandat og Jeløya-plattformen. Dette gjorde også at disse informantene stilte flere spørsmål underveis. Likevel hadde de mange meninger om temaet når de først fikk fortalt hva reformen skulle ta sikte på. Nicolay B. Johansen og Jens fra Blå Kors hadde derimot mye kunnskap og har fulgt med på debatten lenge. Deres bakgrunnskunnskap og engasjement førte til at de hadde gjort seg opp mange tanker og meninger om reformen før intervjuet, og dette preget intervjuet i stor grad. Intervjuene med Johansen og Jens fra Blå Kors kunne minne litt om eliteintervjuer, hvor informantene har en viss ekspertise og er vant til å bli spurt om sine meninger og tanker (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 176).

4.1.4 Fra tale til tekst

Båndopptaker ble brukt på alle intervjuene, og jeg tok ingen notater underveis. Dette gjorde at jeg kunne konsentrere meg om informanten i stedet for å fokusere på å skrive ned alt de sa, noe Kvale og Brinkmann (2015, s. 205) mener er viktig i en intervjusituasjon. Det fungerte bra i alle intervjuene og det virket ikke som at noen av informantene syntes det var ukomfortabelt. Det kan være lurt å ta noen notater underveis, med informasjon om

menneskelige tegn som ikke kommer frem i lydopptak. Stemningen i rommet, sittestilling, ansiktsuttrykk og lignende kan være interessante aspekter av intervjusituasjonene, men etter en avveining kom jeg frem til at det ikke ville være beskrivelser som var nødvendige i denne analysen. Alle lydopptakene hadde god kvalitet, som gjorde at de var greie å transkribere. Jeg forsøkte å begynne transkriberingen så kort tid etter intervjuet som mulig, slik at jeg hadde det ferskt i minnet. Transkriberingen ble gjennomført i et program, F4, hvor lydfilen lastes opp og en skriver rett i programmet. Første gangen jeg hørte på intervjuene skrev jeg ned alle ord som ble sagt av både informant og meg selv. Deretter gikk jeg igjennom intervjuet flere ganger for å sikre at alt var riktig skrevet, og for å ta bort fyllord og ufullstendige setninger. Det var en tidkrevende prosess å transkribere så nøye, men det er viktig at informanten blir sitert korrekt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108), og i tillegg fikk jeg mye igjen for det med tanke på å starte analyseprosessen allerede i transkriberingen.

4.1.5 Førforståelser og min rolle

Kvale og Brinkmann (2015, s. 108) beskriver intervjueren som det viktigste redskapet i kunnskapsinnhenting. Når en skal bruke seg selv som verktøy i datainnsamlingen er det viktig å være klar over at en som menneske ikke er nøytral. Gjennom prosessen fra planlegging og rekruttering, utarbeiding av intervju spørsmål, selve intervjusituasjonen og analyse i ettertid, er det en selv som forsker som hele tiden tolker både informantene og debatten i sin helhet gjennom egne øyne. Dette kan føre til at jeg som forsker eksempelvis har forutinntatte meninger om informantenes kunnskap og holdninger om reformen, som igjen kan gjøre at spørsmål blir stilt på feil måte eller at viktig informasjon ikke kommer fram fordi en ikke stiller de riktige spørsmålene. Det er derfor viktig å være bevisst egne forforståelser og holdninger når en går inn i et slikt prosjekt, hvor informasjonen fremkommer av samspill mellom meg som intervjuer og informantene. Samspillet gikk fint i alle intervjuene, men det var et par ganger at jeg selv følte for å være kritisk til svarene deres og holdt igjen fordi jeg ikke ville skape en diskusjon eller en ubehagelig situasjon for informantene. Det var viktig for meg at informantene følte at de kunne snakke fritt, og deres vilje til å stille opp var helt nødvendig for at dette prosjektet skulle kunne gjennomføres. Å lytte til informantene og heller stille relevante oppfølgingsspørsmål ble derfor viktig.

Ettersom forskeren er det sentrale redskapet i innhenting av kunnskap, er det viktig å reflektere over sin egen rolle. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 108) er eksempelvis identifikasjon med informantene en av de viktige tingene å tenke over. Hvis en har sterk tilknytning til informantene eller informantenes arbeid og hverdag kan dette gjøre at en ikke legger vekt på ting som kan være viktige poenger, samt at det kan bli en spenning mellom profesjonell distanse og personlig vennskap (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108). Jeg er selv svært opptatt av rusreformen og debatten rundt dette, og det ble derfor viktig for meg at jeg ikke lot egne meninger skinne igjennom. Jeg er selv for en avkriminalisering av bruk og besittelse til egen bruk, og synes at reformen er et skritt i riktig retning. Dette førte til at jeg identifiserte meg mer med informantene som var positive til reformen i sin helhet, og det var i disse intervjuene enkelt å forholde seg nøytral med tanke på at jeg som oftest nikkete et «ja» til svarene deres. Samtidig hadde de som var mer skeptisk til reformen flere gode poenger som jeg selv ikke hadde tenkt over, noe som er viktig i kunnskapsutvekslingen og i samfunnsforskningen generelt. Her var det likevel litt vanskeligere å holde seg nøytral, og det utviklet seg mer til en dialog da flere av informantene var interessert i mine perspektiver. På slike spørsmål forsøkte jeg heller å belyse debattens nyanser og ulike politikere sine utsagn i stedet for å uttrykke egne meninger. Nyansene i debatten er noe av det jeg ville få frem i dette prosjektet, og jeg anser derfor variasjonen i holdninger til mine informanter som viktige og nyttige bidrag.

Et annet aspekt ved intervju som forskningsmetode er maktforholdet mellom forsker og informant. Kvale og Brinkmann (2015, s. 51) skriver at et forskningsintervju ikke kan betraktes som en åpen og fri dialog mellom likestilte mennesker. Det er flere grunner til dette, hvorav den ene er at intervjuet er en enveisdialog – spørsmålene går kun i én retning. I tillegg har intervjueren monopol på å fortolke det som blir sagt, og er den som skal videreformidle det informanten sier (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 52). Videre skriver de at det ikke er et poeng å eliminere makten fra forskningsintervjuet, men heller at det er viktig at forskeren reflekterer over hvordan det kan spille en rolle i produksjonen av kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 53). I intervjuene hvor informantene ikke kunne så mye om rusreformen fra før, ble det viktig for meg å ikke fremstå som belærende, og i tillegg presisere at det ikke var nødvendig for intervjuet at informanten hadde lest seg opp på forhånd. Transkriberingen, og hvordan en velger å gjøre dette, er også en viktig del av hvordan maktforholdet utspiller seg videre i prosjektet, da dette også i stor grad handler om fortolkning (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 204).

4.1.6 Refleksjoner

En av utfordringene i mine intervjuer, var at flere av informantene mine ikke hadde forstått forskjellen på avkriminalisering og legalisering, selv om jeg forsøkte å avklare forskjellen tidlig. Dette er begreper jeg er godt kjent med som følge av at jeg har arbeidet mye med debatten på forhånd, både for oppgavens del og på grunn av mitt personlige engasjement i ruspolitikken. Jeg tok det kanskje for gitt at dette er begreper de fleste er kjent med, noe som farget måten jeg stilte spørsmålene på. Media trekkes fram som en av årsakene til at de selv ikke har forstått at den pågående rusreformen sikter seg inn på en avkriminalisering, da legalisering av cannabis ofte er det som har blitt diskutert mest i offentligheten til nå, mye på bakgrunn av USA og Canada. Forskjellen på de to begrepene er også noe informantene mine uttrykker en bekymring for at ungdommene ikke forstår. Dette vil jeg komme tilbake til i analysen og diskusjonen. Forvirringen rundt begrepene gjorde at jeg i et par av intervjuene måtte presisere forskjellen mellom de to begrepene og hva det betyr i praksis, da jeg flere ganger forsto at informanten snakket mer om legalisering enn avkriminalisering. Jeg måtte derfor hente informanten inn igjen på sporet av avkriminalisering som følge av dette. Det var likevel ikke veldig problematisk, da jeg plukket det opp tidlig og forsto at det måtte presiseres. Det er også interessant i seg selv at dette er begreper som mange ikke forstår forskjellen på, og det kan både si noe om den offentlige debatten og folks kunnskap om rettslige begreper.

En annen utfordring var ledende spørsmål og oppfølgingsspørsmål. Jeg opplevde at jeg ofte stilte gode oppfølgingsspørsmål. Likevel var det flere spørsmål jeg ikke hadde skrevet ned fra før, som oppsto som reaksjon på det informanten sa, og disse ble i noen tilfeller ledende. Dette var noe jeg la merke til i transkriberingsprosessen. Jeg forsøkte å unngå dette på forhånd ved å teste intervjuguiden min på et par familiemedlemmer, men alle intervjuer utspiller seg forskjellig, som følgelig gjør at det er vanskelig å være helt forberedt på situasjonen. Kvale og Brinkmann (2015, s. 201) argumenterer for at ledende spørsmål ikke nødvendigvis trenger å være utelukkende negativt, og at det har fått for mye negativ oppmerksomhet i diskusjonen av intervju som metode. Likevel er det viktig å forsøke å beholde nøytraliteten i settinger der egne meninger settes til side for å oppnå informasjon om andres holdninger og nyanser i dem. Selv om noen av spørsmålene som ble stilt kunne oppfattes som ledende, forsto jeg det som at alle informantene svarte oppriktig og ærlig.

4.2 Dokumentanalyse

I tillegg til å gjøre intervjuer, har jeg gjennomført en dokumentanalyse for å få bredde i datagrunnlaget mitt. Dette kan være en fordel fordi dokumenter gjerne kan gi et tidsbilde, og Tjora skriver at det vil «kunne bidra til å styrke forskerens historiske følsomhet hvor forskeren legger vekt på hvordan nåtidige fenomener (observasjoner) må forstås i sammenheng med en historisk utvikling» (2012, s. 169). Dette kan være viktig som en kompensasjon for nåtidigheten som preger intervjuer (Tjora, 2012, s. 169). Innholdsanalyse, som det også kalles, kan bidra til å «måle det kulturelle klimaet i et gitt spørsmål» (Lindgren, 2011, s. 268), og det anses som interessant å supplere dataene fra intervjuer med denne metoden, da enkeltpersoners holdninger i ulike yrkesgrupper kan sammenlignes med større organisasjoner som også berøres av en slik reform.

Grønmo (2016, s. 175) beskriver dokumentanalyse, eller kvalitativ innholdsanalyse, som en metode hvor en bruker ulike dokumenter som kilder og datagrunnlag. Dokumenter er i denne forstand en vid definisjon, og kan være alt fra tekst, lyd, bilder og tall (Grønmo, 2016, s. 175). Dokumentene må i en slik metode gås igjennom systematisk med sikte på å kategorisere innholdet og registrere de dataene som er relevante for forskningsspørsmålet (Grønmo, 2016, s. 175). Grønmo kaller det kvalitativ innholdsanalyse, men Lindgren (2011, s. 268) argumenterer for at det sjeldent lar seg gjøre å ha ren kvalitativ analyse, da en raskt vil begynne å tenke over hvor ofte noe forekommer eller hvor dominerende et utsagn er. I en dokumentanalyse er det særlig viktig å være kildekritisk, og en må se tekstene i sammenheng med foreliggende kunnskap og andre kilder, både for å vurdere tekstens troverdighet og autentisitet (Grønmo, 2016, s. 175). For denne oppgaven har det blitt som nyttig å se på foreliggende, offentlige dokumenter som NOU'er, rapporter og høringsvar til Rusreformutvalget. Her har jeg tatt sikte på å avdekke meningsinnholdet i dem og sett på hvilke begrunnelser som gis for en rusreform, samt sett på de ulike organisasjonene og organenes meninger om reformen.

4.2.1 Avgrensning og utvalg

Utvalg av dokumenter må ta utgangspunkt i tema og problemstillingen, men det er også mulig at kriteriene for utvalget endrer seg etter hvert som en har lest og gjennomgått flere tekster (Grønmo, 2016, s. 178). Det har vært et stort materiale å gå igjennom i valg av dokumenter. I

og med at reformen jeg har studert har pågått samtidig som oppgaven har blitt skrevet, har jeg vært forberedt på at det dukker opp nye dokumenter underveis i prosessen som jeg må lese meg opp på, men mye av dette har ikke fått plass i oppgaven da jeg på et tidspunkt måtte si meg ferdig med datainnsamling for å kunne gjøre ferdig analyse. Avgrensning av dokumenter har derfor vært en utfordring. Høringssvar fra ulike interesseorganisasjoner er sentralt i analysen, men som følge av at mange høringssvar har tilnærmet like tanker har jeg valgt ut de som fokuserer på ulike sider, fordi nyanser i debatten er viktig for oppgaven. Jeg har valgt å analysere følgende dokumenter: 1) Kapitlet om rus i Jeløya-plattformen ved regjeringspartiene, 2) høringssvar fra Actis, 3) høringssvar fra Statens helsetilsyn, 4) høringssvar fra Foreningen tryggere ruspolitikk. Rusreformutvalgets NOU 2019: 26 «Rusreform – fra straff til hjelp» er for stor i omfang til å kunne inkludere hele teksten som analyseobjekt, men henvises til gjennom hele oppgaven.

4.2.2 Refleksjoner

Én av utfordringene i min dokumentanalyse har, som nevnt, vært det nåtidige som preger denne situasjonen, da rusreformen er noe som har pågått samtidig som jeg har holdt på med prosjektet. Dette fører til at det ikke foreligger vitenskapelig litteratur om emnet i særlig stor grad, og oppgaven baserer seg derfor mest på holdninger og meninger. I tillegg har det nåtidige aspektet ved denne forskningen ført til at avgrensning har vært en av de største utfordringene, fordi det kommer nye dokumenter og debattinnlegg hyppig, særlig gjennom første halvdel av 2020. Det har både ført til utfordringer, men også bidratt til at oppgaven har vært høyst relevant og interessant å skrive om.

På samme måte som i intervjuene, er det også i dokumentanalyse viktig at forskeren reflekterer over sin egen fortolkningsramme i lesningen, da det som står aldri leses med nøytralitet. Lindgren (2011, s. 271) diskuterer begrepene denotasjon og konnotasjon, hvor tekstens denotative mening er den bokstavelige betydning. Konnotasjonene derimot er det underliggende meningsinnholdet, og konnotasjoner kan variere ut fra fortolkningsrammene. Mine tolkninger av tekstenes meningsinnhold er følgelig farget av mine fortolkningsrammer og førforståelser.

4.3 Etikk

Som belyst hittil i kapittelet, er det mange ting en som forsker både må reflektere over og gjøre for at forskningsprosjektet skal være redelig og i tråd med god forskningsetikk. I tillegg til å reflektere over egen rolle og transkribere nøye, er det flere formelle regler en må følge. Materstvedt skriver: «I videste forstand har forskningsetikk å gjøre med enhver sammenheng hvor forskning tangerer etiske problemstillinger» (2018, s. 153). I dette prosjektet har jeg ikke intervjuet noen sårbare grupper, som også fører til at det er flere etiske problemstillinger jeg ikke har måttet ta like mye hensyn til som en potensielt må gjøre. Likevel er det regler for god forskningsetikk som jeg har måttet rette meg etter, eksempelvis konfidensialitet og samtykkeskjemaer for å sikre anonymitet. Jeg har også lest meg opp på de nasjonale retningslinjene på nettsiden til Den nasjonale forskningsetiske komité (NESH). Prosjektet ble tidlig godkjent av NSD som er Norsk senter for forskningsdata, som også ble opplyst om i informasjon- og samtykkeskjemaene som informantene fikk og signerte. I det følgende vil jeg se på begrepene validitet, reliabilitet og konfidensialitet, og diskutere disse i lys av mine metodiske valg.

Validitet handler om metodens evne til å undersøke det en skal undersøke, altså at det en observerer reflekterer det en ønsker å vite noe om (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 276). Begrepet gyldighet brukes også om validitet. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 278) er validering av forskningsprosjektet noe som må gjøres under hele prosessen, og ikke bare som inspeksjon ved slutten av prosjektet. Når jeg skulle bestemme meg for metode var det flere av spørsmålene i mine foreløpige problemstillinger som inneholdt ordene *hvordan* og *hvorfor*, som gjør at kvalitative forskningsmetoder med stor sannsynlighet er det som egner seg best (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 135). Intervjuguiden måtte også lages i tråd med forskningsspørsmålet for å sikre at spørsmålene som ble stilt gjorde det mulig å svare på problemstillingen. Transkriberingen er også viktig i en valideringsprosess, da de muntlige formuleringene gjøres om til skriftlig form (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 278). I tillegg til at det må være en viss grad av gyldighet, må troverdighet også ligge til grunn.

Reliabilitet handler om troverdighet, og er et spørsmål om hvorvidt en annen forsker ville kommet fram til de samme svarene (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 276). Dette kan for eksempel sees i sammenheng med ledende spørsmål som jeg nevnte tidligere i dette kapittelet. Selv om det er viktig at en studie har høy grad av reliabilitet, hevder Kvale og Brinkmann (2015, s. 276) at det kan motvirke både kreativitet og variasjon hvis fokuset på reliabilitet blir

for sterkt. Jeg hadde noen ledende spørsmål i mine intervjuer som følge av at det var spørsmål jeg ville stille som jeg ikke hadde skrevet ned, som følgelig gjorde at disse ikke var tenkt igjennom på forhånd. Dette kan på den ene siden gjøre at studien får en lavere grad av reliabilitet, men på den andre siden er det flere av de gode svarene fra informantene som ikke ville kommet frem dersom jeg ikke hadde stilt disse spørsmålene.

Sist, men ikke minst er spørsmålet om konfidensialitet og anonymitet. Konfidensialitet handler om enigheten mellom forsker og informant om hva som gjøres med dataene som blir produsert som følge av intervjuet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 106). Som oftest innebærer dette anonymitet som betyr at personidentifiserende opplysninger utelukkes fra studien. I min studie har jeg én informant som er navngitt, og resten har fått fiktive navn. Andre opplysninger som arbeidsted og interne yrkestitler er utelatt, og intervjuene er transkribert til skriftlig form. Kvale og Brinkmann er ikke utelukkende positive til å anonymisere, da de hevder at det på den ene siden kan beskytte deltakerne, men at det på den andre siden kan «tjene som alibi for forskerne ved å gi dem mulighet til å tolke deltakernes utsagn uten å bli motsagt» (2015, s. 106). For å unngå at jeg transkriberer og siterer informantene feil, har jeg gitt alle muligheten til sitatsjekk før oppgaven leveres. Likevel vil det ikke være mulig for informantene å si imot min tolkning av sitatene i en analyse og diskusjon, noe som også henger sammen med det asymmetriske maktforholdet nevnt tidligere. Alle informantene har godkjent og skrevet under på samtykkeskjema med informasjon om hvordan personopplysninger behandles og oppbevares, og samtykket til bruk av båndopptaker. For å sikre anonymiteten ytterligere er alle samtykkeskjema og lydopptak låst i privat skap, og blir slettet ved prosjektets slutt.

4.4 Analysemetode

I denne oppgaven har jeg valgt å gjøre en generell innholdsanalyse. Dette er en vanlig metode å bruke på kvalitative data, og spesielt i en dokumentanalyse, hvor poenget er å utforske meningsinnholdet i teksten. Kvalitativ innholdsanalyse tar sikte på å undersøke dominansen av ideer, og fortolke ideenes tilstedeværelse i tekst (Bratberg, 2014, s. 21). Innholdsanalyse fungerer også fint på intervjuer, og blir en representasjon av informantenes utsagn.

For å kunne analysere datamaterialet har jeg laget tematiske kategorier, som er like for intervjuene og dokumentene. Dette gjorde jeg for å få best mulig oversikt over kategoriene og

et godt sammenligningsgrunnlag. Kategoriene ble laget utfra temaene som ble snakket om i intervjuene, og følger dermed stort sett av intervjuguiden. Jeg hadde derfor på forhånd noen klare kategorier, men noen kategorier dukket også opp underveis i arbeidet med datamaterialet, på bakgrunn av andre utsagn fra informantene som jeg anser som viktig å belyse. Straff, rettsfølelse, samfunn, ungdom, legitimering og kritikk er noen av kategoriene, og vil vises tydelig gjennom analysen. Jeg benyttet meg av programmet Nvivo, hvor en legger inn alle intervjutranskripsjonene og dokumentene, og plukker ut alle utsagn som passer i de ulike kategoriene. Det var en oversiktlig og enkel måte å kode på, som jeg anså som mest fruktbar med et stort datamateriale. Jeg vil i det følgende kapitlet presentere og analysere empirien beskrevet her, i lys av de teoretiske perspektivene presentert i kapittel 3.

5 Analyse og diskusjon

I dette kapittelet skal jeg presentere og analysere mine funn, hvor likheter og forskjeller i informantenes tanker og holdninger blir belyst og diskutert, i tillegg til dokumentene. Som nevnt innledningsvis vil jeg besvare følgende problemstilling: «*Hvordan legitimeres og kritiseres den pågående rusreformen av bakkebyråkrater og stemmer i rusfeltet?*». Det legges vekt på hvilke holdninger til retten og dens legitimitet som legges til grunn for en slik reform, i tillegg til en undersøkelse av hvordan begrepene straff, behandling og stigmatisering blir benyttet i debatten.

Gjennom seks intervjuer med sju mennesker, som på ulike vis jobber med rusproblematikk, har det dukket opp mange interessante temaer og perspektiver på den pågående rusreformen. Informantene består av Morten og Elise fra forebyggende avdeling i politiet, Ola og Rikke fra Utekontakten som jobber opp mot ungdom med eksempelvis HAP (hasjavvenningsprogram), Karoline fra SLT som koordinerer ulike instanser som politi, skole, barnevern og Utekontakten, Jens fra Blå Kors – en ideell organisasjon som jobber med forebygging og behandling av rus- og spillavhengighet, og Nicolay B. Johansen som er leder i Skyggeutvalget. Dokumentene er utdrag fra Jeløya-plattformen, høringsvar fra den ideelle organisasjonen Actis, høringsvar fra Statens helsetilsyn og høringsvar fra Foreningen tryggere ruspolitikk. Det er viktig å presisere at intervjuene ble gjennomført før utredningen til Rusreformutvalget (NOU 2019: 26, 2019) ble lagt fram, og dette førte følgelig til at verken jeg eller informantene hadde ytterligere informasjon å forholde oss til, annet enn det som sto i mandatet at skulle gjennomføres. Det er også viktig å understreke at informantene kun snakker på vegne av seg selv og ikke organisasjonen eller yrket de tilhører. Dokumentene er derimot utsagn som kan knyttes til organisasjonene som helhet.

Mange av sitatene fra informantene og dokumentene passer inn under flere temaer, og det vil derfor være noen gjentakelser og henvisninger til tidligere utsagn. Jeg har valgt å gjøre en tematisk gjennomgang av analysen for å belyse empirien med ulike teoretiske perspektiver, og for å gjøre lesbarheten bedre. Gjennom en tematisk gjennomgang av et sammensatt problem vil en tidvis ikke kunne ta innover seg alle aspekter og sammenhenger de ulike fenomenene inngår i. På et analytisk nivå vil en slik forenkling av kompleksiteten være nødvendig for å belyse de sentrale poengene, for deretter å kunne si noe om den kompleksiteten disse rettslige prosessene inngår i. Det vil fremgå av analysen at temaene henger tett sammen. De overordnede temaene er i) *rettens og lovendringers legitimitet*. Her

diskuteres ulike perspektiver som kan gi lovendringen i rusreformen legitimitet, hvor teorier om *opinionsklimaet* og *rettsfølelse* benyttes. ii) *behandling og straff*, hvor teori om *straffepopulisme*, *behandling som det gode*, og *bakkebyråkraters roller* blir diskutert. iii) *de unge lovende*, med *grensesetting hos ungdom*, og *rus som den store fiende* som hovedtemaer. Begrepet *stigmatisering*, som har fått stor plass i utvalgets utredning og hos flere av de valgte dokumenter og informanter, behandles i et eget delkapittel. Analysen avsluttes med en diskusjon av det moralske samfunn med en parallell til Durkheims analyser.

5.1 Rettens og lovendringers legitimitet

Rettens legitimitet ligger som et grunnprinsipp i en demokratisk rettsstat, med folkesuverenitetsprinsippet og maktfordelingsprinsippet som grunnlag (Mæhle, 2007, s. 331). For Habermas (2002) er det et deliberativt demokrati som tilrettelegger for høy grad av legitimitet. Kjernen i demokratiet anses i denne modellen for å være samfunnsborgere som «i fellesskap arbeider for å finne fram til gode argumenter som legger grunnlaget for enighet og kompromiss» (Aalberg et al., 2015, s. 24). Fri meningsdannelse må være en integrert del av samfunnets organisering for at den demokratiske samfunnsformen skal fungere (Waldahl & Beyer, 2015, s. 35). Høringen anses som et viktig ledd i en demokratisk prosess, der de som blir berørt av lovforslaget får uttale seg, enten i form av skriftlig eller muntlig høring (Backer, 2013, s. 46-47). Slike høringer anses som viktig for kvaliteten av lovforberedelsene, som videre kan ha betydning for legitimiteten og dermed også gjennomslagskraften i samfunnet (Backer, 2013, s. 31). I prosessen til rusreformen har det både vært skriftlige og muntlig høringer. Mottakerne av høringsbrev, som er ulike organisasjoner og offentlige instanser, har gitt sine synspunkter skriftlig. I tillegg har det blitt holdt høringsmøter ulike steder i landet for å gi anledning til det alminnelige publikum til å komme med uttalelser. Tre av de skriftlige høringssvarene er, som nevnt, inkludert som empiri i denne oppgaven, både for å vise hvordan viktige demokratiske prinsipper har blitt ivaretatt i prosessen, og for å se på innholdet i dem.

5.1.1 Den rasjonelle rett

Backer (2013, s. 17) hevder at både ny kunnskap og teknologi, samt endringer i verdioppfatninger i samfunnet, spiller en sentral rolle som opprinnelig årsak til ny lovgivning.

I tillegg har den globale verden vi i dag lever i stor innflytelse på norsk lovgivning, da internasjonale forpliktelser Norge påtar seg har økt de siste 20-30 årene (Backer, 2013, s. 18). FNs konvensjoner om narkotikakontroll trekkes også frem i utredningen til utvalget som en viktig faktor til lovendring, hvor det fremgår anbefalinger om en human ruspolitikk på brukernivå (NOU 2019: 26, 2019, s. 167). Materstvedt (2018, s. 145) hevder at vitenskapen spiller en stor rolle i den moderne rettsstaten, og at den har en selvsagt plass i politisk utvikling. Vitenskap, teknologi og et politisk beslutningssystem for lovgivningen har, ifølge Weber (1922), bidratt til at særlig vestlige rettssystemer er rasjonelle og systematiske. Vitenskapen kan altså tilrettelegge for en rasjonell rett, noe det også argumenteres for i min empiri.

Regjeringen og Rusreformutvalget er opptatt av at en skal drive en kunnskapsbasert ruspolitikk (se Jeløya-plattformen, 2018; NOU 2019: 26, 2019), som fordrer at det er en viss sammenheng mellom kunnskapen på feltet og rettsreglene. Både Rusreformutvalget (NOU 2019: 26, 2019, s. 56) og forskere (se for eksempel Pedersen, 2010) hevder at det har vært for stor avstand i narkotikafeltet mellom vitenskap og forskere på den ene siden og politikk på den andre siden. Nicolay B. Johansen og Jens fra Blå Kors hevder at vitenskapen på rusfeltet er veldig tydelig på at straff ikke fungerer for rusavhengige og bruker dette som en del av argumentasjonen for at det er legitimt å avkriminalisere bruk og besittelse. Politibetjentene Morten og Elise mener derimot at forskningen gjort på skadevirkningene av de ulike stoffene, og spesielt med tanke på økt sjanse for psykose ved bruk av cannabis, taler imot en avkriminalisering – i det minste for ungdommene. I høringssvaret fra Foreningen tryggere ruspolitikk (2018) kritiseres dagens vegtrafikklov for å sette for lave terskelverdier på hvor mye THC¹ i kroppen det er lov å ha ved bilkjøring. De hevder at det er lite forskning som kan støtte opp under argumentasjonen om at THC kan hope seg opp i kroppen til så høye nivåer som antatt. Her brukes altså vitenskapen som argumentasjon for å endre regelverket. Selv om det er forskjeller i hva informantene og Foreningen tryggere ruspolitikk (2018) mener burde endres, viser alle til forskning på feltet som argumentasjon for enten å endre eller ikke endre lovgivningen. Det er viktig for mine informanter at vitenskapen legges til grunn for ny politikk. Det er likevel mye som tyder på at det ikke er så enkelt som at vitenskapen i seg selv gjør retten legitim og rasjonell, da retten, ifølge Weber (sitert i Sand, 2017, s. 466) havner i en

¹ THC er det psykoaktive stoffet i cannabisplanten.

klemme mellom kravene til et formelt korrekt rettssystem og kravene til en rett som oppleves rettferdig.

5.1.2 Opinionsklimaet – raskt skifte eller trege normendringer?

For å undersøke ytterligere hvordan lovgivning oppnår legitimitet hos folket, vil jeg i det følgende se på betydningen av Mathiesens normperspektiv og opinionsperspektiv i denne utviklingen av norsk ruspolitikk, i tillegg til begrepet rettsfølelse. Som nevnt i teorikapittelet, ønsker jeg å finne ut om bakgrunnen for en rusreform kan skyldes en rask bevissthetsendring, i form av opinionsklimaet, eller om det ligger dypere og tregere normendringer til grunn. Opinionsklimaet handler om et raskt skifte i opplevelser eller bevissthet om samfunnet, og endrer seg raskere enn normer (Mathiesen, 2011, s. 104). Holdninger til narkotikakriminalitet er et av eksemplene Mathiesen bruker i sin diskusjon av opinionsklimaet, men da i retning av den narkotikapolitikken som har blitt ført til nå, som han betegner som “meget sterkt fordømmende” (2011, s. 107). Krigen mot narkotika er dermed et eksempel på det Cohen (2003, referert i Mathiesen, 2011, s. 105) kaller moralsk panikk.

Waldahl og Beyer (2015, s. 37-38) deler opinionsprosessen inn i fire ulike faser: introduksjonsfasen, etableringsfasen, konsolideringsfasen og beslutningsfasen. Gjennom de ulike fasene av prosessen, endrer opinionen seg – og er dermed en dynamisk prosess. Introduksjonsfasen starter, ifølge Waldahl og Beyer, «når borgerne møter et sosialt eller politisk spørsmål som engasjerer dem fordi det utfordrer deres verdigrunnlag eller materielle situasjon» (2015, s. 37). Etableringsfasen starter når engasjementet sprer seg til å bli et mer allment anliggende, og i denne fasen spiller mediene en viktig rolle i oppmerksomheten rundt sakene (Waldahl & Beyer, 2015, s. 37). I konsolideringsfasen får opinionsprosessen en tydeligere sosial karakter, og det er i denne fasen viktig å sette sin oppfatning inn i en bredere sammenheng. Til slutt, i beslutningsfasen, får opinionsprosessen en politisk karakter. Gjennom denne prosessen flytter tyngdepunktet seg fra de individuelle prosessene i de første fasene, via sosial samhandling og videre til opinionen som politisk autoritet (Waldahl & Beyer, 2015, s. 38).

I utredningens kapittel om historiske linjer i norsk narkotikapolitikk, beskrives kriminaliseringen av narkotika som et resultat av et raskt skifte, med noen sterke stemmer som mente at narkotika var smittefarlig og hadde stort vekstpotensial – problemets karakter

og forestillingen om problemets karakter hadde endret seg (NOU 2019: 26, 2019, s. 45). Dette kan tyde på at det ble en såkalt moralsk panikk blant befolkningen – det ble nå fremstilt som en epidemi. Hva har skjedd for at det ruspolitiske feltet nå er på vei i motsatt retning? Og er dette også et resultat av et raskt skifte? Min empiri er sprikende i dette spørsmålet, men det tyder på en kombinasjon av trege normendringer og raske opinionsendringer.

NICOLAY B. JOHANSEN: (...) men den lange veien her til et svar, er at tiden er overmoden for en rusreform. Du kan se det i media, alle aviser, kanskje med unntak av VG, har jo nå erklært at det er tid for et paradigmeskifte i ruspolitikken. Aftenposten gjorde det skiftet for sikkert 15 år siden.

Videre forklarer Johansen at det er to forskjellige historier som står opp mot hverandre når rusreformen nå har kommet på banen. Et tydelig paradigmeskifte i media med tilhørende utvikling i den politiske bevegelse, opp mot enkeltaktører i Foreningen tryggere ruspolitikk. Spesielt to personer i Foreningen tryggere ruspolitikk har hatt stor betydning for helseminister Bent Høies omveltning til å bli en rusreformens mann, ifølge Johansen. Her trekkes enkeltaktører frem som viktige pådrivere i kampen om å få til endringer i den norske ruspolitikken. I utredningen vises det også til enkeltaktører med sterke stemmer som fikk definisjonsmakten under kriminaliseringen på 70-tallet (NOU 2019: 26, 2019, s. 46). Som sett i sitatet fra Johansen, kan det tolkes som at Bent Høies omveltning, etter å ha snakket med ulike mennesker i rusfeltet, og hans innflytelse på andre etter denne personlige erkjennelsen, er et tegn på et nytt opinionsklima. Offentlig opinion er en dynamisk prosess, og den blir til i møtet mellom enighet og konflikt (Waldahl & Beyer, 2015, s. 36). Opinionsen bidrar til å skape en følelse av tilhørighet, men det vil samtidig være en del av befolkningen som ikke er enig i opinionen, og dermed utfordres den kollektive enigheten (Waldahl & Beyer, 2015, s. 37). Det er utallige meninger om ruspolitikken og hvordan rusreformens sluttresultat bør være, men med bred politisk enighet om at en reform må til, får opinionen det som kalles et majoritetspreg. I tillegg får den et elitepreg, ved at personer gjennom sin posisjon preger samfunnsdebatten, som Bent Høie i denne sammenheng. Til sammen vil disse momentene prege hvor sterkt opinionsklimaet fremstår (Waldahl & Beyer, 2015, s. 40). Etter hvert som opinionsklimaet blir sterkere, kan det oppstå tendenser hvor de som er enig med flertallet også er de som deltar i samfunnsdebatten, mens de som føler at få mener det samme som dem trekker seg tilbake. I en slik situasjon blir media en viktig kilde til folks forståelse av hva som er majoritetsholdningen og minoritetsholdningen (Waldahl & Beyer, 2015, s. 41).

Samtidig som at raske endringer ser ut til å ha preget avgjørelsen om en rusreform, trekker flere av informantene frem at dette er noe som har skjedd over lang tid, som Jens fra Blå Kors:

JENS (BLÅ KORS): Dette har jo vært en utvikling, det har ikke kommet over natten. Det har vært en lang utvikling hvor man har anerkjent at rus og psykiatri ofte henger sammen og at man trenger hjelp og ikke straff. Komme ut av det. (...)

Opplysning og informasjon er begreper Jens bruker for å forklare hva slags type utvikling som har skjedd de siste årene, hvor ulike fremstillinger i media blir trukket fram. Serien "Petter Uteligger"² og magasinet =Oslo³ har ifølge Jens åpnet dørene til et miljø som befolkningen ikke har fått innsyn i tidligere, og som har vist en annen og bedre side av rusmiljøene. Videre hevder Jens at disse plattformene har bidratt til å bygge ned stigmaet og gi denne gruppen et ansikt. Selv om Jens legger vekt på en lang utvikling, noe som tyder på en normendring med tilhørende holdningsendringer over tid, trekkes også ulike skikkelser i media frem som særlig viktig i utviklingen. Moderne massemedia er, ifølge Mathiesen (2011, s. 105), en viktig pådriver i opinionsklimaet, og synliggjøringen av rusavhengige i form av TV-programmer og magasiner ser ut til å ha hatt stor innflytelse på feltet. Innflytelsen til magasiner som for eksempel =Oslo uttrykkes også av Rikke i Utekontakten.

Johansen beskriver, i likhet med Jens, en utvikling over tid, i det han beskriver som et skifte på gata i Oslo.

NICOLAY B. JOHANSEN: Det skjedde noe rundt år 2000, kanskje 2005. Da skjedde det noe i bybildet, da begynte tiggerne å, da var tiggerne narkomane, eller gatefolk eller hva man kaller det. Da begynte de å skrive, i stedet for å lage sånne tiggerlapper hvor det sto "sulten og har ikke noe sted å bo", så skrev de "jeg trenger dop". Man kunne på en måte si det som alle skjønnte. (...) det er et uttrykk for at man fornemmer en aksept i samfunnet for det å være gatepersoner da, altså å være narkomane som det heter på folkemunne.

² Petter Uteligger er en TV-serie laget av Petter Nyquist i samarbeid med TV2. Nyquist bor på gata i 52 dager for å bli kjent med miljøet, og for å kjenne på kroppen hvordan det er å leve i gatemiljøet (TV2, 2015).

³ «=Oslo er et partipolitisk uavhengig og reklamefritt gatemagasin. Det fungerer som et talerør for vanskeligstilte og sosialt utstøtte. Magasinet ble startet i juni 2005 etter en sosial forretningsmodell utviklet i USA og England» (Erlik, 2020). Magasinet selges av vanskeligstilte, og eierne er ikke gevinstkrevende.

For å forklare hvorfor denne endringen skjer, benytter Johansen det han kaller tiggervinklingen. Tiggerbransjen ble etter hvert de rumenske tiggerne, som førte til at den øvrige befolkningen flyttet fokuset fra de norske narkomane til de utenlandske tiggerne. Han sier: «det å være rusmisbruker på gata ble ikke like stigmabefengt». I tillegg til dette, peker Johansen, i likhet med Rikke fra Utekontakten og Jens fra Blå Kors, på magasinet =Oslo som essensielt for funksjonsnivået til de rusavhengige på gata. For å kunne selge =Oslo må du ifølge Johansen ha styr på egen økonomi, noe en ikke trenger for å tigge. Dette gjør forskjellen i synet på de rumenske tiggerne og de rusavhengige stor. Stigmatisering, som Johansen nevner, vil diskuteres ytterligere i analysens siste kapittel.

5.1.3 Rettsfølelse

Opinionen henger tett sammen med det som kalles den allmenne rettsfølelse (Ryberg, 2016, s. 31). Jeg vil forsøke å finne ut om rettsfølelsen har hatt betydning for rusreformen, og om mine informanter anser dette som viktig i en debatt om avkriminalisering. Brukes det til å legitimere eller kritisere reformen? Og er det viktig at det er den informerte rettsfølelse som ligger til grunn, eller har bruk av den allmenne rettsfølelse som argument høy grad av legitimitet? Rettsfølelse er et vagt definert begrep (Wandall, 2016, s. 76), men det brukes likevel hyppig i media og av politikere som et argument for å endre strafferammer, fordi de er opptatt av at lovene skal gjenspeile befolkningens meninger og dermed ha legitimitet (se for eksempel Amundsen, 2017; Kjensli, 2009; Thorenfeldt, 2011). Som vist i kapittelet om tidligere forskning, er det likevel ikke sikkert at det er et godt argument i konkrete saker, dersom det ikke foreligger kunnskap om hva folks rettsfølelse faktisk er. I studien til Olaussen (2013) er det stor forskjell på hva befolkningen mener er riktig strafferamme for et gitt lovbrudd, hvis de får innsyn i den spesifikke saken, enn hvis de bare får spørsmål om en generell lovbruddsgruppe. Dette skillet har, som beskrevet i kapittel 3.2, fått betegnelsene allmenn eller generell rettsfølelse og konkret eller informert rettsfølelse.

Folks kunnskap om det faktiske straffenivået vises å ikke være godt nok til å kunne begrunne en lovendring gjennom den allmenne rettsfølelse (Olaussen, 2013), men rettsfølelsen kan likevel anses som viktig for demokratiske prinsipper og legitimiteten, da henvisningen til den allmenne rettsfølelse er et forsøk på å skape en forbindelse mellom retten og rettens subjekter

(Wandall, 2016, s. 76). Det er liten tvil om at den allmenne rettsfølelsen er til stede i mange politiske beslutninger, men det normative, altså om rettsfølelsen og allmennhetens oppfatninger bør ha en sentral plass, er ikke like tydelig (Roberts & Ryberg, 2014, s. 3). Durkheim hevder at straffens sanne funksjon er å opprettholde og bevare den felles bevissthet (1902, s. 287), og skriver følgende:

[...] der eksisterer en social solidaritet, som skyldes, at der er et vist antal bevidsthedstilstande, som er fælles for alle medlemmer af det samme samfund. Det er den sociale solidaritet, som den repressive ret er et fysisk udtryk for, i det mindste hvad det væsentligste angår. (Durkheim, 1902, s. 289)

Handlinger som krenker følelsene til det kollektive bidrar til å opprettholde solidariteten, men det som bidrar til å svekke de felles følelsene vil samtidig svekke det sosiale samholdet (Durkheim, 1902, s. 287). Dette beskriver Durkheims oppfattelse av rettsfølelsen som betydningsfull for det moderne samfunnet i sin helhet. Rettsfølelsen og dens betydning for legitimitet er dermed et svært interessant rettsosnologisk fenomen, og i min empiri kan det tyde på at det er viktig for dem at de føler straffen som utøves er rimelig, og at media for eksempel, spiller en stor rolle i hva slags oppfatninger befolkningen har, og dermed også hva slags rettsfølelse de besitter.

Rusreformutvalget henviser flere ganger til den allmenne rettsfølelsen i sin utredning, både for å forklare hvordan straff har blitt legitimert tidligere, og i diskusjon av tillit til systemet (NOU 2019: 26, 2019, s. 207, 217). Johansen tror rettsfølelsen har spilt en stor rolle i mange lovendringer, også i debatten om norsk ruspolitikk, og at denne har endret seg i stor grad. Han sier følgende:

NICOLAY B. JOHANSEN: Jeg tror at rettsfølelsen har endret seg, på samme måte som følelsen omkring mishandling, konemishandling som det en gang het, vold i parforhold, den stemningen der, om ikke bare forandret, nærmet snudd på hodet de siste 50 årene. (...) Der anmelder politiet på vegne av offeret uansett. Situasjonen er snudd på hodet. Politiet gjenspeiler rettsfølelsen, det er totalt stigma rundt å slå partneren sin.

At rettsfølelsen og normene for hva som oppleves som rett og galt i et samfunn har endret seg gjennom tidene, har blitt bekreftet mange ganger i litteraturen (se for eksempel Loseke, 2011; Muehlenhard & Kimes, 1999), og kan sees gjennom utviklingen av både kriminalisering og

avkriminalisering på ulike områder i samfunnet, eksempelvis av vold i parforhold, som Johansen peker på, og homofili (Horton, 2007, s. 169). Prosessene som fører til endringer i form av kriminalisering og avkriminalisering foregår i mange ledd og blir ofte resultat av en lang utvikling, men det er likevel noen som til slutt har makten til å avgjøre om foreslåtte endringer skal vedtas eller ikke. Ryssdal, Naustdal & Sundby (2008) hevder at det er problematiske sider ved at den allmenne rettsfølelsen forvaltes av politikere, jurister og journalister. Som vist gjennom henvisning til Olaussens undersøkelse (2013) er det ofte et tynt grunnlag for å hevde at den allmenne rettsfølelsen er det ene eller det andre, som følgelig gjør at lovgiveren selv må hevde at de besitter majoritetens mening dersom den allmenne rettsfølelse brukes som argument (Ryssdal et al., 2008). Rettsfølelsens samlede effekt kan likevel hevdes å utgjøre en viktig komponent i den demokratiske prosessen, da det kan skape forsterkede følelsesmessige allianser mellom befolkningen og lovgiver – dersom en lykkes i å få befolkningen til å føle seg trygge (Blymke, 2016, s. 117).

Media trekkes igjen frem som en påvirker av folks oppfatning, denne gangen av SLT-koordinator Karoline. Hun tror måten media fremstiller ungdomskriminalitet og deres bruk av rusmidler på, gjør at befolkningen får et annet og verre bilde av situasjonen enn det den er i virkeligheten, og at dette også vil påvirke rettsfølelsen. Seim (2016, s. 301) problematiserer også dette ved å vise til ulike overskrifter fra Bergens Tidende, og skriver: “I mangel på egen kunnskap og annen relevant informasjon vil alltid medias vinkling påvirke hva befolkningen mener” (Seim, 2016, s. 300). Rikke og Ola fra Utekontakten er opptatt av at de som jobber i rusfeltet og med ungdommer generelt, må bruke sin posisjon til å gi opplyst og bedre informasjon, og sier følgende:

RIKKE (UTEKONTAKT): (...) Men jeg tenker for vår del så sitter vi i en posisjon hvor vi ofte sitter med mer informasjon enn det andre ser da, så vi vet jo at, og prøver å huske på, at det som regel er et større bilde og mer komplisert.

Rikke beskriver videre hvordan måten ting blir fremstilt på påvirker i stor grad, og at mye kan virke manipulerende i medias forsøk på å få befolkningen til å tenke det de vil at vi skal tenke. Videre hevder hun at allmennheten likevel har forstått at de som sliter mest trenger medfølelse og ikke straff. Rikke fremmer her hvordan bedre og mer konkret informasjon kan føre til bedre forståelse, i tillegg benyttes begrepet “allmennheten”. Dette kan tolkes som at folk flest ikke har kunnskap nok til å kunne vurdere konkret hva som er rimelig og urimelig,

slik den informerte rettsfølelsen krever, samtidig som at allmennheten benyttes for å forsterke hvorfor denne lovendringen likevel anses som rimelig. Å henvise til noe som «allment» kan se ut til å påvirke graden av legitimitet som oppnås.

SLT-koordinator Karoline og Rikke fra Utekontakten trekker frem media som en negativ instans, på bakgrunn av det de hevder er ensidige fremstillinger av både ungdomskriminalitet og rusavhengige. Populærjournalistikken har makt til å velge ut sitt kriminalstoff, og bruken av kriminalstatistikk kan føre til et spesielt bilde av kriminaliteten, hvor de spektakulære og dramatiske situasjonene får forrang (Allern, 2013, s. 317-318). Det at få, men dramatiske situasjoner får stor oppmerksomhet i media, hevdes av Pratt å være noe straffepopulistene utnytter, og skriver: “In typically populist fashion, policy was being developed on the basis of the exceptional rather than the mundane case” (2007a, s. 112). På den ene siden kan sensasjonsstoff, som kriminaljournalistikk hevdes å preges av, aktivere den allmenne rettsfølelse, hvor en får lite bakgrunnsinformasjon om den spesifikke saken. På den andre siden er det flere perspektiver i min empiri som tyder på at media og journalistikken kan bidra til en mer informert rettsfølelse. Hvis vi ser tilbake på sitatet fra Jens fra Blå Kors i kapittel 5.1.2, hvor Petter uteligger og =Oslo beskrives som viktig for befolkningens endrede syn på rusavhengige, kan dette forstås som et tegn på at folk har fått bedre innsyn i miljøene med tilhørende bakgrunnsinformasjon om individene. Media kan på denne måten være med på å skape et mer utfyllende bilde, og bidra til at den allmenne rettsfølelse utvikler seg til en mer informert og konkret rettsfølelse.

Ett spørsmål som reiser seg når en snakker om rettsfølelse, er hvem sin rettsfølelse som blir hørt og hva det allmenne i allmenn rettsfølelse faktisk består i (Wandall, 2016, s. 83). Som tidligere diskutert, kan opinionsklimaet forsterkes av at de som ikke tilhører majoritetsholdningen trekker seg tilbake fra offentligheten. Samtidig har myndighetene til en viss grad mulighet til å forsikre seg om at de fleste grupper i samfunnet blir hørt, noe eksempelvis høringen tilrettelegger for. Skyggeutvalget, som informant Johansen er leder for, ble opprettet på bakgrunn av misnøye for sammensetningen av fagfelt og bakgrunn i det offentlige Rusreformutvalget. Johansen sier følgende:

NICOLAY B. JOHANSEN: I tillegg så føler ikke alle seg like representert i Rusreformutvalget, uavhengig av hvilke enkeltpersoner det er, så er det personer som på en måte er vellykkede pasienter (...) Og sånn sett, så er det jo de vanlige organisasjonene som er representert (...) Folk som klarer seg fint i tilværelsen, men det er veldig mange som ikke klarer seg fint i tilværelsen, som er både fattige og har vanskelige liv, som er inn og ut av rus,

lever til dels i den svarte økonomien, med alle de elementene som hører med der. Og de er ikke representert i dette utvalget, og det skal liksom skyggeutvalget kompensere litt for da.

En henvisning til den allmenne rettsfølelse kan i så måte også virke negativt inn på grupper som ikke besitter samme følelse. Når en av de store gruppene reformen virker direkte inn på ikke føler seg representert i det offentlige utvalget, bidrar dette sannsynligvis til at systemet generelt, og lovendringen spesielt, får lavere grad av legitimitet.

5.2 Behandling og straff – det gode mot det onde

Behandling og straff er to sentrale begreper i debatten om ruspolitikk. De brukes begge gjennomgående i utredningen til Rusreformutvalget og i mandatet skrevet av Regjeringen. Det kan dermed sees som selve kjernen i rusreformen – reaksjonen på bruk og besittelse skal overføres fra justissektoren, med straff som reaksjon, til helse- og omsorgssektoren, med behandling som reaksjon. Måten disse begrepene fremstilles på i den offentlige debatten gjør at begrepene later til å være motsetninger – vi skal gå fra den ene metoden til den andre metoden – og kan dermed tolkes som det Levi-Strauss kalte binære opposisjoner. Binære opposisjoner er fenomener og begreper som er avhengige av hverandre for å ha betydning, slik som varmt/kaldt og ond/god (Lévi-Strauss, 1970). I en sterk velferdsstat er begrepene interessante å diskutere mer inngående, da det kan tyde på at de ulike kontrolltiltakene og tilhørende konsekvenser kan være vanskelig å skille fra hverandre.

Kjetil Orrem er faglig rådgiver i Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid, og har problematisert bruken av behandlingsbegrepet (2018). Han etterlyser klarere definisjoner av selve begrepet, og en tydeliggjøring av hvilke tiltak i kommunen som går innunder behandling (Orrem, 2018). Ett av poengene Orrem (2018) gjør i sin artikkel er at det har blitt større fokus på brukerinvolvering, og at det i slike settinger kan være lite hensiktsmessig å bruke ordet behandling, hvor det er én part som behandler, og den andre parten blir behandlet. Med større fokus på brukerinvolvering sikter en seg inn på et mer likestilt samarbeid (Orrem, 2018). I utredningen til Rusreformutvalget, kapittel 10: *Strafferettslige reaksjoner* skriver de at straff, kontroll og sikkerhet på den ene siden og omsorg, behandling og rehabilitering på den andre siden, er tilsynelatende motstridende (NOU 2019: 26, 2019, s. 230). Rehabilitering står samtidig sterkt som grunnprinsipp i norsk kriminalomsorg. Ifølge loven fungerer dermed

straff og rehabilitering godt sammen. Straff beskrives likevel slik av Christie: “Punishment means suffering, intended as suffering” (2004, s. 302). Det samme kan en ikke si om behandling – i alle fall ikke om intensjonen bak behandling. Hvis rehabilitering er et begrep som tilhører kategorien behandling, vil norsk kriminalomsorg både være behandling og straff på samme tid. I det følgende vil min empiri belyse hvor komplisert skillet mellom behandling og straff er i praksis, selv om det på papiret ser ut til å være metoder som fungerer hånd i hånd.

I en sterk velferdsstat, som de nordiske landene, kan forholdet mellom velferdstjenester og straff være innviklet, og det er særlig tydelig i rusbehandling i fengsel (Kolind, 2017, s. 205). Rusbehandlingen sees på som en velferdstjeneste, men det er vanskelig å skille hva som inngår i velferdstjenesten og hva som inngår i straffen som ligger i at de soner i fengsel med tilhørende disiplinære sanksjoner (Kolind, 2017, s. 205). Forskning gjort på innsatte som går i behandling i rusmestringsenhetene i Norge, viser likevel at noen innsatte selv har en opplevelse av rusbehandlingen som lite preget av repressive kontrollformer (Helgesen, 2015). Informant Johansen sier følgende om begrepene behandling og straff:

NICOLAY B. JOHANSEN: Men den ruspolitiske debatten er jo preget av at man ser for seg at straff er et onde og behandling er et gode, at det er de snille mot de slemme. De slemme vil ha straff og de gode vil ha behandling. Jeg er ikke med på den verdensoppdelingen i det hele tatt.

Videre belyste Johansen hvorfor han mener behandling ikke alltid trenger å være bedre enn straff, og begrunnet synet med at mye av den rusfrie behandlingen som har blitt gjort opp gjennom årene har ført til både krenkelser og overdosedødsfall. Redusering av overdosedødsfall er et av målene til reformen, og knyttes som regel til tiden etter fengselssoning (NOU 2019: 26, 2019, s. 218), eller de skadereduserende tiltakene som eksempelvis LAR (NOU 2019: 26, 2019, s. 66). Kritikken Johansen retter mot den rusfrie behandlingen i Norge samsvarer med det en tidligere rusavhengig, Jan Erik Tørres, skriver: “Kontrolltiltakene i rusbehandlingen kan derimot være alt fra sosial kontroll fra medpasienter gjennom bruk av svært konfronterende metoder for å «oppmuntre» til akseptabel atferd, til i ytterste konsekvens å miste en behandlingsplass” (2019).

Straff er en tvangsmetode, mens behandling som regel foregår ved frivillighet eller samtykke fra den det gjelder. Schaanning skriver følgende om straff: «Straff skal gjøre vondt, men alt

som gjør vondt er ikke straff. Straff er en tilsiktet påføring av et onde som reaksjon på at man har brutt en norm» (2002, s. forord). Likevel hevder både min informant Johansen og Tørres, tidligere rusavhengig, at ulike former for kontroll i behandling også kan være former for tvang. Christie og Bruun beskriver også dette aspektet i *Den gode fiende*:

Men med dette som bakgrunn ser vi jo hvordan et behandlingssystem *kan* bli eksepsjonelt velegnet i kontrollens tjeneste om klientene ikke kommer av fri vilje, om de blir tvunget. Det *kan* bli et interneringssystem. Vi sier ikke at det må. Vi sier det kan (2003, s. 172).

Det er altså ikke faktisk tvang det er snakk om her, men det pekes på et system som kan oppleves som tvang, fordi regelbrudd som for eksempel bruk av rusmidler under behandling, kan få store konsekvenser for pasienten, og metodene kan sees som kontroversielle – en “krenkelsesideologi” som informant Johansen kaller det. Behandlingsopplegget som Johansen spesielt kritiserer, beskrives av Hauge (2009, s. 213) som en konfronterende behandling, hvor identiteten deres ble brutt ned, for så å bygge opp igjen en ny identitet som ikke-bruker. Dette sees på av Backer (2013) som et kjennetegn ved sterke velferdsstater – det er et overordnet likhetsideal, hvor styringen skjer ovenfra og ned. De rusavhengiges identitet blir sett på som deres fulle identitet, ikke bare noe de har eller gjør, men noe de er (Hauge, 2009, s. 213). Det samme påpekes av Christie og Bruun (2003, s. 161) – på spørsmål om hvem de er, er det klare svaret at en er, eller har vært, stoffbruker.

Backer (2013) hevder i tillegg at likhetsidealet i velferdsstaten innskrenker friheten, spesielt for de som havner utenfor det normale, som rusbrukere. I boken *Tvang i rusfeltet* skriver Lundeberg, Mjåland og Søvig (2014) om individets autonomi generelt, og i rusfeltet spesielt, og hevder følgende:

Selvbestemmelsesretten (autonomi) er i vårt samfunn regnet som en grunnleggende verdi; herunder friheten til å treffe valg av betydning for eget liv og helse. Skal denne retten ha verdi utover festtalene, må den også inkludere retten til å gjøre valg som samfunnet misliker eller mener kan være skadelig. Retten til autonomi har i de senere årene blitt tillagt stadig sterkere vekt i forholdet mellom brukere og velferdsstatens tjenesteyting (Lundeberg et al., 2014, s. 30).

Statens helsetilsyn uttrykker også en bekymring for tvang i helsevesenet i sitt innspill til Rusreformutvalget, og påpeker at gjeldende lovbestemmelser handler om å kunne gi forsvarlig helsehjelp (2019). Å tvinge noen inn i et behandlingssystem kan både gå på bekostning av grunnprinsipper i helsetjenesten, og på bekostning av pasientens motivasjon til å gjennomføre en behandling (Statens helsetilsyn, 2019). Aubert (1958) hevder at muligheten til bruken av tvang er ett av kjennetegnene som skiller rettsvesenet fra helsevesenet. Når en reform sikter seg inn på å flytte problematikken fra rettsvesenet til helsevesenet, vil dette følgelig føre til at det formelle tvangsaspektet blir borte, men bekymringen er stor for at den utilsiktede tvangen vil være til stede i behandlingssystemet i helsesektoren.

Som vist i diskusjonen over, er ikke nødvendigvis behandling utelukkende positivt, men i andre deler av empirien kan det virke som at behandling tolkes som “det gode”. Rikke fra Utekontakten sier:

RIKKE (UTEKONTAKT): Jeg tenker det er en lur tanke med den reformen, fordi det blir jo en sånn ond spiral man ikke kommer seg ut av. Okay, så blir du tatt og pålagt, og kanskje i stedet for å få en bot og fengselsstraff så får du tilbud om behandling, og da har du mulighet til å komme deg ut. Men med bot og fengselsstraff så gjør man ikke det, og da blir det denne onde spiralen. Det er jo de som oftest allerede sliter med noe som trenger hjelp.

Den onde spiralen Rikke beskriver kan bekreftes av kriminalstatistikken. I NOU 2019: 26 (2019, s. 55) henvises det til forskning som viser at siktede for narkotikalovbrudd oftere havner tilbake i fengsel enn siktede i andre lovbruddsgrupper (Thorsen, Lid, & Stene, 2009). I Stortingsmeldingen «Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn» (St.meld.nr.37, 2007-2008) er hovedbudskapet at straffen må være på en slik måte at tilbakefallet blir mindre – noe forskningen viser at ikke har vært tilfelle for rusmiddelovbrudd. Den onde spiralen individene havner i, kan ifølge Rikke til en viss grad løses ved å sette inn andre tiltak som ikke tilhører straffesystemet.

RIKKE (UTEKONTAKTEN): (...) Og det er det jo veldig mange av hvert fall disse unge guttene som ikke har (noen å snakke med). Så det å snakke om ting, snakke om hvordan man har det, ikke sant. Vise noen sanne svakheter i forhold til det er jo helt krise, men hvis man får det som et tiltak da så er det liksom innafor.

Her fremmes behandling som positivt, og det hevdes at det for ungdommer er lettere å åpne seg hvis noe ligger under begrepet “tiltak”. Dette kan også tyde på at Rikke mener det har noe

å si hvem som står for oppfølgingen av rusbrukere, noe jeg vil diskutere under rolleavklaring senere i oppgaven. SLT-koordinator Karoline ser, til forskjell fra de andre informantene, flere positive sider ved ungdomsstraff.

KAROLINE (SLT-KOORDINATOR): Jeg syns ungdomsfengsel er bra. Det er nok egentlig ikke helt innafor å mene. Men jeg syns alle burde kjenne til hvor godt arbeid de gjør i fengselet, og det er klart at spør du en 17-åring som sitter fengsla om han syns det er topp å sitte på Eidsvoll så syns han jo ikke det, men etter et år eller halvår så kommer han mest sannsynlig til å si at han savner det. Det er noe med den tette individuelle oppfølgingen og trygge rammene. Jeg vet at noen ønsker og trenger de rammene, det er nesten en bonus for de å få det.

Karoline forklarer at ungdomsfengselet har mange trygge voksne med ulik bakgrunn, og beskriver hjelpen ungdommene får som fantastisk. I dette sitatet ser en at Karoline ser straffen som hjelp. Dette kan tyde på at rehabiliteringen som det jobbes med i fengsel anses å være god praksis som fungerer. Tett oppfølging og trygge rammer blir stikkordene som Karoline mener er viktigst for de unge kriminelle, og hun uttrykker sterk bekymring for at slik type oppfølging vil forsvinne med reformen. I NOU 2019: 26 (2019, s. 243) påpekes det at disse forebyggende tiltakene og oppfølgingen av ungdom fortsatt skal fungere som før, men utvalget diskuterer i tillegg nyttheten av å bruke inngrepene overfor førstegangsbrukende ungdommer. Innsatsen vil derfor styrkes opp mot ungdommene som SLT-koordinator Karoline sikter til – de som faller utenfor og trenger de tryggere rammene tidlig.

Et viktig prinsipp i den norske rettsstaten er skadefølgeprinsippet, som handler om at en kun skal straffe de handlinger som kan gå utover en tredjepart. Hovedregelen er at straff ikke skal benyttes dersom handlingen utelukkende skader gjerningspersonen selv (Innst. O. nr. 72, 2004-2005, s. 16). Mallea (2014, s. 112) hevder at de fleste som har blitt fengslet for narkotikalovbrudd i Canada er offerløse, ikke-voldelige lovbrudd. I norsk kriminalstatistikk er det vanskelig å finne ut hva de spesifikke rusmiddellovbruddene går ut på - altså om det gjelder innførsel og salg, eller bruk og besittelse, da det ofte kun fremgår av statistikken hvilken lovbruddsgruppe det er snakk om. Ifølge politibetjentene Morten og Elise, straffer en sjelden med fengsel for bruk og besittelse til egen bruk, og forelegg er den hyppigste straffereaksjonen. Dette bekreftes også av statistikken, som viser at over halvparten av straffereaksjonene for rusmiddellovbrudd i Norge straffes med forelegg (SSB, 2019). Selv om

de fleste rusmiddelovbrudd straffes med forelegg og ikke fengselsstraff, er det likevel en straffereaksjon med tilhørende registrering og anmeldelse.

Utvalget viser til Straffelovskommisjonen fra 2002, som utvalget kaller et tydelig brudd i norsk narkotikapolitikk. Der ble det hevdet at straff ikke kan forsvares som reaksjon fra myndighetene for bruk av illegale rusmidler, og skadefølgeprinsippet var én av årsakene. Selv om skadefølgeprinsippet ble kritisert av Straffelovskommisjonen for å ikke brukes riktig, ble forslaget nedstemt med signaleffekten som det sterkeste argument (NOU 2019: 26, 2019, s. 51). Jens fra Blå Kors sier også følgende:

JENS (BLÅ KORS): Men det å ruse seg er jo sånn jeg ser det enda lengre inn i den private sfæren. Så når man snakker om den allmenne rettsfølelsen så gir det jo i det perspektivet veldig lite mening å straffe folk for å skade seg selv. Det er jo ingen andre områder vi gjør det på. Vi straffer jo ikke folk som selvskader seg eller prøver å ta livet av seg, eller som på forskjellige måter ødelegger seg selv med andre typer destruktiv atferd, vi hjelper de, ikke sant.

Her setter Jens spørsmålstegn ved bruken av den allmenne rettsfølelse når det gjelder dagens ruspolitikk, da andre typer destruktiv atferd ikke straffes i det hele tatt. Hvis en ser tilbake på sitatet fra Lundeberg et.al. (2014) om selvbestemmelsesretten, som hevdes å få større plass i forholdet mellom bruker og velferdstjenester, kan det tyde på at dette tidligere ikke gjaldt for rusfeltet, men at det nå får større betydning. At Straffelovskommisjonen foreslo en avkriminalisering i 2002 viser at troen på harde straffer for rusmiddelbrukere allerede hadde begynt å avta. Samtidig er det i denne perioden og tiden fremover at straffepopulismen har vist seg å prege særlig den vestlige verden, som kan være noe av årsaken til at det har tatt lang tid fra første forslag om avkriminalisering til nåværende reformforslag.

5.2.1 En brytning med straffepopulismen?

“Hvorfor er vi ikke “tough on crime”? Jo, fordi vi er “tough on crime” på andre områder.”

-NICOLAY B. JOHANSEN

Kan straffepopulismen ha bidratt til kriminaliseringen av bruk og besittelse av rusmidler, til tross for forskningen på feltet og det som kan hevdes å være feil bruk av skadefølgeprinsippet? Straffepopulisme er et fenomen som flere peker på at har slått rot i

mange vestlige land (Pratt, 2007a; Roberts, Stalans, Indermaur, & Hough, 2002). Som nevnt i teorikapittelet handler straffepopulisme om at en fremmer et ønske om hardere straffer for ulike lovbrudd som et politisk trekk. Narkotikapolitikken som har blitt ført i Norge og andre land som USA og Sverige, kan hevdes å være et tegn på en straffepopulistisk utvikling. Som min informant Johansen også påpekte, er ikke Norge det landet som er mest preget av populisme, men det er flere tendenser, og kanskje særlig i ruspolitikken, som kan tyde på at det til en viss grad har preget politikken de siste tiårene. Fremskrittspartiet er som nevnt det partiet i Norge som i litteraturen hevdes å være det populistiske partiet (Pratt, 2007a, s. 10). I en studie av åpne russcener i Oslo, vises det til uttalelser fra ulike personer om stengingen av russcenen Plata, og vekten legges på de som var tilhengere av nedleggelsen. Sandberg og Pedersen skriver: “This emphasis upon law and order is well known from a prohibitionist position in drug policy, often associated with the political right” (2008, s. 463). På spørsmål om straff kom Ola og Rikke fra Utekontakten raskt inn på nedleggelsen av åpne russcener og “jagingen” av rusbrukere i Oslo.

OLA (UTEKONTAKT): Det har jo vært sånn de siste 50 årene, de blir flytta fra Plata til Slottsparken til Akerselva.

RIKKE (UTEKONTAKT): Jaja, de flytter problemet. De jager folk fra skanse til skanse. Det ser fint ut på Plata nå liksom, utafør der hvor alle turistene kommer av med toget, men de har jo bare flytta seg (...) De må se på hvordan vi kan løse problemet i stedet for å flytte det. Og jeg tror denne reformen er hvert fall ett skritt på veien da.

Jens fra Blå Kors er enig med Rikke og Ola om at løsningen ikke er å flytte problemet, og kommer i tillegg inn på straffepopulismens spredning:

JENS (BLÅ KORS): Man løser ikke problemet bare ved å beslaglegge rusmidlene og sette de i fengsel, det er noe alle vet nå. Men the war on drugs som Nixon startet bredde jo om seg og kom til Norge.

Pratt (2007a) hevder at straffepopulismen også preger hvilke grupper som blir straffet hardere, og viser til hvordan England senket den kriminelle lavalder fra 14 til 10 år etter en dramatisk situasjon hvor to ti-åringer ble siktet for drap. På 70-tallet ble det stort sett fokusert på å få ungdom ut av kriminalitet ved uformelle advarsler – men senere har det, ifølge Pratt (2007a, s. 104-105), vokst frem en form for “adultification” av unge lovbrøyttere. Klasseskille

trekkes frem som en av årsakene til kriminalitet blant unge, særlig i Storbritannia tidlig på 80-tallet. Pratt skriver følgende:

These changes in employment patterns became one of the first and most obvious indicators that what had previously been 'normal' and taken for granted was no longer so [...]. Young people leaving school without educational qualifications were hardest hit by these deep structural changes (Pratt, 2007a, s. 111).

Jamfør sitat i kapittel 5.2 av SLT-koordinator Karoline, hvor ungdomsfengsel trekkes fram som noe positivt, sammen med kriminalstatistikken som viser en økning i bruk av ungdomsstraff i Norge (Konfliktrådet, 2019), kan dette forsterke antakelsen om at det også i Norge er tendenser til straffepopulisme. Fremskrittspartiet gikk, som nevnt i kapittel 1.4, ut av regjering i januar i år. Partiet var en del av den politiske plattformen Jeløya, hvor det ble vedtatt at en rusreform skulle gjennomføres. Etter at de gikk ut av regjering erklærte de derimot at rusreformen ikke ville få deres støtte dersom ungdommer og rekreasjonsbrukere ikke skulle få en straffereaksjon hvis de ikke ønsket behandling (Solberg, 2020). Som det mest fremtredende populistiske partiet i Norge etter Pratts (2007a) definisjon, er det nærliggende å anse et slik standpunkt som en bekreftelse av statusen som straffepopulistisk. Når partiets standpunkt hviler på at ungdom ikke skal få en straffereaksjon, kan det tyde på en form for «adultification». Utdanning og arbeidsmarked for ungdom, som Pratt beskriver i sitatet over, vil bli diskutert ytterligere senere i analysen.

Studiet av Filippinenes bruk av dødsstraff for narkotikabruk, som vist i kapittel 2.1, peker på straffepopulismen som et problem, hvor strenge straffer fortsetter å være populært hos befolkningen til tross for at det vises å være en ineffektiv metode innen kriminalitetskontroll (Johnson & Fernquest, 2018). Krigen mot narkotika har fått stor plass i straffepolitikken på Filippinene, noe Jens hevder at norsk ruspolitikk også preges av. Johnson og Fernquest (2018) hevder at presidenten på Filippinene bruker strenge straffer for å vinne stemmer, og er klar over at dette er noe som gjør han populær. Dette bekrefter straffens karakter som populistisk etter Pratts teori. I Norge ser en kanskje ikke de samme sterke tendensene, noe informant Johansen påpeker, men forskning på nordisk straffepopulisme hevder likevel at dette er noe som tydelig preger straffepolitikken (Lappi-Seppälä, 2016; Smith, 2011).

Hvordan preger straffepopulismen de rusavhengige? Mallea (2014, s. 175) viser hvordan Canada har vært sterkt preget av straffepopulisme, og er i sin bok kritisk til hvordan landet

har ført en hard forbudslinje. Allerede i 1972 var det en kommisjon som anbefalte avkriminalisering, og daværende helseminister var klar til å implementere anbefalingene i kanadisk lov, men justisministeren var sterkt imot. Hun skriver følgende om kanadiske politikere: “Since no Canadian politician wanted to appear “soft on drugs” or do anything to incur the wrath of the United States, the recommendations of the Le Dain Commission were shelved” (Mallea, 2014, s. 175). Både Actis, Foreningen tryggere ruspolitikk, og flere av mine informanter snakker om rusavhengige som en sårbar gruppe med en vanskelig livssituasjon, og at straff følgelig er lite hensiktsmessig for denne gruppen. Når Pratt diskuterer populismens natur skriver han følgende: “(...) we should expect that crime control policy will gravitate towards such easy and familiar targets, for whom there is likely to be the least public sympathy, the most social distance and the fewest authoritative voices (if any) to speak on their behalf” (Pratt, 2007a, s. 98). Dette samsvarer også med Mallea (2014) sin kritikk av ruspolitikken i Canada, hvor hun hevder at ingen politikere ville framstå som noen som tok lett på rusmidler. I Norge ser en at det etter hvert har blitt godt mottatt at politikere vurderer en mykere linje for ruspolitikken, noe som vises gjennom prosessen til denne reformen, med høy oppslutning blant partiene. Rusbrukere ser ut til å få mer sympati, samt flere autoritative stemmer som taler for dem. Den sosiale distansen mellom rusavhengige og den øvrige befolkningen kan også se ut til å ha blitt mindre etter ulike fremstillinger i media, som både Jens fra Blå Kors og Rikke fra Utekontakten peker på. Den politiske situasjonen har underveis i reformarbeidet endret seg, fordi Fremskrittspartiet gikk ut av regjering i januar i år. Dette gjør at vi nå har en mindretallsregjering, og reformens fremtid er mindre sikker. Likevel stiller også Fremskrittspartiet seg bak tanken om at rusavhengige trenger hjelp framfor straff, og reformen kan sees som en brytning med straffepopulismen som hevdes av mange å ha preget ruspolitikken globalt siden starten på “the war on drugs”.

Sensasjonsstoff kan påvirke den allmenne rettsfølelse, da dette ofte er umiddelbare reaksjoner på en situasjon en ikke vet bakgrunnen for. Dette underbygges av Haggerty: «as political discourse becomes more televisual and emotive, the rational print-based evidence and arguments...of academic criminologists are apt to play a reduced role on the political stage» (2004, sitert i Pratt, 2007a, s. 175). Samtidig argumenteres det for at den informerte rettsfølelsen har fått et bedre grunnlag, som kan tolkes som en av årsakene til at straffepopulismen ikke lengre styrer politikken i like stor grad.

5.2.2 Rolleavklaring – omsorgsbyråkrater eller regelbyråkrater?

Hva de ulike informantene og organisasjonene jobber med til daglig, ser ut til å ha stor betydning for de ulike måtene å forstå reformen og avkriminalisering på. De jobber med ulikt fokus under forskjellige departementer, og flere av dem er på ulike måter det som kalles bakkebyråkrater. Lipsky definerer bakkebyråkrater slik: “Public service workers who interact directly with citizens in the course of their jobs, and who have substantial discretion in the execution of their work (...)” (2010, s. 3). Politi og sosialarbeidere er dermed det Lipsky kaller bakkebyråkrater, noe fem av mine informanter er. Bakkebyråkrater blir ifølge Lipsky ofte stående i et gap mellom de faktisk tilgjengelige ressursene, og idealet om hvordan jobben skal utføres (2010, s. 4). Økende individualisering i velferdstjenestene hevdes å være det som kjennetegner utviklingen av offentlige tjenester, og kan føre til at jobben som bakkebyråkrat blir enda mer krevende og skjønnspreget (Røhnebæk, 2016). Røhnebæk (2016) ser på den individuelle tilpasningen som kom med Nav-reformen, og rusreformen kan også synes å gå mot mer individuell tilpasning med rådgivningsenhetene som skal kartlegge hver enkelt persons behov. Fra Actis sitt hørings svar er økt individualisering i behandlingsløpet noe de anser som viktig for at reformen skal bli vellykket (2019). Ulike idealer om hvordan jobbene som bakkebyråkrater skal gjennomføres kan dermed se ut til å stå i et utfordrende forhold til idealet om økt individualisering.

Reformforslaget fra utvalget vil i tillegg føre til at ulike roller i diverse tjenester vil endres. Både politiets og helsepersonells roller diskuteres i utvalgets utredning (NOU 2019: 26, 2019), og har også vært gjenstand for debatt i media (se for eksempel Sjøvold, 2019). Flere har uttrykt bekymring for at helsepersonell skal føle at de er en del av en straffeforfølgelse, og dette kommer også til uttrykk blant mine informanter og dokumenter. Statens helsetilsyn uttrykker en bekymring for at motivasjonen for rehabilitering blir svakere for de som blir sendt til behandling enn for de som selv oppsøker helsehjelp, som kan gjøre jobben deres mer krevende (2019). Videre skriver de at helsepersonell, med unntak av tvungent psykisk helsevern, ikke tidligere har vært kontrollører eller varslere overfor pasienter, og at det blir viktig for utvalget å ta i betraktning at helsepersonell vurderer situasjonen ut fra helsehjelpen det er behov for, ikke ut fra å følge opp en reaksjon fra myndighetene (Statens helsetilsyn, 2019).

Det kan være naturlig å kategorisere helsepersonell som omsorgsbyråkrater, og politiet som regelbyråkrater (Djuve, Hagelund, & Kavli, 2015, s. 240). Dette skillet er imidlertid ikke

entydig, og rollene flyter over i hverandre. Omsorgsbyråkrater kjennetegnes ved at de ofte har langvarige og personlige forhold til brukerne eller pasientene, og lojaliteten deres ligger som regel hos selve brukeren. Regelbyråkraters lojalitet ligger derimot hos systemet, som gjør at de blir mer opptatt av et overordnet mål fremfor individuelle resultater. I tillegg er det større distanse mellom regelbyråkraten og brukeren, fordi byråkraten opptrer med en annen type profesjonalitet som følge av regler for hvordan interaksjonen mellom dem skal foregå (Djuve et al., 2015, s. 240-241). Skjønnspreget som Røhnebæk (2016) peker på, handler om hvordan den enkelte bakkebyråkrat ser på regler og omsorg i møte med yrket sitt.

SLT-koordinator Karoline sier følgende om rollene i rusfeltet:

KAROLINE (SLT-KOORDINATOR): Jeg opplever noe skepsis hos helsepersonell i forhold til å jobbe med rus, for eksempel urinprøver og oppfølgingsbiten, de redd det ødelegger relasjonen. I tillegg ønsker de ikke å være en del av en straffereaksjon.

Karoline mener at en ikke bare kan klippe snora mellom helsepersonell og politi, med en forventning om at helsepersonell skal ivareta rollen med oppfølging. Denne rolleavklaringen har ikke vært kommunisert tydelig nok, ifølge Karoline. Utvalget mener derimot at avkriminaliseringen kan føre til tydeligere rolleavklaring, da det er politiet som skal avdekke og rådgivningsenheten som skal gjøre det resterende arbeidet, og hevder videre at det i dag er flere oppgaver som politiet påtar seg i mangel på egnet helsetilbud (NOU 2019: 26, 2019, s. 257). I tillegg foreslår utvalget at helsetjenesten ikke skal ha et håndhevingsansvar, på bakgrunn av relasjonen mellom helsepersonell og pasient og grunnleggende verdier i helsetjenesten (NOU 2019: 26, 2019, s. 287) Som politibetjent Morten legger vekt på, er politiet allerede et hjelpepoliti hos de mellom 15 og 18 år, noe som kan tyde på at rollene til de ulike bakkebyråkraterne ikke har vært tydelige nok. Et sentralt spørsmål blir dermed hvem som skal hjelpe og hvem som skal håndheve loven.

MORTEN (POLITIBETJENT): Vi, som jeg opplever det, er mer et hjelpepoliti enn et straffepoliti, spesielt i ungdomssakene. Og i dag blir man jo fortsatt stanset og kontrollert av politiet som generer en anmeldelse da, for å si det på en formell måte. Så juridisk sett blir man jo anmeldt etter gjeldende lovverk, om det er legemiddeloven eller straffeloven. Men det som i praksis skjer etter det er at man møter ungdomsetterforskere, og ofte folk som har andre bakgrunner.

Morten kaller urinprøvekontrakt og de andre tiltakene som tilbys ungdommene for hjelpetiltak, og beskriver hvordan ungdomsetterforskerne bruker store deler av avhøret til å kartlegge ungdommens behov for hjelp. Det formelle som gjøres med anmeldelse og avhør kan forstås som arbeid gjort av en regelbyråkrat, da dette er regler som må følges i kraft av å være politibetjent. Samtidig portretterer Morten politiet som omsorgsbyråkrater idet han beskriver tiltakene og oppfølgingen som hjelpetiltak. Dette kan både bekrefte det vanskelige skillet mellom straff og behandling diskutert tidligere, og vise hvordan bakkebyråkrater ofte opererer etter omsorg og regler på samme tid. Oppfølging og tiltak i politiets tjeneste ville vanligvis gått under kategorien straff, og dermed også regelbyråkrati – i praksis argumenteres det likevel for et kunstig skille.

Et spørsmål som dukker opp i en diskusjon av hva som er rollene til hvem, er om det er viktig at det er den ene eller den andre instansen som står for oppfølgingen. Jamfør tidligere sitat i kapittel 5.2 fra Rikke i Utekontakten, tyder det på at hun mener andre instanser enn politiet burde gjøre oppfølgingen, fordi det er lettere for ungdommer å åpne seg for noen som ikke er der for å straffe dem. SLT-koordinator Karoline mener derimot at det ikke er viktig hvem som er der, så lenge det er noen som kan være der over tid – om det så er betjenter i ungdomsfengsel eller en sosialarbeider. Stortingsrepresentant Toppe fra Senterpartiet stiller også spørsmålsteget ved rollene i oppfølgingen, og skriver: «Men er løsningen å dytte ansvaret for oppfølging av ungdom som bryter narkotikalovgivningen, over på norsk barnevern? Hvorfor er dette så mye bedre og humant, enn at politiet kan følge opp barn og familie, og kontakte barnevern ved behov?» (Toppe, 2020). Karoline fra SLT mener det er viktig at det er noen som kan være der over tid, noe omsorgsbyråkraterne er kjent for på en annen måte enn regelbyråkraterne – og med spørsmålet til Toppe om hvorfor ikke politiet like gjerne kan gjøre oppfølgingen, kan dette være noe av årsaken. Samtidig arbeider politiet og helsepersonell både ut fra omsorgshensyn og regelhensyn, noe som gjør det vanskelig å vite hvilke roller som fører til hvilke typer oppfølging. Jens fra Blå Kors mener at kontakten med politiet kan føre til en vanskelig prosess med tilhørende utfordringer for individet, og sier følgende:

JENS (BLÅ KORS): Hvis du er 17 år og blir funnet drita full så blir du kjørt hjem av politiet til foreldrene dine og får støtte. (...) Hvis du blir tatt med amfetamin eller hasj så er det rett på politistasjonen og glattcelle, og allerede der starter en helt annen prosess. Og følelsen når du våkner på en glattcelle, har aldri prøvd det selv, men hvis du gjør det og er inne på den kriminelle løpebanen, så er sannsynligheten allerede der ganske stor for at du havner utenfor. Det er både på samfunnsnivå og på individnivå, at ens egen opplevelse av selv kanskje vil endre seg. Det er nok problemer med rusavhengighet, om du ikke i tillegg skal ha en kriminell status.

Hva som er lovlig og ulovlig avgjør dermed politiets praksis, selv om det kanskje er de samme mekanismene som styrer den ulike bruken av rusmidler hos unge mennesker. Dette forsterker rollen politiet har som regelbyråkrater – de er lojale overfor systemet, og systemet inneholder et regelverk som må følges, som hittil har vært sterkt preget av en grense mellom de ulike rusmidlene. Politibetjent Morten hevder samtidig at de i praksis fungerer mer som et hjelpepoliti for de under 18 år, men at de er kyniske på grensa og dermed reagerer annerledes når personen er over 18. Dette kan forstås som at politiet for det meste opererer som omsorgsbyråkrater for de yngre, og regelbyråkrater for de eldre.

På spørsmål om hvem som kommer til å bli mest påvirket av en slik avkriminalisering sier Nicolay B. Johansen følgende:

NICOLAY B. JOHANSEN: Det har størst virkning på politiet tror jeg. De blir jo fratatt virkemidlene sine. (...) og det betyr jo at politiet ikke kan bruke det tvangsmiddelet, men det er jo begrensa hvor mye de bruker det også.

Dette viser til et rolleskifte også for politiet, som etter en slik reform vil miste noen av sine virkemidler som lovens håndhever, og kan gjøre deres jobb som regelbyråkrater for de over 18 annerledes. I Actis sitt hørings svar problematiseres denne endringen for politiet, med en bekymring for at bakmenn får større spillerom dersom politiet ikke får etterforsket brukssaker. I tillegg anses skillet mellom avkriminalisering og legalisering uklart (2019). Utvalget har foreslått at det fortsatt er politiet som skal stå for avdekkingen av rusmiddelbruk og besittelse (NOU 2019: 26, 2019, s. 286). Dette vil kunne forsterke og underbygge at stoffene fremdeles er ulovlige å bruke, og samtidig underbygge det regelbyråkratiske aspektet ved politirollen. Særlig for ungdom kan denne grensen mellom ulovlig og lovlig likevel virke mer utydelig enn før.

5.3 De unge lovende

Den største bekymringen blant mange som er skeptiske til avkriminalisering, er hva som kommer til å bli konsekvensene for ungdoms bruk og forhold til illegale rusmidler. Generalsekretær i Actis hevdet i Nettavisen (Huseby, 2019) at rusreformen svikter de unge, og Fremskrittspartiet vil ikke støtte forslaget hvis ungdommer skal gå fri fra straffereaksjoner dersom de ikke møter til rådgivningsenheten (Solberg, 2020). Rusreformutvalget hadde i mai 2019 en egen konferanse satt av til å snakke om ungdom – som viser at dette er et viktig tema å diskutere, også i denne oppgaven. Hva som gjør at ungdommer enten avstår fra eller begynner med ulike typer kriminalitet, er et for stort og komplekst spørsmål til å behandles i denne oppgaven, men jeg vil likevel forsøke å diskutere ungdom og rusmidler ut fra temaene *grensesetting* og *rus som den store fienden*, med utgangspunkt i informantenes og dokumentenes utsagn. Trenger ungdom klare grenser for hva som er lov og ikke lov, eller er det andre forhold som kan forhindre eller utløse tidlig rusbruk?

5.3.1 Grensesetting hos ungdom

Ungdomstiden er en periode der individet løsriver seg fra foreldrene, hvor de forsøker å forberede seg på å bli en fullverdig samfunnsborger og et selvstendig individ både mentalt og sosialt (Hauge, 2009, s. 188). Denne perioden kan være vanskelig, og kan for mange preges av problemer mellom den unge og de voksne (Hauge, 2009, s. 188). I denne perioden av livet er det å teste grenser, både de uformelle grensene satt av nettverket rundt, og lovmessige grenser, en vesentlig del for mange. Utallige sosiologiske og kriminologiske teoretikere har forsøkt å finne ut av kriminalitetens årsaker, og veldig ofte ungdomskriminalitet, fordi ungdom i lang tid har vært høyt representert i kriminalitetsbildet (Hauge, 2009, s. 82). I intervjuene mine stilte jeg spørsmål om ungdom og hva de tenkte kunne være ulike konsekvenser, både negative og positive, etter en avkriminalisering. Flere nevnte raskt begrepet “grenser”, men det var ulike perspektiver på hvordan ungdommer forholder seg til disse, og hvilke grenser de eventuelt forholder seg til.

ELISE (POLITIBETJENT): Jeg tror mye av det ligger i holdninger, derfor er jeg litt redd for det som kommer, hvis det ikke blir kommunisert riktig. Jeg kjenner jo ikke så godt til reformen, men det er jo mye holdninger da. Jeg husker jo selv at man fikk tilbud, men det var det den «alkohol er lov, cannabis, det er vel en grunn til at det ikke er lov», så man valgte vel å tenke at det kan man holde seg unna. Og man blir litt redd for det som ikke er lov, og det er en terskel der.

Elise beskriver sin bekymring for økt bruk hos ungdommer etter avkriminalisering ved å vise til egen erfaring med grensesetting. Begrepet grenser brukes som oftest når det er snakk om påbud og forbud, og grensesetting er ifølge Hennem (2005) en handling som skal bidra til å sosialisere barn inn den kulturelle moralske kodeksen i et samfunn. Det fremstår som normer for hvordan et liv skal leves, og brytes normen følger som regel en sanksjon. Sanksjonen ligger der for at barnet skal forstå at det lønner seg å ikke bryte grensen (Hennem, 2005). Politibetjent Morten er enig med Elise i at ungdommene trenger at grensene er tydelige, og sier følgende:

MORTEN (POLITIBETJENT): Jeg tror de trenger å føle at det er en terskel man trår over når man bruker rusmidler. Og man burde jo selvfølgelig avstå fra rusmidler av primært helsemessige årsaker, men jeg tenker at om man ikke forstår det så er det greit å vite at det er ulovlig også. Så den bør ligge der, så jeg tror vi kan få en uheldig effekt med de signaler vi sender til barn og ungdom, enten det kalles det ene eller det andre (avkriminalisering og legalisering).

Både politibetjentene Morten og Elise, og SLT-koordinator Karoline viser en tydelig tro på at forbud og tydelige grenser er virkningsfullt for ungdommer.

KAROLINE (SLT-KOORDINATOR): (...) et av de enkleste argumentene vi har er at det ikke er lov, ferdig snakka. Det er tegna opp en linje også kan du diskutere hvorfor alkohol er på innsiden og ikke, men det er hvert fall en linje der, og for mange av oss er det godt å ha en tydelig grense. Også flørter veldig mange med den grensa, men det er lettere for deg som enkeltindivid å havne på rett side hvis du vet hvor linja går. Men hvis linja begynner å bli uklart kan det for mange bli vanskelig hvor de skal gå. Jeg tenker at storsamfunnet har et behov for en tydelig markert grense for hva som er greit og ikke greit.

I kapittelet om rus i Jeløya-plattformen ble det skrevet følgende: «Politiet skal kunne pålegge at den rusavhengige skal møtes med helserettede tiltak, og manglende oppfølging vil medføre sanksjoner» (2018). I utredningen til Rusreformutvalget blir det derimot foreslått og anbefalt at behandlingen skal være frivillig, men at det er oppmøteplikt til første samtale i rådgivningsenheten. Hvis personen ikke møter opp eller bryter behandlingen, skal ikke personen føres inn i straffesakskjeden, av den grunn at reformen skal fjerne straffen for bruk og besittelse til egen bruk (NOU 2019: 26, 2019, s. 34). I tillegg til å mene at det bør settes tydelige grenser for hva som er lovlig og ulovlig, tror politibetjent Morten at det i det nye

systemet må ligge en straffereaksjon i bunnen dersom personen ikke vil følge opp behandlingsopplegget, og sier følgende:

MORTEN (POLITIBETJENT): Ja, og hvis de legger til grunn at de i utgangspunktet må yte et ønske om det selv, og at de må til oppstartssamtale ... men hvis de ser at de i liten eller ingen grad følger opp den terapien eller det de skal følge opp da, men så gidder de ikke det, så skal de ikke nødvendigvis få et forelegg, men at det kanskje kommer et eller annet skriv i hvilken grad de har fulgt opp, så juristen kan, jeg vet ikke ... Det må være noe ris bak speilet, eller ja kanskje ikke det da, men hvis ungdommene ser at de må følge opp da.

Dette kan forstås som en form for grensesetting for ungdommer – de må vite at det er en straffereaksjon som foreligger, som følgelig gjør at det er en tydelig grense for hva som er lovlig og ulovlig. Politibetjent Morten sin tro på regler og grensesetting som førende for handlinger, kan bidra til å svekke portretteringen av politiet som omsorgsbyråkrater, da poenget om ris bak speilet viser at behandling og oppfølging utenfor det juridiske system ikke anses som nok. Actis støtter opp under Morten sitt syn på at det må være et “ris bak speilet”. I deres hørings svar står det: “Systemet må rigges opp på en sånn måte at det ligger en reaksjon i bunnen som blir utløst dersom man ikke følger opp de ilagte avtalte oppfølgingspunktene” (2019). Foreningen tryggere ruspolitikk (2018) er derimot uenig, og mener at løsninger som tilrettelegger for strafferegistrering av ikke-problematiske brukere vil undergrave det avstigmatiserende momentet som avkriminaliseringen skal legge til rette for, samt skape et incentiv for rekreasjonsbrukere til å lyve om rusproblemer for å unngå straff. I et slikt syn kan det tolkes som at det frivillige aspektet i behandlingssystemet kan bli truet av en form for tvang, hvis straff foreligger dersom personen ikke samtykker til behandling. Dette opplevde flere på 70-tallet, da gårdskollektivene ble opprettet som alternativ til de psykiatriske behandlingsstedene, og Hauge beskriver det slik: “Samtlige av disse kollektivene bygget på frivillighet fra medlemmenes side, selv om frivilligheten for noen kunne være illusorisk siden de ellers kunne bli fengslet eller plassert i en annen form for institusjon” (2009, s. 215).

Hjelme hevder at «enhver samfunnsorden har behov for pauser» (2007), og i disse pausene, som han kaller «time out», brytes ofte grensene. Videre skriver han at grensene for når vi bruker alkohol ikke lengre er strengt tilknyttet festsituasjonen, og dermed er grensene blitt mindre tydelige (Hjelme, 2007). Politibetjent Elise er bekymret for at lignende skal skje med bruken av illegale rusmidler.

ELISE (POLITIBETJENT): Og de ungdommene som bruker det for medisinerer da, selvmedisinerer, så er jeg redd for at det skal bli flere av dem, fordi det er greit. Og det er ganske mange ungdommer som sliter med angst og syns ungdomstiden er vanskelig å takle, og da tror jeg det blir enklere å gå til rusmidler som roer nervene da. Og så går de og finner seg det et annet sted liksom. Den grensen blir mye mer visket ut.

Hvis grensene for hvilke rusmidler som er lovlig og ulovlig blir visket ut, slik Elise hevder en avkriminalisering kan føre til, kan dette legge til rette for endret mønster for bruk på samme måte som alkohol, hvor folk som ellers ikke ville gått til rusmidler bruker det for å få en time out. Et spørsmål som i denne sammenhengen blir relevant å stille er hvem som skal sette grensene. Er det myndighetene, foreldrene eller nettverket rundt? Johansen mener det avskrekkende elementet av lovgivningen har lite å si for ungdommer.

NICOLAY B. JOHANSEN: All lovgivning har en signaleffekt, men det er jo ikke bare lovgivningen som har det, man signaliserer på andre måter og. Jeg tror ungdommene, de trenger ikke skremselspropaganda, det vet vi med 40 år eksperimentering, at skremselspropaganda har ikke virket i det hele tatt.

Dette synet på skremselspropaganda som lite hensiktsmessig støttes av både forskere og folk med ruserfaring (Brodahl, 2020; Pedersen, 2010). Selv om signaleffekten ved lovgivningen og grensesetting kan være nyttige i forebyggings- og holdningsarbeidet, er det likevel mye som tyder på at dette alene ikke kan redusere bruken av rusmidler blant ungdommer.

5.3.2 Rus som den store fienden?

Ulovlige rusmidler har blitt sett på som en stor samfunnsfiende i mange år, og krigen mot narkotika beskrives av Christie og Bruun som “den gode fiende” (2003). Fiender er ifølge Christie og Bruun ikke alltid bare en trussel, men også nyttig fordi den forener oss og muliggjør oppmerksomhet om en liten del av virkeligheten, og lar oss glemme det andre (2003, s. 56). Hva som allment skal defineres som et sentralt sosialt problem er en stor del av den ideologiske og politiske kampen, men det finnes også en grense for hvor store forskjeller i oppfatninger et samfunn tåler. Dette fører til, ifølge Christie og Bruun, at det er enkelte temaer som det hersker overdøvende enighet om at er massive sosiale problem (2003, s. 57). Opinionsen trenger altså en felles fiende som de er enige om er en fiende. Da gjelder det for opinionsen å velge fiende, og den perfekte fiende må oppfylle bestemte vilkår. Tre av disse vilkårene anses som mest relevant i denne oppgaven, ut fra hvordan mine informanter og dokumenter omtaler ruspolitikken. *Det ene kjennetegnet* handler om at fienden defineres som

farlig. «Man må kunne betegne fienden som farlig, gjerne som djevlesk, umenneskelig» (Christie & Bruun, 2003, s. 58). *Det andre kjennetegnet* handler om hvem som defineres som fienden, og at det kan være hensiktsmessig å definere fienden så vagt at det ikke er lett å kontrollere for andre om fienden blir sterkere eller svakere (Christie & Bruun, 2003, s. 58-59). *Det siste kjennetegnet* handler om at det er grenser for konstruktiv fantasi. «Kampen mot narkotika kunne vanskelig ha fått det omfang og vært ført med den intensitet vi snart skal beskrive, om det ikke også hadde eksistert helt realistiske grunner for angst for mange av stoffene» (Christie & Bruun, 2003, s. 59).

Selv om Christie og Bruun påpeker at det er grunn til å få angst for mange av stoffene som omtales som narkotika, argumenterer de også for at krigen krever forenklede og usanne bilder, og disse bildene slår tilbake på og skader de med færrest muligheter. De skriver følgende:

Bildet av heroinen som enveisrettet kjørebane til helvete blir et selvoppfyllende bilde. Bildet avholder nok mange fra å forsøke heroin, men de som tross alt forsøker, vil ha minskede muligheter for å fri seg fra bruken eller i det minste oppnå bedre styring av bruken (Christie & Bruun, 2003, s. 71-72).

Poengene til Christie og Bruun gjenspeiles i min empiri. Johansen snakket tidligere om skremselspropaganda, og hevdet at dette aldri har fungert på ungdommer. Dette stemmer overens med det første kjennetegnet til Christie og Bruun – for at fienden skal være en god fiende, må den anses som farlig, nesten umenneskelig (2003, s. 58) - rusmidler er farlige og dermed er det nulltoleranse for bruk med tilhørende strenge sanksjoner. Johansen hevder at stereotypier har preget bildet vi har av narkotika, hvor det har blitt sett på som en demon som tar bolig i kroppen og personen slutter å være seg selv. Samtidig undertrykker han ikke skadevirkningene, og sier:

NICOLAY B. JOHANSEN: Jeg tenker at alle rusmidler er skadelig i den forstand at hvis du bruker det for mye blir du skada på den ene eller andre måten, og det vet ungdommer selv, det er ikke fordi de ikke vet det at de havner i rusproblemer. De som får store rusproblemer, har helt andre problemer i bunn. Og så er det selvfølgelig noen som ikke har det, men det kan ikke være styrende. Vi kan ikke regulere menneskers liv i detalj på den måten. Jeg tror ungdommer får et sunnere og mer avslappet forhold til rusmidler.

Jens fra Blå Kors savner en tydeligere grense på de ulike illegale rusmidlene, og sier:

JENS (BLÅ KORS): Det som ble gjort på 60-tallet var jo bare å samle alt av drugs og vi straffer det ganske likt, og da blir det jo fort feil da. Det er mange som ikke får den hjelpen de trenger. Så jeg gjetter at det for framtiden vil bli et mer nyansert syn på hvilke rusmidler vi snakker om.

Dette utsagnet kan sees i sammenheng med det andre kjennetegnet til Christie og Bruun (2003, s. 58-59), om fienden som vagt definert. Det har vært en økning i bruk av cannabis blant ungdommer (N. Eriksen, 2018), samtidig som det har vært en nedgang i bruk av heroin (Talos, 2018). Både cannabis og heroin kategoriseres som illegale rusmidler, men det er stor forskjell på skadevirkningene av dem, som gjør at kategorien narkotika kan forstås som en vagt definert fiende. Dette gjør også at det kan være vanskelig å vite om fienden blir sterkere eller svakere.

Det siste kjennetegnet, med realistiske grunner til angst for mange av stoffene (Christie & Bruun, 2003, s. 59), kommer klart frem hos politibetjentene, som legger vekt på skadevirkningene av narkotika. De fokuserer mest på cannabis, da det er dette stoffet de har flest saker på når det gjelder ungdommer. Morten forklarer hvordan utviklingen av cannabis har ført til at THC-innholdet (det psykoaktive stoffet) har økt betraktelig de siste årene, og hevder videre at foreldre til ungdommer i dag ikke vet hva de får i seg hvis de sammenligner med stoffet som var på markedet på 70-tallet. Ola fra Utekontakten viser også en sterk bekymring for stoffenes psykoseutløsende effekter, og konsekvenser for hjernens utvikling, og sier: «Det er så fort gjort å bare havne i psykose, og jeg tror ikke de her vet hva psykose er, og det er litt synd. Du tuller ikke med hjernen ass. Du mister jo totalt kontrollen».

Alle informantene, og flere av dokumentene, legger likevel vekt på at rusproblemer som regel henger sammen med andre problemer – som psykiske lidelser, vanskelige familieforhold, lite tilknytning til fritidsaktiviteter og lite skolegang – men hva de ser på som løsninger er forskjellige. Det tyder dermed på at det ikke er rusmidlene i seg selv som er den store fienden, men de sosiokulturelle og økonomiske forholdene rundt individene. Karoline fra SLT hevder at troen på egen fremtid er viktig for hvordan ungdommene bruker rusmidler og utvikler rusatferden:

KAROLINE (SLT-KOORDINATOR): (...) og vi vet at vestkanten har mer rusproblemer enn østkanten hvis du tar alle rusmidler totalt, men konsekvensene for de på østkanten sin rusbruk er mer fatal. Og det som vi snakka om, nettverket rundt, men også det bildet de unge har på framtiden sin da. Der har du en stor gruppe ungdom som vet at det ordner seg, mens på

østkanten mister de det håpet, har kanskje ikke håpet i utgangspunktet. Så konsekvensene for bruken er nok mer fatale på østkanten enn vestkanten - villastrøkene.

Fremtidstro blir her sett på som nøkkelen til hvordan rusbruken utvikler seg, og om den avtar eller forblir et problem ut i voksenlivet. Mangel på arbeid beskrives av Karoline som et stort problem, og at samfunnet kaster vekk ressurser ved at vi ikke klarer å fange opp de som sliter, tidlig nok. Arbeidsmarkedet og utdanningsmulighetene anses som for dårlige med høye krav til jobber som tidligere ikke krevde mer enn et fagbrev. Et vanskelig arbeidsmarked for unge beskrives også av Hauge som en årsak til rusproblemer (2009, s. 190), og begrunnes med utviklingen av utdanningsmønstre og hva som i dag skal til for å få seg en jobb, slik også Karoline hevder. I en livssituasjon hvor de unge ikke kommer inn i voksenlivet tidlig slik de gjorde før, blir forholdet til andre ungdommer enda viktigere, og det er i ungdomsmiljøene den enkelte i stor grad former tilværelsen (Hauge, 2009, s. 190). Johansen er enig i dette:

NICOLAY B. JOHANSEN: (...) og det er at det først og fremst ikke er myndighetene som formidler kunnskaper og holdninger om rusmidler til ungdommer. Det spres i ungdomsmiljøer sidelengs, horisontalt dem imellom.

Deres perspektiver støttes også av Christie og Bruun, som skriver: "Hvorfor fører vi ikke en aktiv, aggressiv krig mot arbeidsløsheten, en tilstand som bringer betydelige deler av ungdommen opp i kritisk farlige situasjoner?" (2003, s. 18). Det er tydelig i min empiri at det er andre sider ved samfunnet som anses som problematisk. Som Karoline fra SLT sier, er konsekvensene av rusbruk verre blant de på østkanten i Oslo enn for de på vestkanten, fordi de på generell basis har andre forutsetninger - både når det gjelder å lykkes eller ikke lykkes i det de forventes å gjøre, og deres egen oppfattelse og tro på fremtiden. I innspillet til Foreningen tryggere ruspolitikk kan det også virke som at andre forhold enn selve bruken av rusmidler anses som viktig å fange opp og gjøre noe med, hvor de skriver følgende: "Selv om helsefaglig kompetanse er viktig, er det også viktig at sosialfaglig spisskompetanse er representert, da det i mange tilfeller kan være snakk om mer situasjonsrelaterte utfordringer, eksempelvis knyttet til skole, arbeid eller familieliv, som fordrer andre tiltak enn helsehjelp" (Foreningen tryggere ruspolitikk, 2018). Jens fra Blå Kors har sett dette med egne øyne i mange år som ansatt i rusfeltet, og sier:

JENS (BLÅ KORS): Av de hundrevis jeg møtte når jeg jobbet på institusjon så har jeg ikke møtt én som har hatt en oppvekst som kan beskrives som trygg, omsorgsfull, “most of the needs, most of the times.

Hos Jens er det ikke spesifikt mangel på tilknytning til arbeid i ungdomstiden som er hovedårsaken, men de generelle oppvekstvilkårene og forutsetningene, som gjør at disse problemene starter mye tidligere. Når disse ungdommene på et tidspunkt blir eksponert for rusmidler, har de ikke forutsetninger for å klare å si nei, og ifølge Jens er det andre mekanismer som utløses ved deres rusbruk enn hos andre ungdommer.

JENS (BLÅ KORS): Forebygging må begynne mye før, det begynner på kvinneklinikken. Disse skadene som utløser disse problemene senere i livet begynner veldig tidlig. Så det å stille høyere krav til barnehager og skole, og barnevern selvfølgelig.

Denne tanken om tidlig forebygging er også å finne hos SLT-koordinator Karoline, som hevder at en trygg foresatt er den beste forebyggeren. Dersom ungdommene har en person de er redd for å skuffe, er det lettere for dem å holde seg på den riktige siden av grensen, hevder Karoline. Denne personen kan sies å være det som kalles den signifikante andre, som betyr at personen er mer betydningsfull enn andre mennesker og dermed har større påvirkningskraft (Frønes, 2011, s. 21). Christie (1982, s. 30-31) gjorde en distinksjon mellom det løse og det tette samfunn. Det tette samfunn kjennetegnes av at individene både er sterkt avhengig av hverandre, og er synlige for hverandre, mens det løse samfunn preges av lav synlighet og personlig avhengighet. Den primære kontrollen, som Christie (1982, s. 29) beskriver som den uformelle kontrollen innad i relasjoner og vanlig samvær, blir i de løse samfunnene svekket. Den primære kontrollen hevdes å være overlegen den sekundære kontrollen som kommer fra myndighetene og de som har avvikskontroll som yrke (Christie, 1982, s. 31). Dette underbygger Karoline og Jens sine antakelser om at en svekket primærkontroll kan føre til at en gjør handlinger en ikke burde, og Johansens utsagn om at sekundærkontrollen fra myndighetene ikke spiller like stor rolle. Hvem som er den signifikante andre er likevel forskjellig fra person til person, og det er tydelig i min empiri at det er ulike meninger om hvem som har størst innflytelse på et individ – andre ungdommer, myndighetene eller foresatte.

Det ser imidlertid ut til at rusmidlene i seg selv ikke anses som det største problemet, og er dermed ikke lengre den gode fienden som må bekjempes. Hvis en forsøker å binde sammen

temaene diskutert til nå, er det mye i min empiri som tyder på at informantene har fått et bedre grunnlag for sin rettsfølelse og dermed fått det som kalles informert rettsfølelse. Dette kan ha bidratt til en annen forståelse av rusavhengige som gruppe, og etter hvert endret opinionen. Et begrep som likevel ser ut til å prege den offentlige kommunikasjonen om rusavhengige er stigmatisering – et samfunnsproblem som påvirker rusmiddelbrukeres livssituasjon.

5.4 Stigmatisering og stempling– syk eller kriminell?

Stigmatisering er et av de mest gjennomgående begrepene i debatten om rusreformen. Både organisasjonene bak dokumentene, mine informanter og utredningen til Rusreformutvalget (NOU 2019: 26, 2019, s. 29) legger stor vekt på hvordan rusreformen kan være med på å redusere stigmaet rusavhengige har hatt til nå, og det er et uttalt hovedmål med rusreformen. Det er vanskelig å svare på om rusreformen alene er noe som kan redusere stigmatiseringen og den sosiale utstøtelsen av rusbrukere, men det er likevel ønskelig å utforske hva informantene og dokumentene mine legger i det. Hva tror de kan føre til endringer på dette området?

Et stigma er, ifølge Goffman (1991, s. 13), en egenskap et individ har eller får som overskygger andre egenskaper. Flere studier viser at det sosiale stigmaet er en stor faktor til at rusavhengige, selv etter vellykket behandling, har problemer med å komme seg ut i samfunnet igjen (Link, Struening, Rahav, Phelan, & Nuttbrock, 1997; Semple, McIntosh, & Lawrie, 2005). Link et.al (1997) deler, i likhet med Goffman (1991), begrepet stigma i ulike dimensjoner, men inkluderer en tredje dimensjon. Den første handler om stigmaet som personen forventer å få fra omgivelsene, som kan sammenlignes med det Goffman kaller internalisert stigma – det trenger altså ikke å være erfarte avvisninger fra omgivelsene. Den andre dimensjonen er faktiske erfarte avvisninger, eksempelvis gjennom diskriminering på jobb- eller boligmarkedet. Den tredje er direkte relatert til de to første, og handler om hvordan den stigmatiserte finner ulike metoder for å takle stigmaet og redusere effektene av både det forventede og erfarte stigmaet de blir påført (Link et al., 1997). I min empiri tas begrepet stigma opp flere ganger, og med ulike vinklinger som kan sees i sammenheng med de forskjellige dimensjonene.

Actis skriver i sitt høringssvar følgende: “Deres livssituasjon er ofte svært vanskelig og er preget av utfordringer med verdighet og stigma” (2019). I likhet med Actis er Jens fra Blå Kors opptatt av hvordan stigmaet rusavhengige bærer preger livene og mulighetene deres.

JENS (BLÅ KORS): (...) jeg tror og håper dette kan bidra til at samfunnet får et annet syn på denne gruppen, når du tar bort det kriminelle stigmaet i tillegg til alt det andre stigmaet, så må vi jobbe med det andre. Vi må se etter likheter i stedet for ulikheter og vi må få erfaring med at dette er mennesker som har hatt masse utfordringer, men som har masse ressurser. (...) Så hvis samfunnet ser det, og begynner å anerkjenne og åpne dørene og hjertene til denne gruppen på en annen måte enn i dag, så har vi kommet mye lenger. Og kanskje kan avkriminalisering bidra til det.

Jens fokuserer på stigmatiseringen utøvd av samfunnet for øvrig, og skiller i tillegg mellom det kriminelle stigmaet og “alt det andre stigmaet”. Dette skillet, mellom formalisert og ikke-formalisert stigmatisering, gjøres også av Hauge (2009). Stigmatisering kan sees som en prosess, slik Hauge beskriver det: “Man stemples som avviker, stempelet påvirker andres oppfatninger av og atferd overfor avvikerer, og dette fører i sin tur til at avvikerer blir presset inn i en avvikerrolle og danner seg et bilde av seg selv som avviker” (2009, s. 301).

Stigmatisering handler dermed om avvikerens egne opplevelser av seg selv som avviker, mens det er *de andre* som stempler. Stempling av personer som avvikere er mest formalisert gjennom strafferettssystemet, ved at handlinger her er beskrevet som ulovlige, som gjør det lett å bevise at handlingen gjort er i strid med det formelle lovverket (Hauge, 2009, s. 301). Det er derfor flere nivåer rusavhengige kan sies å stemples og stigmatiseres på - både som formalisert stempling under dagens straffelov og legemiddellov, og den mer uformelle stemplingen fra samfunnet for øvrig. Den formaliserte stemplingen hevdes å være til stede i mindre grad nå enn før, av politibetjent Elise:

ELISE (POLITIBETJENT): Jeg tror alt det der handler om kommunikasjon og hvordan arbeidet blir gjort. Vi jobber jo mye her med at ungdommene ikke skal føle seg stigmatisert, og det håper jeg virkelig de gjør i helsevesenet og. Og når det gjelder den stigmatiseringsbiten hos oss, så har det blitt en endring i strafferegistreringsloven også, som gjør at hvis du får et forelegg eller en type straff så vil ikke det stå på rullebladet ditt etter en stund hvis du ikke gjør en ny straffbar handling.

Til forskjell fra Jens, rettet også begge politibetjentene fokuset mer mot eget yrke og hvordan de selv behandler menneskene de møter:

MORTEN (POLITIBETJENT): (...) narkoman, kriminell, og på en måte "fiende av politiet". Jeg ser absolutt at det kanskje er kjipt nok å holde seg med bare stempelet som narkoman om

du ikke skal ha stempelet som kriminell og fiende av politiet i tillegg. Jeg er helt med på det. Men til mitt forsvar som politi da, så må jeg bare understreke at vi behandler, hvert fall de jeg kjenner da, vi behandler de vi tar med respekt og vi prater virkelig med dem og prøver å prate om positive og negative effekter, og ha en god samtale med dem hvis vi har tid da. De vi har på brukssak tar vi jo i hånda på stedet.

Det at politibetjentene på spørsmål om stigmatisering av rusbrukere generelt, reagerer med å snakke om eget yrke og hvordan de selv opptrer i møte med menneskene de møter, kan tolkes som at politiet selv har blitt stemplet som en “stigmatiserende” instans, og dermed forsøker å forsvare seg mot dette. Dette kan ha sammenheng med at politiet alltid bedømmer sitt publikum, og overfor det som kalles «kjenninger» er mistenksomheten større fra politiets side, enn overfor folk flest, som følgelig gjør deres behandling av dem tøffere (Finstad, 2000, s. 179). De som bruker illegale rusmidler vet godt selv at de har gjort et lovbrudd, og kan dermed ha en forventning om at politiet skal opptre på en viss måte, og dermed besitte et internalisert stigma. Samtidig hevdes strafferettssystemet å være en formalisert form for stempeling, som gjør det vanskelig å avskrive politiet, som lovens håndhever, som en stigmatiserende yrkesgruppe. Politibetjentene beskriver hvordan de selv er opptatte av å vise respekt i møte med menneskene bak narkotikasaker, noe som underbygger deres ønske om å være mer omsorgsbyråkrater enn regelbyråkrater.

Ut ifra hvordan Foreningen tryggere ruspolitikk, Actis og Rusreformutvalget skriver om stigmatisering, er dette tydelig noe av årsaken til at livssituasjonen til spesielt tunge rusavhengige er dårlig. Samtidig peker både Johansen, Rikke fra Utekontakten og Jens fra Blå Kors på hvordan magasinet =Oslo allerede har vært med på å redusere stigmaet. I tillegg beskriver Johansen, jamfør tidligere sitat i kapittel 5.1.2, en endring i oppfattelsen av rusavhengige etter at problemfokuset flyttet seg til de utenlandske tiggerne, noe som gjorde at rusmisbrukere ikke lengre ble stigmatisert i like stor grad. Utvalget påpeker at lovendringen i seg selv ikke kan redusere stigmaet i så stor grad som de ønsker, men håper at det kan legge til rette for ytterligere tiltak med økt fokus på holdningsarbeid (NOU 2019: 26, 2019, s. 29). I tillegg tror de at avkriminalisering kan gjøre det lettere for folk å be om hjelp, fordi de ikke behøver å frykte straff og følgelig styrke kontakten mellom rusbrukeren og helsetjenesten (NOU 2019: 26, 2019, s. 30). Flere forfattere hevder at rusreformen i Portugal har hatt stor innvirkning på reduksjonen i antall overdosedødsfall, som følge av redusert stigma fordi rusmiddelbrukere tør å be om hjelp uten frykt for straffereaksjoner (Brodahl, 2020; Hughes & Stevens, 2007). Hvis implementeringen av rådgivningsenhetene i Norge blir kommunisert

som et tilbud til dem som ønsker hjelp, kan vi forvente at både det formaliserte og uformaliserte stigmaet reduseres som følge av denne reformen.

Utvalget viser til en studie gjennomført i Oslo hvor det kommer frem at cannabisbruken blant unge med foreldre med høy utdanning er høyere enn andre grupper. Likevel er det de med vanskeligstilt bakgrunn som oftest blir anmeldt. Om dette skriver utvalget følgende: «Et utilsiktet problem med stigma knyttet til straffeforfølgning er dermed at den rammer sosialt skjevt og kan gjøre vanskeligstilte brukere mer skadelidende enn andre» (NOU 2019: 26, 2019, s. 253). Christie og Bruun (2003, s. 186) skriver at de som har mest å tape er de letteste å styre, som beskriver hvordan ulike kontrollformer rammer sosialt skjevt. Dette underbygger også sitatet til SLT-koordinator Karoline i kapittel 5.3.2, hvor hun sier at de på østkanten får mer fatale konsekvenser av sin rusbruk. Politiets bedømming av sitt publikum kan være noe av årsaken til dette. I en undersøkelse gjort blant unge minoriteter i Oslo fant Solhjell (2019) at politiets tilstedeværelse på skoler på den østlige og sørlige delen av Oslo fører til mer frykt enn tillit. I tillegg hevder flere av ungdommene at de føler seg stigmatiserte av politiet og raskere blir stempla som kriminell enn majoritetsbefolkningen (Solhjell, 2019). Skillet mellom østkant- og vestkantungdommer og deres forhold til politiet diskuteres også i NOU 2019: 26, hvor det fremgår at ungdommene på østkanten anser urinprøvekontrakt som straff, mens ungdommene på vestkanten ser tiltaket som hjelp (2019, s. 255).

Det er mange ulike måter å bli stigmatisert på og flere grunner til å bli stemplet (Goffman, 1991). Et perspektiv som dukket opp i intervjuet med politibetjent Elise, var om stempelet som syk og hjelpetrengende er bedre enn å bli stemplet som kriminell:

ELISE (POLITIBETJENT): Men det er skummelt å havne for langt inn i den nå er du syk og trenger hjelp og sånn også.

Aubert (1958) diskuterer denne forskjellen mellom kriminell og syk, og hevder at en syk person anses som noen som lider, som igjen fører til at samfunnet for øvrig godtar at personen ikke deltar i samfunnet på lik linje med andre. Det moralske kompasset gjør derimot at de kriminelle ikke får den samme sympatien. I tillegg vil behandling av en syk person ofte preges av frivillighet, og samfunnet krever at personen samarbeider med behandlingssystemet for å bli bedre – disse kravene blir som oftest ikke innfridd av kriminelle (Aubert, 1958, s. 113). Dette kan igjen henge sammen med den sterke velferdsstaten diskutert i kapittel 5.2,

med et utpreget likhetsideal, hvor det forventes at alle bidrar til at hjulene går rundt. Dette underbygges også av Andersson (2017), som hevder at de nordiske landene preges av en intervensjonskultur. Han skriver følgende: “It is a pedigree aligned to the work strategy – drug use undermines the work ability of individuals and thus threatens the social contract of the welfare state and its proponent – the conscientious worker” (Andersson, 2017, s. 117). Det godtas ikke at en *velger* å ikke bidra.

I NOU 2019: 26 (2019, s. 322) diskuteres også muligheten for at innkalling til rådgivningsenheten kan føles stigmatiserende, men påpeker at det her er viktig at det kommuniseres at møtet skal være et tilbud uten tilhørende straffereaksjon. Som diskutert i kapittel 5.2 kan det likevel bli vanskelig å skille konsekvensene av de ulike reaksjonsmetodene fra hverandre, da behandling kan føles stigmatiserende på linje med straff.

5.5 Det moralske samfunn?

Christie og Bruun hevdet følgende: «En grunnleggende endring i narkotikapolitikken ville gjøre oss til et noe mer moralsk samfunn. Et samfunn som ikke lot seg avlede av de velegnede fiender, men i steden gikk løs på de reelle» (2003, s. 15). Hva ligger i dette? Og hva slags samfunn er et moralsk samfunn? Rusmiddellovbrudd forstås som lovbrudd i kategorien «*mala qui prohibita*», som er handlinger som er moralsk forkastelige fordi de er straffbare (Andenæs, 1997, s. 5). Motsetningen er «*mala per se*» som er handlinger som er moralsk forkastelige i seg selv. Handlinger som er umoralske fordi de er straffbare vil ha et større fortolkningsrom, noe som blir tydelig i en debatt om legale og illegale rusmidler. Avkriminalisering av drap vil trolig aldri bli et tema, på grunn av handlingens status som moralsk forkastelig i seg selv. Hvordan et samfunn skal reagere på bruk av rusmidler har derimot vært en lang og pågående debatt. Loven henger dermed tett sammen med moralske avveininger (Lyons, 1984, s. 7), men det som anses som moralsk riktig vil endre seg i takt med samfunnsutviklingen. I tillegg vil det være store forskjeller i hvem som er fokuset når moralske spørsmål dukker opp. Hvilke hensyn veier tyngst?

I den kriminalpolitiske debatten har offeret for et lovbrudd og pårørende fått mer oppmerksomhet de siste tiårene (Lomell, 2006, s. 62). Fokus på ofrene har også blitt tolket som en konsekvens av straffepopulismen, hvor rettighetene til de berørte settes opp mot

rettighetene til gjerningspersonene (Pratt, 2007a). Samtidig problematiseres offerbegrepet av blant annet Christie (1986, s. 18), da et offer ikke vil være det samme i ulike situasjoner. Jamfør tidligere henvisning til Aubert (1958) som hevdet at kriminelle ikke får sympati som følge av det han kalte «det moralske kompasset», kan det tyde på at kriminaliseringen av rusmidler hittil har blitt forstått som det moralsk riktige. Dette bekreftes også av Lenke og Olsson som skriver: “Norway and Sweden have in the same fashion preferred a punitive drug policy aimed at the “drug free society” and in both countries drugs are considered a moral question and combatting drugs is the path of the morally righteous” (2003, sitert i Andersson, 2017, s. 117). Rusreformen ser ut til å være et uttrykk for et endret moralsk kompass – verdighet for brukerne og mindre stigmatisering er i fokus, som tyder på at det ikke lengre anses som moralsk riktig å straffe for bruk og besittelse. Hvem som står i fokus som ofrene for rusmidler ser dermed ut til å ha endret seg. På 70-tallet, da smittefare ble sett på som en av begrunnelsene for kriminaliseringen (NOU 2019: 26, 2019, s. 45), sto samfunnets sikkerhet i fokus, i tillegg til de pårørende, som ved bruk av skadefølgeprinsippet ble sett på som ofre. Nå er det uttalte målet å sikre verdighet og å redde livene til selve brukerne, samtidig som de andre hensynene skal forsøkes å ivaretas. Jacobsen (2016, s. 102) hevder at følelser er fornuftsindikatorer som kan brukes som moralsk instrument. En endret rettsfølelse som er mer informert og konkret kan dermed ha bidratt til denne endringen. Rusreformen av 2004, nevnt innledningsvis, viser at tanken om rusbrukere som pasienter med rettigheter på lik linje med andre fant sted også på dette tidspunktet. Den nye rusreformen tar likevel et tydeligere standpunkt i hvem som er ofrene på brukernivå.

For Durkheim henger moral og kollektive følelser og bevissthet tett sammen med solidaritet, og solidariteten har videre mye å si for graden av sosial integrasjon individene har i samfunnet (2006). Graden av sosial integrasjon har mye å si for tilbøyeligheten individet har for å ta selvmord. Selvmord kan hevdes av mange å være en psykologisk og personlig situasjon, og dermed et individuelt anliggende, men Durkheim ser selvmordet som en sosial fakta som er sterkt korrelert med grad av sosial integrasjon (Durkheim, 2006, s. 206-210). Christie og Bruun (2003, s. 159) hevder at det er en manglende grad av solidaritet i vårt samfunn, og at narkotikaproblemer må forstås ut fra måten vi organiserer samfunnet på (Christie & Bruun, 2003, s. 226). Mine informanter uttrykker at heller ikke rusproblematikk kun kan sees i sammenheng med den personlige og psykologiske situasjonen til individet. Flere av de ser problemet med rusbruk som et samfunnsmessig anliggende, da de fleste peker på faktorer som mangel på familie, nettverk, arbeid og fritidsaktiviteter som årsaker til

rusbruk, som til sammen vil svekke graden av sosial integrasjon. Rusproblematikk beskrives i min empiri på en slik måte at det er nærliggende å trekke på det Durkheim beskriver når han ønsker å forstå problemer som sosiale fakta. Ved å klassifisere noe som en sosial fakta, åpner det opp for, og gir oss muligheter til å forstå noen av de sosiale mekanismene som ligger til grunn for våre holdninger.

Bruk av illegale rusmidler har til nå vært moralsk forkastelig fordi det er straffbart, og følgelig har individene som bryter loven vært umoralske, med det formaliserte stigmaet som medfølger (jf. diskusjon i 5.4). Ifølge Aubert vil det moralske kompasset vårt være ulikt ut ifra hvordan vi klassifiserer de ulike individene, og sympatien vil dermed variere. For at det moralske kompasset skal gå i den retningen som både regjeringen, Rusreformutvalget og flere av mine informanter og organisasjoner ønsker, må rusmiddelbrukere først gjøres til moralske individer. Hvis rusmiddelbrukere fortsetter å bli klassifisert som lovbrøyttere vil en ikke lykkes i arbeidet med å gjøre dem moralske, og heller ikke sikre deres verdighet og liv. Ved å benytte Durkheims teori om sosiale fakta, kan en forsøke å plukke fra hverandre noe som har blitt tatt for gitt og åpne opp for undersøkelser av hvorfor noe har blitt kategorisert som umoralsk.

Rusreformen er fortsatt i bevegelse, og det er ikke klart hvordan den kommer til å utspille seg. Som vist i kapittel 2.1 har Norge lenge hatt en økning i straffenivået for rusmiddellovbrudd, og det moralske kompasset kan her ha spilt en rolle – påvirket av blant annet sensasjonsstoff og offerperspektivet. Til tross for straffepopulismens fremmarsj (Lappi-Seppälä, 2016; Pratt, 2007a; Smith, 2011; Todd-Kvam, 2019) er det mange som nå ønsker en omveltning ved å fjerne straff som rettsvirkning for brudd på legemiddeloven. Hvor mye en slik omveltning kan si om moralen er et komplisert spørsmål uten entydig svar, men det er tydelig at det for mange er en viktig del av hvordan vi legitimerer en slik rettslig og sosialpolitisk endring.

6 Avslutning

I denne studien har jeg benyttet ulike teoretiske perspektiver på egeninnhentet empiri for å besvare problemstillingen: «*Hvordan legitimeres og kritiseres den pågående rusreformen av bakkebyråkrater og stemmer i rusfeltet?*». I tillegg har jeg hatt to underproblemstillinger som spør etter holdninger til rettens legitimitet, samt hvordan begrepene straff, behandling og stigmatisering benyttes i debatten. Problemstillingene har blitt besvart ved hjelp av empiri bestående av sju informanter og fire dokumenter, hvorav tre av dem er skrevet av relevante organisasjoner. Målet i denne oppgaven har vært å belyse ulike argumenter og flere sider av en debatt som mange har engasjert seg i, og dette ble muliggjort ved å ha et bredt empirigrunnlag.

Analysen viser at det er mange faktorer som spiller inn i prosessen frem til lovforslag fra Rusreformutvalget, med en blanding av en lang samfunnsutvikling og sterke stemmer i opinionen. Perspektiver som legitimerer reformen kommer tydeligst frem hos stemmene i rusfeltet, henholdsvis Jens fra Blå Kors, Nicolay B. Johansen og Foreningen tryggere ruspolitikk. Denne siden er tydelige på at reformen er et steg i riktig retning og klare på at straff ikke er ønskelig som reaksjon på brukernivå. Den andre siden, som består av bakkebyråkratene, henholdsvis politibetjentene, SLT-koordinator og Statens helsetilsyn, uttrykker flere bekymringer for avkriminalisering, og benytter seg blant annet av argumentasjon som omhandler skadevirkninger og lovgivningens signaleffekt.

Funnene kan oppsummeres ved å trekke frem fem faktorer som de mest vesentlige. Den første er hvordan mine informanter argumenterer for en mulig bevegelse fra en allmenn og generell rettsfølelse til en mer informert og konkret rettsfølelse. Dette argumenteres det for på bakgrunn av positive fremstillinger i media med =Oslo og Petter uteligger i spissen. Plattformene hevdes å ha gitt innsyn i et miljø som ikke har blitt riktig fremstilt tidligere, og dette sies å føre til mer sympati og et bedre bilde av menneskene bak rusmidlene. Disse utsagnene har videre blitt tolket som et tegn på en mer informert rettsfølelse, som kan ha bidratt til rusreformens legitimitet. Samtidig kritiseres media for å benytte seg av sensasjonsstoff hvor dramatiske situasjoner får forrang. Slike fremstillinger kan skape mye følelser og aktivere det som kalles den allmenne rettsfølelse som er preget av lav informasjonsgrad (Olaussen, 2013). Når den offentlige diskusjonen blir mer visuell og følelsesladet, hevdes det at forskning får mindre plass i det politiske feltet (Pratt, 2007a). Kompleksiteten i den moderne rett kommer i dette henseende tydelig frem – utfordringen er å

forene rettens subjekter og deres følelse av rett og moral, og kravet om et formelt og korrekt rettssystem.

Det andre funnet er hvordan behandlingsbegrepet problematiseres. På den ene siden kritiseres begrepet for å være tilslørende når det gjelder hva som faktisk inngår i behandlingen, og hvilke konsekvenser metodene kan ha for individets opplevelse av tvang og stigmatisering. På den andre siden er det flere som hevder at behandling er «det gode», og at det er lettere for folk å be om hjelp hvis det ikke foreligger en straffereaksjon. Skillet mellom straff og behandling forstås som kjernen i rusreformen, med en overflytting fra Justis- og beredskapsdepartementet til Helse- og omsorgsdepartementet. Tittelen på Rusreformutvalgets NOU 2019: 26, «Rusreform – fra straff til hjelp» (2019), gjør at begrepene straff og hjelp fremstår som motsetninger. Ulike behandlingsformer argumenteres for å være preget av for sterke kontrolltiltak som kan føre til at behandlingen føles som straff. Samtidig anses straff, i ordets rette forstand, som både stigmatiserende og ødeleggende for individet med argumentasjon om straff som lite effektivt i bekjempelsen av illegale rusmidler. I en sterk velferdsstat kan det være vanskelig å skille mellom hva som er velferdstjenester og hva som er straff (Kolind, 2017), noe som fører til flere former for kontroll for å oppnå likhetsidealet hvor alle bidrar. Dette resulterer i at det blir lite sympati med dem som velger å ikke bidra.

Temaet rolleavklaring springer ut ifra diskusjonen om behandling og straff, og er det tredje funnet. Bakkebyråkratenes balanse mellom regler og omsorg er i stor grad skjønnspreget, og fører til en krevende jobb. SLT-koordinator Karoline og Statens helsetilsyn mener det er en utydelig rolleavklaring i reformen, og det vises til bekymring for at helsepersonell må ta hånd om en gruppe som tidligere har blitt tatt hånd om av Kriminalomsorgen. Redusert motivasjon hos pasientene som ikke kommer dit på eget initiativ, og opplevelsen av å følge opp en straffereaksjon anses som krevende for helsepersonell. Johansen tror reformen kommer til å påvirke politiet i størst i grad fordi de mister en del av virkemiddelet sitt, men politibetjentene Elise og Morten hevder at virkemiddelet ikke brukes i stor utstrekning fra før. Politibetjentene mener at de fungerer mer som et hjelpeapparat for ungdommer under 18 år og benytter seg dermed mer av omsorg enn regler. Samtidig er det flere av politibetjentens utsagn som kan tolkes som regelbyråkratisk, og dermed støtte opp under antakelsen om at politiet vil få en endret rolle. Denne tolkningen springer ut av henvisningen til en kynisk grense på over 18 år hvor politiet stort sett opptrer etter regler og dermed benytter seg av virkemiddelet som Johansen mener de vil miste. I tillegg er politiet og Actis kritiske til at det ikke skal være noe

«ris bak speilet» dersom en ikke møter til rådgivningsenheten. Omsorg kan altså ikke erstatte regler.

Et av de sentrale målene med rusreformen er å redusere opplevelsen av stigma for rusmiddelbrukere (NOU 2019: 26, 2019). Med et perspektiv som ser rusavhengige som ofrene og en sårbar pasientgruppe i stedet for kriminelle, vil sympatien, ifølge Auberts teori (1958), øke. At sympatien øker trenger nødvendigvis ikke å redusere følelsen av stigma da det også argumenteres for at stempelet «syk og trengende» ikke er bedre enn «kriminell». Samtidig er forbud og sanksjoner fastsatt i loven en formalisert form for stigma og en avkriminalisering vil følgelig fjerne denne. Selv om det argumenteres for at stempelet «syk og hjelpetrengende» ikke nødvendigvis er bedre enn «kriminell», viser forskning at antall overdosedødsfall i Portugal har blitt sterkt redusert etter fjerningen av straffereaksjonene og implementeringen av nemdene. Dette kan henge sammen med mange ulike faktorer, men redusert stigma hevdes å kunne være én av årsakene til at rusmiddelbrukere synes det er lettere å be om hjelp.

Det siste funnet jeg vil trekke frem er hvordan mine informanter argumenterer for at krigen mot narkotika ikke lengre kan sies å være den gode fienden. Alle informantene, i tillegg til Actis og Foreningen tryggere ruspolitikk, viser til bakenforliggende årsaker til at folk havner i rusproblemer. Tidlig forebygging anses av Jens fra Blå Kors og SLT-koordinator Karoline som det viktigste tiltaket for å unngå at barn og unge voksne får vanskelige liv. Dårlige sosioøkonomiske forhold og oppvekstvilkår anses derfor som de reelle fiendene – fiendene som Christie og Bruun (2003, s. 15) mente at vi måtte ta på alvor for at narkotikakrigen skulle få en ende. Dette perspektivet ble videreført til en analyse av moral, i lys av Durkheims teori om sosiale fakta og Auberts teori om sympati og det moralske kompasset. For å øke sympatien og hvert enkelt individs sosiale integrasjon, må vi først og fremst gjøre individene moralske. Det er tydelig at det moralske kompasset vårt endrer seg i takt med samfunnsutviklingen, og ved å benytte Durkheims analyser kan en undersøke årsakene til at noe blir kategorisert som moralsk eller umoralsk.

6.1 Videre forskning og oppgavens bidrag

Denne oppgaven har bidratt til ny innsikt i holdninger til rusreformen på et analytisk og vitenskapelig nivå. Den viser en bredde i holdninger som kanskje ikke kommer like godt frem i den offentlige debatten, da flere, som diskutert i analysen, vil unngå å uttrykke sine meninger som følge av en sterk opinion. Som nevnt i metodekapittelet er det flere perspektiver en kunne brukt i en analyse om rusreformen, som det ikke har blitt fokusert på i denne oppgaven. Det hadde vært interessant å dykke dypere i kriminalstatistikken for å undersøke hvordan legemiddeloven benyttes i praksis, med blant annet antall anmeldelser. En metodetriangulering som inkluderer kvantitativ metode ville her vært nyttig. I tillegg ville en studie av rusbrukeres holdninger til rusreformen vært viktig i samfunnsforskningen, da en slik reform direkte berører deres liv og helse. Avgrensning har vært nødvendig med tanke på avhandlingens tidsramme og omfang, men jeg håper at dette er et tema jeg får muligheten til å skrive mer om i senere karriere.

Koronapandemien som preger verden i dag gjør sannsynligvis at denne reformen vil anses som viktigere enn noen gang av sine tilhengere, da tunge rusavhengige nå er i en enda mer sårbar situasjon som følge av stengte dører og færre tilbud. Samtidig er det naturlig at diskusjoner om endringer som denne blir satt til side hos myndighetene når folkehelsen til verdens befolkning er i fokus. Den offentlige debatten om reformen har som følge av dette stoppet litt opp, og dette gjør avslutningen på denne studien annerledes enn tenkt. Dette fører samtidig til at ytterligere forskning på reformen anses som enda viktigere – for hva skjedde egentlig videre? Hvis reformen blir vedtatt kan det være interessant med holdningsundersøkelser kort tid etter, og etter lengre tid vil det være naturlig å få kunnskap om hvordan rådgivningsenhetene fungerer, samt kvantitativ forskning som kartlegger bruksvaner og helsetilstand. Om opplevelsen av stigma har blitt redusert etter en eventuell implementering av rådgivningsenhetene kan også være et mulig forskningsprosjekt om noen år, hvis reformen blir vedtatt slik det foreslås fra Rusreformutvalget. I tillegg til forskning på brukernes liv og helse, vil det være av interesse å undersøke det politiske klimaet når det gjelder ruspolitikk. Er ny kriminalisering av rusmidler et tema, eller er det bred politisk enighet om at reformen var riktig å gjennomføre? I retts sosiologisk ånd ville forskning på hvordan lovverket fungerer i praksis være interessant, samt hvordan politiets arbeid har endret seg og konsekvenser av eventuelle endringer. Hvis reformen med modellen til

Rusreformutvalget derimot ikke blir vedtatt, vil samme type forskning fortsatt være nyttig, men med et «hvorfor ikke»-perspektiv i stedet. Er Norge klar for en ruspolitisk revolusjon?

Antall ord: 31 563

Litteraturliste

- Actis. (2019). Hørings svar. Hentet fra <https://rusreformutvalget.no/files/2019/02/Innspill-fra-ACTIS.pdf>
- Allern, S. (2013). Kriminaliteten og mediene. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 100(3), 313-323.
- Amundsen, P.-W. (2017). Hva er riktig straff? . *VG.no*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/5XKb6/hva-er-riktig-straff>
- Andenæs, J. (1997). *Alminnelig strafferett* (4. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Andersson, R. (2017). A Culture of Intervention—Vagrancy and Drug Treatment in Sweden from the Late 19th Century Until Today. In P. Scharff Smith & T. Ugelvik (Eds.), *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced By the Welfare State?* (pp. 103-125). London: Palgrave Macmillan UK.
- Aubert, V. (1958). Legal justice and mental health. *Psychiatry*, 21(2), 101-113.
- Backer, I. L. (2013). *Loven - hvordan blir den til?* Oslo: Universitetsforl.
- Balvig, F., Gunnlaugsson, H., Jerre, K., Tham, H., & Kinnunen, A. (2015). The public sense of justice in Scandinavia: A study of attitudes towards punishments. *European Journal of Criminology*, 12(3), 342-361.
- Baum, D. (1996). *Smoke and mirrors: The war on drugs and the politics of failure*: Little, Brown Boston.
- Blymke, Ø. (2016). Personvern og rettssikkerhet i rettspolitikken: om følelser og rettsfølelse i lovgivningsprosesser. In A. M. Frøseth, L. Gröning, & R. H. Wandall (Eds.), *Rettsfølelsen i strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- BlåKors. (2020). Om oss. Hentet fra <https://www.blakors.no/om-oss/>
- Brodahl, M. (2020). Er det mulig å overføre Portugals narkotikapolitikk til Norge? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 17(1), 68-71. doi:10.18261/issn.1504-3010-2020-01-10 E
- Buchanan, J., & Young, L. (2000). The war on drugs—a war on drug users.
- Carnevale, F. A. (2007). Revisiting Goffman's Stigma: the social experience of families with children requiring mechanical ventilation at home. *Journal of Child Health Care*, 11(1), 7-18.
- Christie, N. (1982). *Hvor tett et samfunn?* (2. rev. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Christie, N. (1986). The ideal victim. In (pp. 17-30). London: Macmillan, 1986.

- Christie, N. (2004). Straffen som problem. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 91(4), 302-310.
- Christie, N., & Bruun, K. (2003). *Den gode fiende : narkotikapolitikk i Norden* (3. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Das, V. (2001). Stigma, contagion, defect: Issues in the anthropology of public health. *Stigma and Global Health: Developing a Research Agenda*, 5-7.
- Djuve, A. B., Hagelund, A., & Kavli, H. C. (2015). Dialogbasert sykefraværsoppfølging blant innvandrede arbeidstakere. *Søkelys på arbeidslivet*, 32(01-02), 21-40.
- Durkheim, É. (1902). Om den sociale arbeidsdeling. In O. Hammerslev & M. R. Madsen (Eds.), *Rettsociologi - klassiske og moderne perspektiver*: Hans Reitzels Forlag, 2913.
- Durkheim, É. (2006). *Selvmordet : en sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Bokklubben.
- EMCDDA. (2008). *Narkotikasituasjonen i Europa*. Hentet fra http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/971/EMCDDA_AR08_no.pdf
- Eriksen, E. O., & Weigård, J. (1999). *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati : Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforl.
- Eriksen, N. (2018). Sterk økning i hasjbruk blant Oslo-ungdom. *Forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/partner-alkohol-og-narkotika-barn-og-ungdom/sterk-okning-i-hasjbruk-blant-oslo-ungdom/259497>
- Erlík. (2020). Magasinet. Hentet fra <http://www.erlik.no/magasinet/>
- Ervik, R. (2006). Rusmidler og kriminalitet. In L. Finstad & C. Høigård (Eds.), *Kriminologi*. Norway: Pax Forlag.
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax.
- Foreningen tryggere ruspolitikk. (2018). Hørings svar. Hentet fra <https://rusreformutvalget.no/files/2019/02/Innspill-fra-Foreningen-Tryggere-Ruspolitikk-H%C3%B8ringsm%C3%B8te-13.11.18.pdf>
- Frantzsen, E. (2001). *Metadonmakt : møte mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Fremskrittspartiet. (2020). Fremskrittspartiets historie. Hentet fra <https://www.frp.no/fremskrittspartietshistorie>
- Frønes, I. (2011). Moderne barndom. *Tidsskriftet Norges Barnevern*(02), 111-111.
- Frøseth, A. M. (2016). Voldsoffererstatning som kriminalpolitikk forankret i den alminnelige rettsfølelse. In A. M. Frøseth, L. Grønning, & R. H. Wandall (Eds.), *Rettsfølelsen i*

- strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Frøseth, A. M., Gröning, L., & Wandall, R. H. (2016). *Rettsfølelsen i strafferettssystemet : perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Goffman, E. (1991). *Stigma*. New York, NY: New York, NY: Simon & Schuster.
- Goode, E., & Ben-Yehuda, N. (1994). Moral panics: Culture, politics, and social construction. *Annual review of sociology*, 20(1), 149-171.
- Granavolden-plattformen. (2019). *Politisk plattform*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/7b0b7f0fcf0f4d93bb6705838248749b/plattform.pdf>
- Greenwald, G. (2009). Drug decriminalization in Portugal: lessons for creating fair and successful drug policies. *Cato Institute Whitepaper Series*.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Habermas, J. (1981). Teorien om den kommunikative handlen. In O. Hammerslev & M. R. Madsen (Eds.), *Rettsociologi - klassiske og moderne perspektiver*: Hans Reitzels Forlag, 2013.
- Habermas, J. (2002). *Borgerlig offentlighet : dens fremvekst og forfall : henimot en teori om det borgerlige samfunn* (3. utg. ed.). Oslo: Gyldendal.
- Hauge, R. (2009). *Rus og rusmidler gjennom tidene*. Oslo: Universitetsforl.
- Helgesen, J. H. I. (2015). Rusmestringsenheter i norske fengsler–humane og eksepsjonelle? *Nordic studies on alcohol and drugs*, 32(5), 509-526.
- Helgesen, J. H. I. (2020). *Straff og velferd i fangebehandling av rusmiddelbrukere: en kvalitativ analyse av empowerment og samarbeid i norske rusmestringsenheter*. (Ph.d Doctoral thesis). Universitetet i Oslo, Oslo. Retrieved from <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/74574/PhD-Helgesen-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hennum, N. (2005). Grensesetting, makt og vold. Fra en undersøkelse om relasjoner mellom foreldre og ungdom. *Nordisk sosialt arbeid*, 25(03), 194-206.
- Hjelme, S. (2007). Slitesterk rusfavoritt – ny livsstil. *Rus & samfunn*, 1(3), 26-29
- ER. Retrieved from http://www.idunn.no/rusos/2007/03/slitesterk_rusfavoritt_-_ny_livsstil
- Horton, P. (2007). Searching for traces of hegemonic masculinity in a New Zealand school setting. *Nordic Journal for Masculinity Studies*, 2(1), 161-182.

- Hughes, C. E., & Stevens, A. (2007). The effects of the decriminalization of drug use in Portugal.
- Huseby, P. (2019). Rusreformen svikter de unge. *Nettavisen.no*. Hentet fra <https://www.nettavisen.no/nyheter/rusreformen-svikter-de-unge/3423899785.html>
- Innst. O. nr. 72. (2004-2005). *Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)*. Hentet fra <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/odelstinget/2004-2005/inno-200405-072.pdf>
- Jacobsen, J. (2016). Rett kjensle - rettskjensle og straffelovgivning In A. M. Frøseth, L. Grønning, & R. H. Wandall (Eds.), *Rettsfølelsen i strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Jeløya-plattformen. (2018). *Politisk plattform*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e4c3cfd7e4d4458fa8d3d2bb1e43bcbb/plattform.pdf>
- Joffe, A., & Yancy, W. S. (2004). Legalization of marijuana: potential impact on youth. *Pediatrics*, 113(6), e632-e638.
- Johnson, D. T., & Fernquest, J. (2018). Governing through killing: The war on drugs in the Philippines. *Asian Journal of Law and Society*, 5(2), 359-390.
- Kjensli, B. (2009). En følelse av strengere straffer. *Forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/kriminalitet-juridiske-fag-valg/en-folelse-av-strengere-straffer/903376>
- Kolind, T. (2017). Is Prison Drug Treatment a Welfare Service? In P. Scharff Smith & T. Ugelvik (Eds.), *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced By the Welfare State?* (pp. 205-224). London: Palgrave Macmillan UK.
- Konfliktrådet. (2019). Årstall viser markant økning i antall ungdomsstraffer. Hentet fra <https://www.konfliktraadet.no/aarstall-viser-markant-oekning-i-antall-ungdomsstraffer.6179879-313453.html>
- Kreit, A. (2009). Beyond the Prohibition Debate: Thoughts on Federal Drug Laws in an Age of State Reforms. *Chap. L. Rev.*, 13, 555.
- Kriminalomsorgen. (2020). Helse og rus Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/helse-og-rus.237933.no.html>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lappi-Seppälä, T. (2016). Nordic sentencing. *Crime and Justice*, 45(1), 17-82.

- Laqueur, H. (2015). Uses and Abuses of Drug Decriminalization in Portugal. *Law & Social Inquiry*, 40(3), 746-781.
- Legemiddelloven. (2011). § 24. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-12-04-132/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8
- Lévi-Strauss, C. (1970). *The Raw and the Cooked*: Jonathan Cape.
- Lindgren, S. (2011). Tekstanalyse. In A.-M. Sævi Berg & K. Fangen (Eds.), *Mange ulike metoder*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Link, B. G., Struening, E. L., Rahav, M., Phelan, J. C., & Nuttbrock, L. (1997). On stigma and its consequences: evidence from a longitudinal study of men with dual diagnoses of mental illness and substance abuse. *Journal of health and social behavior*, 177-190.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy : dilemmas of the individual in public services* (30th anniversary expanded ed. ed.). New York: Russell Sage Foundation.
- Lloyd, C. (2013). The stigmatization of problem drug users: A narrative literature review. *Drugs: education, prevention and policy*, 20(2), 85-95.
- Lomell, H. M. (2006). Menneskerettigheter er vel og bra, men for hvem? : offeret eller gjerningsmannen? *Nordisk tidsskrift for menneskerettigheter (trykt utg.)*. 24(2006)nr. 1, 59-73.
- Loseke, D. R. (2011). *Thinking about social problems: An introduction to constructionist perspectives*: Transaction Publishers.
- Lundeberg, I. R., Søvig, K. H., & Mjåland, K. (2014). *Tvang i rusfeltet : regelverk, praksis og erfaringer med tvang*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Lyons, D. (1984). *Ethics and the Rule of Law*: Cambridge University Press.
- Mallea, P. (2014). *The war on drugs : a failed experiment*. Toronto: Dundurn.
- Materstvedt, L. J. (2018). *Vitenskap, etikk og politikk*. Bergen: Fagbokforl.
- Mathiesen, T. (2011). *Retten i samfunnet : en innføring i rettsosiologi* ([6. utg.] ed.). Oslo: Pax.
- Muehlenhard, C. L., & Kimes, L. A. (1999). The social construction of violence: The case of sexual and domestic violence. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 234-245.
- Mæhle, S. S. (2007). Rett og politikk. In J. F. Bernt, S. S. Mæhle, & J. R. T. Jacobsen (Eds.), *Rett, samfunn og demokrati: innledning til juss-studiet*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- NOU 2019: 26. (2019). *Rusreform - fra straff til hjelp*. Hentet fra Oslo:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/78d1c46cd04f42f881e1ad0376c09c2e/no/pdfs/nou201920190026000dddpdfs.pdf>
- Olaussen, L. P. (2013). *Hva synes folk om straffenivået? : en empirisk undersøkelse*. Oslo: Novus forl.
- Orrem, K. (2018). Behandling - et begrep til besvær. *Napha.no*. Hentet fra
<https://www.napha.no/content/22724/Behandling--et-begrep-til-besvar>
- Pedersen, W. (2010). Krigen mot narkotika går mot slutten. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 27(1-02), 142-153
- ER. Retrieved from <http://www.idunn.no/nnt/2010/01-02/art01>
- Pratt, J. (2007a). *Penal populism*. London: Routledge.
- Pratt, J. (2007b). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part II: Does Scandinavian Exceptionalism Have a Future? *The British Journal of Criminology*, 48(3), 275-292. doi:10.1093/bjc/azm073
- Renland, A. (2018). Skyggeutvalget - et supplement til rusreformutvalget. Hentet fra
<https://rus.no/skyggeutvalget-et-supplement-til-rusreformutvalget/>
- Roberts, J. V., & Ryberg, J. (2014). *Popular punishment : on the normative significance of public opinion*. Oxford: Oxford University Press.
- Roberts, J. V., Stalans, L. J., Indermaur, D., & Hough, M. (2002). *Penal populism and public opinion: Lessons from five countries*: Oxford University Press.
- Robertson, A. M., Garfein, R. S., Wagner, K. D., Mehta, S. R., Magis-Rodriguez, C., Cuevas-Mota, J., . . . Strathdee, S. A. (2014). Evaluating the impact of Mexico's drug policy reforms on people who inject drugs in Tijuana, BC, Mexico, and San Diego, CA, United States: a binational mixed methods research agenda. *Harm reduction journal*, 11(1), 4.
- Rusreformutvalget. (2019). Hentet fra <https://rusreformutvalget.no/>
- Ryberg, J. (2016). Retsfølelse og kriminalpolitikk In A. M. Frøseth, L. Gröning, & R. H. Wandall (Eds.), *Rettsfølelsen i strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Ryssdal, A., Naustdal, J., & Sundby, M.-J. (2008). Den allmenne rettsfølelse—veiviser eller villeder i strafferetten? *Kritisk juss*, 34(01), 6-35.
- Røhnebæk, M. (2016). Fra bakkebyråkrati til skjermbyråkrati. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 19(04), 288-304.

- Sand, I.-J. (2017). *Rett, samfunn og legitimitet*. Oslo: Universitetsforl.
- Sandberg, S., & Pedersen, W. (2008). "A magnet for curious adolescents": The perceived dangers of an open drug scene. *International Journal of Drug Policy*, 19(6), 459-466.
- Schaanning, E. (2002). Skal forvaring gjøre vondt? I: E. Schaanning (Red.). *Straff i det norske samfunnet*, 177-212.
- Seim, I. (2016). Hensynet til den domfeltes rettsfølelse ved soning av dom på narkotikaprogram med domstolskontroll. In A. M. Frøseth, L. Grønning, & R. H. Wandall (Eds.), *Rettsfølelsen i strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Semple, D. M., McIntosh, A. M., & Lawrie, S. M. (2005). Cannabis as a risk factor for psychosis: systematic review. *Journal of psychopharmacology*, 19(2), 187-194.
- Sirin, C. V. (2011). From Nixon's war on drugs to Obama's drug policies today: Presidential progress in addressing racial injustices and disparities. *Race, Gender & Class*, 82-99.
- Sjøvold, H. S. (2019). Rusreformen - hvor går vi? *VG.no*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/K3b75M/rusreformen-hvor-gaar-vi>
- Skretting, A., Bye, E. K., Vedøy, T. F., & Lund, K. E. (2015). Rusmidler i Norge 2014: Alkohol, tobakk, vanedannende legemidler, narkotika, sniffing, doping og tjenestetilbudet.
- Skyggeutvalget. (2018). Rapporten som skal sette rusreformutvalget i skyggen. Hentet fra <https://skyggeutvalget.wordpress.com/>
- Smith, P. S. (2011). A critical look at Scandinavian exceptionalism: Welfare state theories, penal populism and prison conditions in Denmark and Scandinavia. In *Penal Exceptionalism?* (pp. 50-69): Routledge.
- Solberg, E. L. (2020). FrP varslar motstand mot rusreform. *NRK.no*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/frp-fryktar-frislepp--varslar-motstand-mot-rusreform-1.14870102>
- Solhjell, R. (2019). «Hele skolen trenger ikke den oppmerksomheten». *Nordisk politiforskning*, 6(2), 156-168. doi:10.18261/issn.1894-8693-2019-02-06 ER
- SSB. (2017a). *Lovbrudd anmeldt etter lovbruddsgruppe og gjerningssted*. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudda/aar/2018-03-21?fane=tabell&sort=nummer&tabell=344369>
- SSB. (2017b). *Mer soning av fengselsdom*. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/mer-soning-av-fengselsdom>

- SSB. (2019). *Straffereaksjoner, etter type reaksjon og hovedlovbruddsgruppe*. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/straff>
- St.meld.nr.37. (2007-2008). *Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- Statens helsetilsyn. (2019). Høringssvar. Hentet fra <https://rusreformutvalget.no/files/2019/02/Innspill-fra-Statens-Helsetilsyn.pdf>
- Straffeloven. (2009). *Vern av folkehelsen og det ytre miljø*. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-8#%C2%A7231
- Talos, P. (2018). Mindre heroin, men like mange dør av narkotika. *Forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/ntb-alkohol-og-narkotika-rus-og-avhengighet/rapport-mindre-heroin-men-like-mange-dor-av-narkotika/1240210>
- Thorenfeldt, G. (2011). Dette bryter med folks rettsfølelse. *Dagbladet.no*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/dette-bryter-med-folks-rettsfoelse/63720369>
- Thorsen, L. R., Lid, S., & Stene, R. J. (2009). *Kriminalitet og rettsvesen 2009*: Statistisk sentralbyrå.
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Todd-Kvam, J. (2019). Bordered penal populism: When populism and Scandinavian exceptionalism meet. *Punishment & Society*, 21(3), 295-314.
- Toppe, K. (2020). Å avkriminalisere er ikke svaret. *Dagbladet.no*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/a-avkriminalisere-er-ikke-svaret/72029291>
- TV2. (2015). Petter uteligger. Hentet fra https://sumo.tv2.no/programmer/fakta/petter-uteligger/?gclid=EA1aIQobChMI-o6rmt6P6QIVAAqaCh06-wbVEAAYASAAEgIbX_D_BwE
- Tørres, J.-E. (2019). Straff forsvinner ikke med rusreformen. *Sykepleien.no*. Hentet fra <https://sykepleien.no/meninger/innspill/2019/02/straff-forsvinner-ikke-med-rusreformen>
- Waldahl, R., & Beyer, A. (2015). Offentlig opinion og politisk kommunikasjon. In Ø. Ihlen, E. Skogerbø, & S. Allern (Eds.), *Makt, medier og politikk - Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Wandall, R. H. (2016). Det «almene» i den almene retsfølelse - og legitimitet under tiltagende kulturel diversitet. In A. M. Frøseth, L. Grønning, & R. H. Wandall (Eds.), *Rettsfølelsen i strafferettssystemet - perspektiver fra teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Watson, T. M., & Erickson, P. G. (2019). Cannabis legalization in Canada: how might 'strict' regulation impact youth? In: Taylor & Francis.
- Weber, M. (1922). Økonomi og samfund. In O. Hammerslev & M. R. Madsen (Eds.), *Rettssociologi - klassiske og moderne perspektiver*: Hans Reitzels Forlag, 2013.
- Weiss, R. S. (1995). *Learning from strangers: The art and method of qualitative interview studies*: Simon and Schuster.
- Aalberg, T., Elvestad, E., & Skogerbø, E. (2015). Demokrati og offentlighet. In Ø. Ihlen, E. Skogerbø, & S. Allern (Eds.), *Makt, medier og politikk - Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Alle kilder som er brukt i denne avhandlingen er oppgitt.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Guiden brukes kun som et verktøy for å holde struktur og huske de viktigste spørsmålene.

PRESENTASJON

- Litt om meg og prosjektets formål
- Fortelle hvorfor personen ble plukket ut til å være med
- Hvor lang tid intervjuet vil ta og hvordan opptak og opplysninger oppbevares
- Opplyse om anonymisering, konfidensialitet, og at informanten kan trekke seg når som helst uten grunn
- Samtykkeskjema i 2 eksemplarer
- Kort om informanten – bakgrunn, stilling osv.

BAKGRUNN

- Spørre om informanten har fulgt med på ruspolitikken og vet noe om rusreformen
- Fortelle om rusreformen
 - Hva tar den sikte på å gjøre, målet med reformen
 - Hvilke dilemmaer blir diskutert i debatten
 - Litt om høringene
- Hvilke tanker gjør du deg om reformen?
- Har du/dere i ditt fagfelt diskutert reformen?
- Hva tror du er årsakene til at reformen har blitt til?
- Hvilke aktørgrupper tror du har hatt størst innflytelse på en slik endring av ruspolitikken?
- Hva tror du er årsaken til at en rusreform er på vei nettopp nå?
 - Er det noen særlige samfunnsendringer, politiske forandringer eller andre endringer som kan ha en avgjørende betydning?

STRAFF

- Det snakkes mye om hvordan samfunnet har utviklet seg til å ville ha hardere og strengere strafferammer for mange lovbrudd
 - Hva tenker du om årsaker til at det blir diskutert at akkurat denne lovbruddsgruppen skal få lavere straff?

RETTSFØLELSE

- Begrepet rettsfølelse – hva legger du i det?
 - Tror du rettsfølelse kan spille noen rolle i en slik debatt?
- Vi skiller gjerne mellom folks allmenne rettsfølelse og den konkrete rettsfølelsen. Den allmenne er mer generell hvor en ikke har informasjon om et spesifikt tilfelle, og den konkrete er når vi har informasjon om et tilfelle
 - Hva tenker du om dette? Tror du det er forskjell på hva slags rettsfølelse en får når det er snakk om generelt og spesielt når det gjelder en slik reform?

UNGDOM

- Flere har uttrykt en bekymring for ungdom sitt forhold til rus når rusmidler med denne reformen avkriminaliseres (viss mengde bruk og besittelse).
 - Hva tenker du at kan være konsekvensene for ungdom?
 - Positive/negative virkninger?
 - Hva tenker du om at ungdommene skal få behandling og hjelp framfor straff?
 - Hvilke signaler tror du avkriminalisering kan gi til ungdommer? Positive, negative?

DIN ARBEIDSHVERDAG

- Er det noe som kommer til å endre seg i din arbeidshverdag etter en slik reform?
 - I så fall, hva? Regler, holdninger, arbeidsoppgaver?

- Tror du forebyggingsarbeidet kommer til å se annerledes ut?
- Er det noen av tiltakene som kommer til å måtte fjernes eller endres på i stor grad?
- Hva tenker du om slike endringer?

SAMFUNNET

- Hvilke grupper i samfunnet tror du at denne reformen kommer til å ha størst effekt på? Ungdommer som eksperimenterer, voksne rusavhengige, tunge rusmisbrukere, de som bruker så kalt «party-dop» osv.?
- Gjennomføringen:
 - Hvilke utfordringer tenker du at en avkriminalisering kan få?
 - Hvilke positive effekter tenker du at en avkriminalisering kan få?

AVSLUTNING

- Stiller du deg på generelt grunnlag positiv eller negativ til reformen? Hvorfor?
- Er det noe du vil legge til?
- Har du noen tips til mitt videre arbeid med oppgaven?
- Takk for deltakelsen!

Vil du delta i forskningsprosjektet «Rusreform og lovendringsprosess i Norge»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å avdekke holdninger og meninger om avkriminalisering av rusmidler. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med dette prosjektet er å avdekke hvilke normer og holdninger som finnes blant befolkningen om rus og avkriminalisering av rusmidler i Norge, for så å se på dette i sammenheng med den pågående rusreformen. I tillegg til intervjuer vil det bli gjort en dokumentanalyse med offentlige dokumenter fra Regjeringen og rapporter fra rusreformutvalget. Formålet med intervjuene er å avdekke befolkningens holdninger, mens formålet med dokumentene er å avdekke ordbruk, uttrykk og argumenter for avkriminalisering hos det offentlige.

Dette prosjektet er en masteroppgave, og opplysningene vil derfor kun bli brukt i arbeidet med denne oppgaven.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Oslo er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta fordi du som politibetjent har direkte og/eller indirekte kontakt med mennesker som bruker ulike rusmidler. En rusreform som denne, som sikter seg inn på en avkriminalisering, vil kunne endre arbeidsoppgavene til politibetjenter, da det ikke lenger vil være straff som står i fokus for de som blir tatt med rusmidler. Det anses derfor av interesse å høre om politibetjentes holdninger og tanker til bruk av rus, og konsekvenser av reformen både for egen arbeidshverdag og de som bruker rusmidler. Prosjektets problemstilling gjør at det er nødvendig å intervjuer folk fra flere ulike yrkesgrupper, hvor politibetjenter er en av gruppene som anses som nyttig å avdekke holdninger til avkriminalisering hos. Politibetjenter vil utgjøre ca. 1/3 av utvalget.

Informasjon om prosjektet er sendt til en kontaktperson ved politidistriktet som deretter har gitt informasjon videre til tjenestepersonene.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer dette at du svarer på spørsmål i et intervju. Det vil ta deg ca. 1 time. Intervjuet inneholder spørsmål om dine tanker og holdninger til rusbruk blant unge, og ulike spørsmål som går konkret på rusreformen. Rusreformen og hva den innebærer vil bli forklart i detalj i løpet av intervjuet, slik at du som informant kan gjøre deg opp spesifikke tanker om reformen og hvilke konsekvenser dette kan få for politibetjenter og mennesker som bruker rusmidler. Jeg tar lydopptak og notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun student og veileder ved Universitetet i Oslo som vil ha tilgang til dine opplysninger. Navnet og kontaktopplysningene dine vil erstattes med en kode som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Ved publikasjon vil ikke deltakerne kunne gjenkjennes, da alle navn og andre opplysninger, som hvor en er ansatt og lignende, vil anonymiseres ved bruk av fiktive navn.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.05.2020. Etter oppgaven er levert vil personopplysninger og lydopptak bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Oslo ved student Kristin Faleide, på epost kristin.faleide@student.jus.uio.no eller telefon: 98079977, eller prosjektansvarlig Peter Scharff Smith, på epost p.s.smith@jus.uio.no eller telefon: 004722850158
- Vårt personvernombud: Maren Magnus Voll, på epost personvernombud@uio.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost personverntjenester@nsd.no eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Kristin Faleide

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Rusreform og lovendringsprosess i Norge», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 31.05.2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD (Norsk senter for forskningsdata)

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

14.05.2020, 14:40

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Rusreformen og lovendringprosess i Norge

Referansenummer

702961

Registrert

24.05.2019 av Kristin Faleide - krisfale@uio.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Oslo / Det juridiske fakultet / Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Peter Scharff Smith, p.s.smith@jus.uio.no, tlf: 004722850158

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Kristin Faleide, kristin.faleide@student.jus.uio.no, tlf: 98079977

Prosjektperiode

05.08.2019 - 31.05.2020

Status

27.05.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

27.05.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 27.05.2019 med vedlegg. Behandlingen kan starte.